

БІБЛІОТЕКА

ИІІ 22658

1905

З БІБЛІОТЕКИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

ІМЕНІ

ШЕВЧЕНКА

У ЛЬВОВІ.

8767

Ч.

Ч. 20

РІК II.

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ і СУСПІЛЬНИМ.

*

ЗМІСТ: З антиалкоголічного конгресу. — (о. Д. Танячкевич); — Замітки двох російських професорів духовної Академії про наші церковні відносини (далше). — Дра Франка Поема про сотворенє світа (далше); З дороги в св. Землю (Учасник); Дешо про сповідь шкільних дітей (о. Юв. Билиньский); — Всячина. Яко дода ток: 29 і 30. Наука катехитична (б. М. Кінаш.)

ЛВІВ. 1905.

Рад. 145-25/II-50

З друкарні Народової (Манецких). Коперника ч. 9.

Що року горять хлопські мільйони неасекуровані!

„Дністер“

Товариство взаїмних обезпечень у Львові, Ринок ч. 10.

Одиноке руске Товариство асекураційне обезпечає будинки движимости збіжжя і пашу на случай пожежи. По пожарі виплачує „Дністер“ зараз відшкодованя; оцінку шкід переводить разом з місцевими членами; через 12 літ виплатив „Дністер“ відшкодовань в сумі 5 мільон в 340 тисяч корон.

Фонди „Дністра“ виносять (з кінцем р. 1904) суму 1,183.874 кор. і уміщені суть в цінних паперах.

В „Дністрі“ єсть обезпечених більше як 300.000 будинків. На покритє хат черепом дістають члени „Дністра“ позичку в Товаристві кредитовім „Дністер“.

Поліси „Дністра“ приймають ся при всіляких позичках в Банку краєвім, касах ощадности і касах сиротинських.

Чистий зиск по скінченім році звертає ся членам, в літах 1901 — 1904 звернув „Дністер“ членам 284.857 кор., (за літа 1900 до 1902 по 8% за 1903 р. 5% премії.)

Агенції „Дністра“ находить ся в всіх містах, і більших селах. Треба подавати обезпечене через агентів; господарі письменні повинні старати ся о агенції „Дністра“ Агенти „Дністра“ зробили вже провізії 662.807 корон.

На жите обезпечайте ся тільки через „Дністер“ в Товаристві краківскім; свою провізію від сих обезпечень дає „Дністер“ на рускі добродійні ціли.

„Дністер“ припоручили Преосв. Епископ. Ординаряти.

Товариство взаїмного кредиту

„Д Н І С Т Е Р“

стоваришенє зар. з обмеж. порукою у Львові (Ринок 10.) приймає вкладки до опроцентованя на 4% і оплачує за вкладчиків податок рентовий від процентів. Позички уділяє „Дністер“ своїм членам на 6% до позичок вимагає ся першої гіпотeki або доброї поруки. На парцеляцію і купно більших обшарів звертати ся за позичками до „Дністра“. Членами можуть бути тільки члени обезпечені в „Дністрі“. Чистий зиск розділяє межі членів, яко дивіденди від уділів і на добродійні ціли;

Стан фондів Тов. риства кредитового „Дністер“ 31/12 1904 :

Вкладки: 1,783.673 кор. Позички уділені: 1,616.402 кор. Уділи членські: 133.117 кор. Цінні папери: 123.627 кор. Ф. резервовий і інші: 26.576 к. Львокації: 169.456 кор. На рахунку біжучим 81.968 кор.

Через „Дністер“ і асекуруйте в „Дністрі“!

Покривайте свої хати черепом (дахівками).

04 жк - 23911

ИП 22658/1905

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРА-
ВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Р І К 1905

Під редакцією

св'ящ. ЯРОСЛАВА ЛЕВИЦКОГО.

Том II.

8767.

ЛЬВІВ. 1905.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

З друкарні Народової (Манецьких). Коперника ч. 9

ЗМІСТ:

І. НАУКОВІ РОЗВІДКИ.

- б. Замітки двох російських професорів духовної академії про наші церковні відносини. — Ст. 83, 130, 156, 181, 205, 236, 265, 284, 317, 341, 365, 398, 424, 456, 476, 501, 555, 573, 597.
- Грівець Ф. (Ж). Проби злуки з грецькою церквою по Соборі флорентійськ. — Ст. 3, 31, 52, 76, 101, 124, 150, 259, 289, 309, 369, 406, 421, 452, 528.
- о. Говда А. — Продовжуючий ся психічний момент. — Ст. 148.
- „ Соціологічні начерки — Ст. 488, 539, 582, 604.
- Декерт Др. - о. А. Говда. — Праця, заплата і ляхва. — Ст. 12, 40, 87, 110, 135, 193, 225.
- о. Донорович Ст. — Християнська демократія і її задачі в світлі енцикліки папи Льва XIII. 18 січня 1901 „Graves de communi“. — Ст. 327, 352, 383.
- о. Конрад Микола. Дра Франка Поема про сотворенє світа. Ст. 227, 237, 270, 295, 321, 347, 380, 410, 433, 479, 504, 533, 561.
- о. Левицький Юліян. Про відпусту в загалі та про уприви-лейовані престоли. — Ст. 563.
- Соколов. (Я). Візантинізм. — Ст. 578.
- о. Стрільбицький. Наше галицько-руське священство в XIX століттю. — Ст. 15, 43, 66, 91.
- о. Щепкович Ф. Джон Вільям Дрепер і єго Історія Боротьби Віри з наукою. — Ст. 6, 36, 55, 80, 105, 126, 262, 375, 401, 428, 461, 525, 550, 599.
- *** (Я). До питання: Наука а віра. — Ст. 73.
- *** (Я). Німецькі партії в освітленю проф. Дра Гертлінга. — Ст. 332, 356.
- *** Малярство в періоді візантійського стилю. — Ст. 484, 537.
- *** Родоводи Г. Н. Ісуса Христа. — Ст. 491.

II. З ЦЕРКОВНОГО ЖИТЯ.

- о. Барановський А. — Яких средств уживе парох, щоби викоринити налоги в парохії, особливо нечистоту і пиянство. — Ст. 586, 609.
- о. Баричко М. — Під розвагу. — Ст. 121.
- о. Билиньський Юв. — Дещо про сповідь шкільних дітей. — Ст. 216.
- о. Впнярський Волод. — О брацтвах Найсв. Тайн. Ст. 177.
- В. — В справі нових богослужень. Ст. 299.
- о. Говда А. — Про що не вільно забувати проповідникови Божого слова. — Ст. 329.
- о. Дикий Йосиф. — Душпастир яко катехит. — Ст. 393.
- З села. Апостольство молитви. — Ст. 250.
- о. К. В. — Празо презентованя. — Ст. 153.
- Кунз (Я). — Ретроградство католиків. — Ст. 593.
- Льоріс. — З католицкого руху. — Ст. 195.
- „ — З католицкого руху. — Ст. 222.
- „ — З католицкого світа. — Ст. 300.
- „ — Католики при роботі. — Ст. 449.
- „ — З католицкого світа. — Ст. 468.
- о. Н. Н. (С. С. С.) Кирило-методіївська ідея. Ст. 23.
- Руско-католицкий священик. — Ёще в справі Холмської Руси. — Ст. 297.
- Р. І. — Статистика Львова — Ст. 387.
- о. Селецький К. — Де инде а у нас. — Ст. 17.
- „ — Релігійний занепад — Теперішня преса. Ст. 439.
- Священик з села — Церковні Брацтва. — Ст. 146.
- С. С. С. — З католицкого руху. — 465.
- о. Танячківч Д. — З антиалькоголічного конгресу. — Ст. 497.
- Учасник. — З дороги в св. Землю. — Ст. 510.
- Я. В справі права презентованя. Ст. 49.
- „ Вороги свого народа — Ст. 62.
- „ Новочасна культура. — Ст. 97.
- „ Про наші справи. — Ст. 165.
- „ Акція в справі підвищення конгруї. — Ст. 172.
- „ Обнова в Христі. — Ст. 201.
- „ Єпископ Штросмаєр. — Ст. 203.
- „ Про науку релігії. — Ст. 283.
- „ Знаменна подія — Ст. 257.
- „ Вірні інформації. — Ст. 281.
- „ Пастирський лист о солідарности нашого духовенства. — Ст. 305. 337.

- Я. Добрий початок. — Ст. 349.
 „ Наше духовенство а учительство. — Ст. 361.
 „ Де небезпеченство? — Ст. 415.
 „ Св'ященик в найновіших суспільних обставинах. — Ст. 473.
 „ Єпископ про наші відносини — Ст. 543.
 „ П'яте загальне австрійське католицьке віче. — Ст. 569.
 * * Економічна самопоміч духовенства. — Ст. 421.
 * * (Я) Організація католицьких антиалькоголістів. — Ст. 443.

III. З ПРОПОВІДНИЦТВА.

- о. Бандира Йосиф. — Реколекційне розважаче. — Ст. 162, 187.
 о. Билиньский Іван. — Слово над гробом бл. п. о. Ник. Лужницького — Ст. 169.
 о. Могильницький Антоній — Слово о повинностях підданих. — Ст. 209, 240.
 о. Цегельський Теодор. — Слово при благословеню основ під дім читальні. — Ст. 589.

IV. ДОПИСИ, ВІДОЗВИ і ПР.

- Observer. — Допись. — Ст. 275.
 о. Селецький К. — Будова церковей. — Ст. 64
 Св'ященник з Перемиского. — Будова церков. -- Ст. 214.
 * * (Я). До Всечесного душпастирського клира Австрії. — Ст. 59
 * * Анї в зад, анї вперед. — Ст. 218.

V. БІБЛІОГРАФІА.

На сторонах 21, 47, 94, 142, 255, 392, 447, 592, 619.

VI. ВСЯЧИНА.

При кінці кожного числа

VII. ЯКО ДОДАТОК.

Науки Катехитичні. За Стаграчинським зладив о. М. Кінаш. — Ст. 148.

Нива

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Кожде число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

З Новим Роком!

Вступаємо в другий рік нашого видавництва. Прихильні листи і заохота для нас зі сторони П. Т. Предплатників, аби ми і далі йшли тою дорогою, яку обрали, вказують, що така часопись як „Нива“, є дійсно на часі, є дійсно потрібною. Тож ми і не відступаємо на крок від нашої дотеперішньої програми, а старати ся тільки будемо о удіпшенє в самій часописи і то під кождим для редакції можливим зглядом.

Ми бажалиб, щоби „Нива“ була бодай в справах покищо церковної і суспільної натури, вірним відблеском поглядів цілого нашого руско-католицького съвщєства. А при цілковитій незалежности нашої часописи се річ чєй можлива. Місця в нїй нікому ми не відмовляли і відмовляти не будемо, хочби прийшлось помістити дещо й противне нашим власним особистим поглядам. На се й є часопись, аби між иншим можна також вести в нїй публичну дискусію, аби можна вимінювати між собою гадки тим, для котрих часопись видає ся.

Як кожда праця руского католицького съвщєника має вже в самій єго назві укриту ціль і напрям, так і наша праця мусить все мати на оці ту ціль: Христа і добро народа, або коротше, що виї на одно, Христа. А хто таку собі ціль кладе, то сей вже тим самим каже,

який єго напрям та яких він уживатиме средств до осягнення своєї ціли. Се підстава, се засада, на котру кожний руско-католицький сьвященик мусить згодитись. Ми, сьвященики, можемо різнити ся тільки в дрібницях, в справах, так сказати би, формальних. А робити з таких справ важного питання, ніяк не годить ся. На таким становищі стоїть і наша „Нива“. Як вести муть ся в ній оті справи, які ми назвали формальними, се залежати-ме тільки від предплатників, що по виміні гадок згодять ся на одну якусь одноцільну в тім згляді тактику.

Від волі предплатників залежить також зміна нашої часописи що до змісту, що до справ і питань, якими має займатись. А вже цілком очевидно, що тільки від предплатників, від їх числа, залежить побільшене обему „Ниви“ і частійше єї видаванє.

Як ми вже зазначили в останнім числі з минувшого року, лишаємо предплату таку, яка була за нецїлий 1904 р., т. є. 6 корон, помімо того, що при теперішнім числі предплатників наражаємось через те на великий недобір. Віримо однак, що наші Прихильники, з'єднуючи нам нових предплатників, виратують нас з тої біди.

Сего року видаємо проповіді (науки) з особною пагінацією і тим вволаємо бажанням многих наших Предплатників.

Отсе перше число висилаємо єще всім дотеперішнім Відбирателям, але робимо се в останнє. Слїдуюче число вишлемо тільки тим, що або заплатили вже за р. 1904, або повідомлять нас, що предплату незабавом надішлють. Тих, що єще доси предплати не заплатили, просимо або єї надіслати, а ні, то звернути нам всі побрані числа.

* * *

У рік 1905 вступаємо з тою вірою, що він буде для нас роком щасливішим, чим рік минувший. Гадаємо, що кожний день зближає нас, руских сьвящеників, до тої мети, до котрої нас пруть неодолимою силою наші внутрішні обставини. І нам здає ся, що та мета вже недалеко... А коли ми до неї дійсно дійдемо, так тоді і „Нива“ вступить в иншу фазу свого житя та розвою.

* * *

Ф. Грівец.

Проби злуки з грецкою церквою по Соборі Флорентійскім.*)

*

*

*

Студії над християнським Сходом суть в нинішніх часах в моді. Всі більші народи мають окремі вістники для студій східної Церкви, культури та історії. Від сих наук сподівана розвязка неодних важних культурних та історичних проблемів. Від сих поважних студій над Сходом викидають західно європейські народи важних культурних здобутків; а се безперечно не буде без значіння для культурної а може й релігійної будуччини Оріенту.

В питанню про унію настала в наших часах важна зміна. Проби злуки Церквей наткнулись в минулих століттях на многі розчаровання тому, що змагання ті опирались головню на дипломатичних пересправах. А вжеж у розвитку схизми головну ролю відиграли національні та культурві упередження і рїжницї. Ще при кінци 16. віку вказував бистроумний Ђзуїт Поссевіно на головний блуд у всіх змаганнях сполученя і казав: Наколиб в часї унії флорентійскої було звертало ся більшу увагу на усуненє упереджень та поучуванє народа, тогди не бувби такий Марко Евгенікус в силї так легко знищити так сильне діло (tam solidum opus). Тепер відносини змінились; о пробах унії на дипломатичній дорозї днесь тяжко подумати. Студійованє, наукова праця, поучуванє народа (де се можливе) і молитва суть нинї головними средствами до такої праці.

Коли давнїйше у змаганнях зєдиненя мало було покликаних і способних, то нинї число таких сподвижників не обмеженє.

*, Автор, молодий учений, пересилаючи отсею працю для поміщеня в „Ниві“, додав від себе ось тих кілька слів:

„Передаю мою працю радо до ужитку, сподїюя ся, що вона причинить ся до скріпленя взаїмности католицьких Славян на бог-словеско-науковїй области та відповість ціли часописи. Праця — докторска диссертация — еще не була призначена до друку; насуваючий ся материал потребує еще цілих літ опрацьованя. Вдоволяючи проте бажаню Редакції, маю надїю, що неодні неточности із сеї точки погляду будуть осуджувати ся. Праця обмежуєсь головню лиш на найголовнїйші факта, котрі тісно вяжуть ся з предметом. Література далеко еще не повна; всеж таки і в поданїй літературі найдесь богато вказівок до дальших дослїдів. Опрацьованє всіх фактів, котрі строго до предмету належать, опираєсь все на перших, незакаламучених жерелах (історичних документах).

В давнійших століттях, по таких неудачних пробах, звичайно більшала ще пропасть між Сходом та Заходом; нині нема вже причини боятися таких розчарувань. Тиха праця для унії буде все корисною, хочби й як ще далекою була від своєї головної цілі, бо не лишень розширює овид католицького світа, пособляє релігійному життю і поступови католицької науки та оживлює неодні сухі але важні богословські питання, але положить також більше тривкі основи для дальшої праці, котра може й доведе до цілі. Великі розчарування виключені. Нині не може бути надії на приєднання цілих народів та держав, але треба вдоволитись зискуванням поодиноких людей і їх морально спомогати.

Годі не запримити, що християнський Схід чим раз більше зближується до Заходу і асимілюється під зглядом культурним і національним; а если-ж се відбуватиметься лишень на підставі раціоналізму і невірства, то певно станеться се не без нашої вини. Від коли піднесли науки теологічні в православнім Сході, бачимо вже там людей, котрі не цураються наукових знань з католиками. Так н. пр. в Росії суть учені (як н. пр. Н. Н. Голубовскій, А. П. Лебедев), котрі радо витають католицькі наукові діла про Ориєнт. Російські учені поважають тих учених католицьких, котрі на області науковій посередничать між Сходом та Заходом. Асумпціоністи, котрі на базисі Льва XIII. в Константинополі спеціально студіюють християнський Схід, вже найшли признання в російських учених; „Византійскій Временникъ“ заміщує в кождім числі кілька статей учених Асумпціоністів. Російські шовіністи і православні агітатори вже й у тім бачать небезпеченство для православля: навіть ціурядові часописи пишуть проти того. Але поважних учених се не в силі занепокоїти. Російський „Археологическій Институтъ“ в Константинополі запрошає навіть часами Асумпціоністів на свої засідання. На області отже науковій буде все досить роботи.

До тої праці покликані передовсім ми, католицькі Славяни, будучи вже географічним положенням, нашою вдачею і мовою сусідами Сходу. Поминувши то, що через таке сусідство можемо мати вплив на зближення схизматичького Сходу до католицького Заходу, воно попри те має велике значіння на наш релігійний і культурний поступ. Бо якжеж можемо наші сили розвинути, як можемо зрозуміти наше положення і задачу в світі культурнім і в католицькій Церкві, если наших сусідів не знаємо. З другого боку така праця може звернути погляд наш на висшу спільну ціль, щоби ми злучені легше могли досягнути то, що поодинокі католицькі народи славянські лиш з трудом досягнути можуть, іменно, повинні ми так високо піднести католицьку і то передовсім теологічну науку, а через то й жити релігійне, щоби Церков мала з нас ту користь, якої від народів славянських відповідно до їх числа очікує. Для рускої Церкви, котра під неодним зглядом, так сказатиб ізольована, таке пильне студіюване Сходу спричинило би корисні успіхи до всестороннього розвитку поміж всіма Славянами.

В С Т У П.

Собор Хальцедонський становить камінь граничний в історії орієнтальної Церкви. Підчас коли менші орієнтальні Церкви (Сирійці, Вірмени, Копти, Абіссинія) сей собор закинули і остаточно відпадаючи від правдивої Церкви Христової до єреси повернули, впровадив рівночасно 28 канон собора, через надане єпископови царгородському рівних (та іза пресбейя) римському папі прав, перший зародив грецької схизми. Папа застерігає ся виправді против сего канона, котрий впрочім в неприсутности папських легатів і многих єпископів постановлено, однак єпископи (зглядно патріярхи) просвоїли собі мимо того рівні права з папськими. Противність збільшували ще пиха „нового Риму“ і різниця характеру її культури.

В тім часі, де противности до западної Церкви що раз докладніше виступали, загиб в грецькій Церкві вже дух перших віків християнства. Правдивий церковний і християнський дух став випертий що раз більше через політичний і національний елемент. Грек Піціпіос не без повної пересади ось так описує процес розвитку грецько-византійської Церкви: „Деморалізація перших основателів византійської держави, наплив великого числа бродягів приманюваних так великими користями, впливаючими з основаня нового міста; честилубивість клиру, котрий доси переслідований, нараз почув себе покликаним до співучасті в власті; суєтність цісарів, що хотіли лишень через чар релігії зробити новий Рим царицею цілого світа; все те сталося причиною, що всі користи, яких сподівано ся через засади християнства для нової держави, виродились в самі лишень надужитя. Вкоротці по заснованю византійської держави дійшло до того, що релігія сталась тут майже постійно лишень знарядом в руках самодержавців, духовенства і всіх інтригантів по черзі — знарядом, котрого уживано без найменшого шкрупцулу і беззглядно“. Деякі визначні мужі і священики, котрі неначе метеори „являлись посеред сего цілком звироднілого краю, не були зовсім в силі змінити глибоко вкорінених пороків, що опанували всі душі, затроїли всі серця“ (Й. Г. Піціпіос, Восточна Церков ст. 226, 227).

Можемо собі подумати, що в 10. століттю, коли перший раз виринула отверто схизма, та в 11. ст. (1044 р.), коли завершилась, Церков східна не менше потребувала реформи „в голові і членах“, як Церков західна. Але саме тепер, де їй потреба було як найтіснішого злученя з деревом життя правдивої Церкви Христа, вона в гордім почуттю своєї висшости над заходом під кожним зглядом, розділилась від Церкви римської. Різниці супротив Заходу заострились до крайности і чим раз глибше вникали в серця народа.

До переведеня щирої унії грецької Церкви поредовсім конечно реформа клиру східної Церкви в душі християнства і начуване народа. При всіх змаганнях до сполученя з грецько-геленістичною Церквою давав ся відчувати брак або достаточного

числа діячів або часу; тому кожда унія була лиш поверховна. Лиш там досягнуто тривкі успіхи, де унію переводили католицькі місіонарі через поучуване народа і вплив на духовенство.

(Д. 6.)

Джон Вілліам Дрепер і его Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. Щепкович.

Навіть не можуть сповнити ся, коли розважимо, як необходимо єсть віра для чоловіка. Бо віра відносить ся до таких річй, котрих чоловік не мігби ніяк пізнати, если би не були єму объявлені. Бо деякі з них суть так високі, так перевишають розум людський, що він не в силі зрозуміти навіть тих правд, хотяй они вже суть объявлені, як пр. о Пресв. Тройці. Других не бувби в силі догадати ся, як приміром о істнованю ангелів; не мігби знати також, чи за свої добрі діла має надіяти ся нагороди, а за злі карі; не мігби бути певний що до безсмертности душі. Но коли ті річі зістали раз объявлені, тогді їх заперечити годі. Якїж докази дасть чоловік на се, що Бог не існує, що Бог не єсть один, хотяй суть три Особи Божі, що душа не єсть безсмертна, що за наші добрі діла не маємо надіяти ся нагороди, а за злі карі? — Ті річі усувають ся з під експерименту. Тож аві математик, аві фізик, аві хемік, аві астроном, аві жаден природознавець не може нас перековати, що они не існують. Що до них мусимо ся проте спустити на свідомство тих, що нас о істнованю тих вадзмислових річй поучили. Обявляючим ті незвєслі правди єсть в першій лінії Бог, котрий аві помилити ся, аві нікого в блуд впровадити не може; Бог, що тільки сам такі річі міг знати. Він то був першим нашим учителем тих правд, вливаючи їх пізнанє будьто безпосередно в нашу природу, через так зване право природне, будьто промовляючи до наших прародичів в раю, будьто уживаючи до обявлення деяких правд людий, як Мойсея, пророків і т. д. Ті правди, які були проголошені до приходу Спасителя, затвердив сам Спаситель Христос, доказуючи правдивість їх і своє Боже післанництво чудами, яких ніхто не в силі аві заперечити, аві збити. Повага затим обяви тих надприродних правд єсть як найбільша, бо обявляючим єсть або сам Бог, або люди звісні з своєї правости характеру та святости житя. Они затим заслугоють на віру.

Колиж тепер поглянемо на тих, що ті правди перечать і порівняємо їх з попередними, то побачимо доперва тогди, як некорисно мусить випасти порівнанє для тих послїдних. Бо хто перечить? Найперше люди, котрі суть так само людьми, як і ми; люди, що переважно не стоять високо морально. О тім могли би багато сказати ті, що жили в сусїдстві такого невіруючого. А що

до самого свідощтва, то якеж оно може мати вартість? Чиж з математики, фізики, хемії можна доказувати, що Бог не існує? Або чи планети, що кружать около своїх сонць кажуть нам, що Бога нема, бо они до звого руху Бога не потребують?...

Тому видимо, що хотай люди невіруючі повставали в різних часах і у різних народів, так в поганьстві, як і в християнстві, но они не переконали ніколи загаду о правдивости своїх тверджень. Они викликували тільки з початку сумнів, аж доки люди не переконали ся, що їх твердження суть фалшиві.

Поганьством могли еше невіруючі встряти і оно було супротив них безрадным, бо поганьство опирало ся на мітичних оповіданях, котрих неправдивість можна було виказати. Поганьство доглянуло з острахом, що его віра була фалшива, але було рівночасно безрадным, не знаючи, де шукати правди. Погани чули, що есть якесь Бгтво висше, есть якийсь Бог, але де его шукати, они не знали. Мусіли затим стояти безрадни, коли віра в їх материяльнї божества упала. Но инша річ була з поганами, а инакше має ся річ з релігією християнською. Їх міти, яко чиста видумка людска, могли бути через людий повалені. О тім можна було легко переконати, що они суть неправдивими. Але християнство має иншу основу. Оно не спочиває на видумках людських, але опирає ся на свідощтвах, на повазі божій, якій нічого не можна протиставити, супротив котрої мусить никнути повага хотай би і найбільшого чоловіка. Чиуж повагу можемо поставити против поваги Христа, хто може з тим зрівнати ся? Єслиж відкинемо свідощтво Христа і ему не повіримо, то комуж тогди можемо вірити? Хто нас може так, як Христос переконати? Хто нам може дати такі докази правди, як наш Найдорозший Спаситель?

Порівнаймо тільки то, що в нас хоче впоїти Дрепер з наукою Христа, а побачимо, як марними суть виводи професора з Нью-Йорку. Чиж не мусимо назвати найбільшим нерозумом покинути Христа і его Церков, а іти за Дрепером?

Що люди в давних часах затратили віру в правдивого Бога а на місце его вставили казки о материяльних божках, сему они сами завинили. Но всеж таки они доховували віру, хотай і скривлену, аж до часів близьких християнству, але се не діяло ся без наміру Божого; бо Бог хотів їм отворити очи на віру правдиву, яку приніс нам з неба сам Христос. Але первісна віра в Бога, яку люди отримали від перших родичів Адама і Еви, була чиста. Она була і загальна, так як всі люди походили від одного Сотворителя, котрий їх першої правди віри научив, а іменно, що Бог есть, та вляв в їх душу чувство, що его належить любити і ему служити. Тим то і понятє о Бозї есть так загальне, так зросте, щоби так сказати з природою людською, що его знайдеш всюди, де тільки знайдеш ество людске. З тим понятєм звязана також релігія, храми і жертви. Нема ані народа, який би не пізнавав коли Бога і его не почитав, ані часу, в котрім би не узнавав якогось

божества хотай би і ложного. Ідея про Бога у кожного народа тим чистійша, чим більше він зближений до первісного виявлення. З часом доперва творено більше божеств, підносячи до тої гідности переважно сили природи, яких люди не уміли собі витолкувати природним способом. Причиною, що ідея до Бога не заховала ся чистою єсть се, що правди, які мали первісні люди, не могли їх списувати, не знаючи штуки письма.

Коли люди видумати знаки до записаня своїх думок, до релігії вже вкратило ся багато додаткових оповідань, що були впливом фантазії, котрі в браку критицизму принимали ся за правду. Се було і нещастєм для чоловіка, бо ті міти, ті оповідання, стали підставою пізнійшого скептицизму, коли народи прийшли до більшого степеня культури. Той скептицизм переніс ся потім і на християнство. Но скептицизм хотай би і як сильно розвивений, не був в силі ніколи знищити цілковито віри. Бо предметом віри єсть Бог, т. є. єство, що було початком єствованя всіх річий, а затим і чоловіка. Чоловік то чує і знає, що відкинувши Бога яко причину істнованя всіх річий, стає перед загадкою, (а іменно звідки взяв ся і по що живе), якої не в силі розв'язати. Тож хочачи не хочачи мусить прийняти якесь єство всемогуче, котре ми називаємо Богом. Понятє о тім єстві так сильно злучене з природою людскою, що если би хто хотів викоренити єго, то мусів би перед тим знищити природу людську. Що декотрі люди в наших часах заперечують істнованє Бога, то се роблять з неоправданої зарозумілости. Они не поступають в тім случаю згідно з природою, але ідуть против неї. Бо легше єсть вірити, ніж не вірити. Хто хоче затратити віру, той мусить перше звести борбу з власним переконанєм. Бо і звідкиж може чоловік набрати певности, що Бога нема? Які докази має на се? Жадних. Але за тим, що Бог єсть, промовляє всьо, почавши від найнижшого єства до власної природи чоловіка. Тим то і обясняє ся загальна релігійність у всіх народів. Або що до нашої душі, хтож може нас переконати, що она має кінець? Який доказ дають нам ті, що хотять позбавити нас віри в безсмертність душі? Ніякого. Але за безсмертностію промовляє віра всіх народів і по всі віки, про безсмертність душі пригадує нам наша власна совість, котра нам каже вистерігати ся злого а робити добре. Коли ми ідемо за її голосом, то она нас хвалить, колиж ідемо против її накликувань, она нас гризе.

Звідки она би взяла ся, если би не була нам вроджена? Нічого не допоможе викрут, если хтось скаже, що та свідомість доброго і злого виробляє ся через науку. Бо декотрі річі суть так вроджені, що їх не треба учити ся, що щось єсть добрим або злим, але чоловік се знає сам з себе. Ту свідомість доброго і злого не один викоренив би певно радо, если би міг, не один хотів би стрясти то ярмо з себе. Бо чиж се принятно надіяти ся кари за лихий поступок? А прецінь, як довго буде людскість, так довго буде істнувати і з нею зв'язане понятє доброго і злого. А як довго буде понятє злого, так довго буде істнувати і страх

перед карою, бо ті повятя так тісно злучені з собою, що їх годі відлучити. З тої то причини можна приглушити той сграх перед карою, вмовити в себе, що може за гробом нема життя та нема кари, але переконаним бути о тім твердо, задушити ту свідомість лихого діла а в слід за тим і здавити страх перед карою, сего ніхто не в силі. О тім поучає нас досвідчене, що велика часть з тих, що чванять ся своїм невірством в житю, наvertsає ся до віри перед самою смертю. Щож може бути причиною такого звороту, если не се, що невіруючий не маючи доказів свого невірства, іде бодай в послідній хвилі за своєю природою. Инакше їх поступок не бувби цілком льогічним, не мавби ніякого оправданя. Бо не могли би ми назвати льогічним поступоване того, що пересвідчений о неістнованю другого світа та життя загробового, поступає так само як той, що о тім переконаний. Еслиж би невірні мали доказ на оправдане свого невірства, то навернене їх було би не можливе. Тим то повинні они скріпити еще віру тих, що від віри не відвернули ся ніколи.

Дальше учить нас д сьвідчене, що від віри відступають люди, що стоять на дуже низкім степені моральности, котрим віра в Бога та в загробове житє, в нагороду та кару, цілком не на руку. Се також не промовляє в користь невіруючих, але єсть доказом, що они мисль о Бозі, о небі і о пеклі відкидають з боязни; до сего кроку змушує їх не переконанє о неістнованю загробового життя, але як-раз страх перед ним. Но невіруючі для ратованя себе та своїх засад, мусять чіпати ся викрутів, котрі на віру не зможуть заслугувати. Таким же, що змусшені конечности викручувати ся, хтож може розумний повірити? Хто може повірити чоковікови лихому? Хто може поручити своє єство, своє я, котре кождому найдорожше, — непевности? Сеж хіба зробить чоловік безумний, чоловік, що ставить на карту себе самого, та своє щастє.

Но чимжеж єсть безвіре? Єсть тільки вірою негативною. Бо і чоловік невіруючий мусить вірити, хотїй би не хотїв, а іменно, що нема Бога, що душа не єсть безсмертна, що кари по смерти нема жадної. А така віра єсть тяжшою, ніж віра, котра каже, що Бог єсть, що душа єсть безсмертна, що она мусить здати рахунок перед Богом зі свого діланя в тім житю. Бо против істнованя Бога та інших річий, які нам подає віра, не мають невіруючі ніякого доказу, а затим жерелом їх невірства єсть тільки зарозумілість. Вірити же без доказів, се певно не легко.

Если би відкинуло ся віру в Бога, то тим самим мусїло би ся відкинути всяку віру, бо тамта єсть підставою віри людскої. А вжеж, чи могла би людскість поступати, чи можлива була би культура, чи можливе взаїмне пожитє людей, чи можливі товариства, если би люди людям не вірили? Але чи могу я вірити чоловікови, котрого виджу, як нераз ошукує, если не вірю Тому, котрий мене не може ошукати? Щож спинить когось, щоби мене не обманював, если у него нема тої віри в Бога, що не позволяє другому обманювати.

Так видимо, що багато доказів промовляє за вірою; против віри нема жадного, котрий би був поважним, з котрим би нале-

жало ся числити. В найлучшім разі мігби хтось набести на оправданє свого невірства якийсь софізмат, котрий не мігби доволити ні єго самого, ні того, кого би він хотів переконати. З тих то причин не велику може мати надію перекладаць на погашенє віри.

*

*

*

Автор (Дрепер) належав, як найбільша часть Англіїців та Американців до церкви протестантської. Та церков відлучивши ся від церкви правдиво Христової і затративши з тої причини правдиву віру, не могла в наслідку заспокоїти духової потреби своїх вірних, бо не могла їх научити правди. Незаспокоєні духовою поживою, яку їм подавала та церковь, що відкинула жерело правди, безошибочну науку церкви католицької, они стали шукати правди поза границями тої церкви, до котрої належали. Шукати правди то легко сказати, але не легко єї знайти тим більше, если чоловік спускає ся на сам розум, що може спровадити чоловіка на бездорожжя. До більшого блудження допомогла їм згубна засада, що кождому вільно толкувати св. Письмо, як єму подобає ся. Засада ся мусіла викликати спір в тій церкві і поділити єї на неозначене число сект. Бож ясна річ, що тільки люди одної думки могли зістати разом; колиж зачала різнити ся думка, то і секта мусіла зовсім природно ділити ся далше. До сего довели незгоди, ворожнечі і сваряї, які повставали поміж єї вірними. Одно, що їх лучило, то була ненависть до церкви католицької. Ту ненависть защеПЛену в серцях вірних протестантських, старали ся підсилювати їх проводирі духовні не помітуючи ні чими средствами, не жалуючи найрозличніших видумок, щоби тільки діпяти свою ціль. Тим то пояснює ся, чому вірні церкви протестантської, виступають ворожо і з погордою против церкви католицької.

Тим то стає ся зрозумілим, длячого і Дрепер виступив так ворожо против католицизму. Но виступи проти церкви католицької скорше еще дали би ся витолкувати, ніж заперечуване таких підставових правд, якими суть істнуванє Бога та безсмертність душі. Зіставлені самі собі, шукаючи тих взнеслих правд слабом людским розумом, они не могли їх очевидно знайти і тому зійшли на різні бездорожжя.

Одні з них попали в атеїзм, инші в матеріалїзм, инші кинули ся в обнятія раціоналізму, пантеїзму і прч. Ті блуди і ідеї, які они прийняли за правду, старали ся ширити і далше словом і письмом. Комунікаційні средства що дали спосібність і вай-далшим народам близше пізнати ся з собою і позволили виучити ся одним бесіди других, а крім того і штука друкарська улекшили ширенє ся тих ідей далеко поза границями краю, в котрім ті блудні ідеї повстали. Тим то і блуд, якому уляг один чоловік, розширював ся в різних краях в короткім відповідно часі. Тим обставинам і ми маємо завдячити такий цінний набуток, яким нас ушасливив перекладаць книжки проф. університету з Нью-Йорку — Дрепера.

Но ми не можемо так дуже дивувати ся Дреперови, що він виступає против християнства та против церкви католицької, бо він належав до церкви протестантської, в котрій кожний вірить в то, що хоче і як хоче, але дивним мусить видати ся се, коли ту саму ідею протихристиянську старає ся ширити той, що походить з католицького дому і помежи католиками вихований.

Коли би то ще було правдою, що пописане в книжці Дрепера, то не зістало би нам нічого, як тільки вдарили ся в груди та мовчати. Але книжка правдомовностию не грішить цілком. Для того випадало ті річі, ті перекручення та блуди виказати, щоба кожний міг пересвідчитися, яким оружжєм воює ся против Бога, віри і церкви.

Що автор так зле успособлений для церкви католицької, се не дивниця; бож він вихований в протестантизмі і писав для протестантів. Не дивно також, що і ся книжка так ширила ся помежи Англійцями та Американцями, дїждавши ся аж 21. виданя. Бо в світі протестантським нічо не ширить ся так скоро, як письмо вимірене против церкви католицької. Бо звичайна річ, що чоловік нічого не хватає так лакомо як се, що служить до заспокоєня пристрастей. А книжка Дрепера має як раз служити до заспокоєня тої ненависти, яку провідники протестантизму зацпили в серцях вірних тої церкви. Тим то ніхто і не питає ся там чи се, що в книжці написане, єсть правдою або ні, але все приймає ся за правду з гори, если то тільки вимірене против зненавидженого католицизму. Тому то автор повторяє всі ті брехві, які закидає протестантизм церкві католицькій. Він іде в тім напрямі слідом за иншими провідниками протестантизму, котрі старають ся ту пропасть, яка ділить нас від протестантів так, розширити, щоба помежи нами а ними не прийшло ніколи до порозуміння. Правкою дорогою ови не в силі осягнути ту ціль, для того мусять уживати видумок та перекручень правди. Не міг тої конечности уникнути і автор. Мимо того не перешкадає се єму бути самохвальцею. Так пише він на стор. XI:

„Збираючи й порядкуючи материяли до томів, виданих мною під заголовком: „Історія Американської Горожанської Війни“, твору, що коштував мене дуже багато праці, я привчив ся прирівнувати супротивні свідодтва тай розбирати супротивні домагання. Признане, з яким повтага сей твір Американська публіка, критичний суддя розбираних подій, натхнуло мене новим довірем до себе“. Але вже троха низше на тій самій стороні спускає автор з тону пишучи так:

„Не жалував я праці ні в чому, складаючи отсею книжку, а про те чую добре, яка вона не рівна справі, задля гарного викладу котрої треба знати порядно науку, історію, теологію, політику; кождісінька сторінка повинна би трепотіти живо інтелігенцією тай блискати фактами. Але потім я погадав собі, що се-ж лише немов би передне слово, предтеча цілої літератури, яку викличуть події тай потреба нашого часу“.

Праця, заплата і лихва.

Три конференційні бесіди Дра Декерта.

За дозволом автора переложив — о. А. Говда.

„В поті лица твого будеш їсти
хліб свій“ (Бит. 3. 19).

В тих часах, коли св. Йосиф з Ісусом Христом працювали в своїй робітні в Назареті, не знали ще люди робітничого питання в модернім значінню того слова та не використувано тогді так, як тепер людської праці через лихву. Не треба однак думати, що тогді не було ще маєтково засібніших, когрі би визискували менше засібних. Протівно; були і тогді вже такі багаті, що біднійших визискували.

Бачимо отже, що тодішні часи подібні були до теперішніх і инакше мабуть ніколи не буде, хіба як люди перекинуть ся в ангелів.

Того послідного однак не довершила церков Христова та не довершить і соціяльна демократія.

Давнійшими часами була инша форма визискування. Визискувано через невільництво, а опісля через привязане робітника до землі. Нині знова робітники під покривкою свободи, яку їм в неоднім згляді признано, стоять о много гірше від старих середновічних невільників, а то тому, що давнійше о егізистенцію невільника старав ся его пан в своїм власнім інтересі, а з нашими робітниками — зарібниками инакше діє ся.

Если отже робітники хотять свою незавидну долю поліпшити, щоб її по крайній мірі можна назвати долею чоловіка, то сего жаден здорово думаючий чоловік за зле брати їм не може; тим більше, кождий віруючий християнин їх жаданя мусять оправдати.

Жаль лише, що значна часть робітників, зведених видуманими, людськими підступами на манівці, відвертає ся від Христа і від Церкви гадаючи — опершись на вмовленім в них упережденю — що без релігії, без морали і без Бога осягнуть свою ціль. Надто ще і до паралельно біжучих заходів християньско соціяльної реформи є они ворожо настроєні. Если би ті робітники, ворожі христ.-соціяльній реформі, роздумавши поважно справу, дійшли до розумного заключеня, що на християньській справедливості і любови ближнього не дасть ся перевести реформа для поліпшеня їх долі, і тому християньський соціалізм відкинули, не здивувало би се нікого. Так однак они анї не подумали, анї не хотять думати і з сеї причини стали ворогами христ.-соціалізму.

Без сумніву, Церков мала к десь великий вплив на суспільно-економічні справи. Признати і то також потреба, що від сего часу, від коли люди християньскі засади зачали собі легкова-

жити, положенє працуючого народу зачало погіршати ся. Християнство є виправді для всіх людей, а не лише для поодиноких станів і клас; все таки в своїх початках звернуло ся оно до убогих і пригнетених; убогим проповідано Євангелиє, котре яко добра новина спасеня, дійсно відновило людскість. Нині вплив Церкви зменшив ся; а то з сеї причини, що обмежено єї всесторонно в єї діяльності. Однак єї наука і засади лишили ся тими самими і цілючою силою зі згляду на відносини есціяльні людей она таки не стратила.

Церков Христова не стала ся і тепер байдужною на гнет робітника-зарібника. Голова Церкви папа Лев XIII. ясно виложив в своїй енцикліці „*Reum novatum*“, названій енциклікою робітників, на тлі християнських засад спосіб реформи робітничої долі; за єго слідом ідуть єпископи в своїх посланнях; тим більше не забуває ся на робітничє питанє по всяких зборах і конгресах католиків, та обговорює ся тут средства і дороги, котрі дали би ся найліпше вихісувати в тій цілі.

Най же мені вільно буде, з сєго місяця, в домі патрона робітників, розказати о декотрих точках робітничого питаня, а іменно: о праці, заплаті і лихві, котрі після мого погляду є осередком робітничого питаня. Хочу ті питаня пояснити не лише з точки науки християнської, но також з природно-правної і економічної. Самій річи се не пошкодить; противно, чим якийсь предмет з більше сторін огляне ся, тим точвійшого набирає ся о нїм знаня.

Першим отже питанєм є: Що то є праця?

Суспільна економія працею називає кожду особисту, пожиточну чинність чоловіка. Кожда тому чинність чоловіка, котра не приносить жадного пожитку, не може звати ся працею в економічнім зміслі того слова. Слова „пожиток“ не треба брати односторонно і розуміти під ним лише творенє нових внїшних вартостей, бо инакше лише управу землі і промисл можна би назвати працею, а торгівля вже би працею не була.

Торгівля є сама в собі непродуктивна. Она не творить виправді нових вартостей, лише вартні річи пускає в круженє. А преці кождий розсудний чоловік не заперечить, що торгівля оперта на справедливости є чинністю пожиточною, а в слід за тим і працею.

Найріжнородніші чинности урядників, учителів, євасцєників, лікарів, музиків, акторів і т. п. так само не творять внїшних вартостей а преці їх чинність не може бути ввключена з понятя людської праці. Она всі сповняють так звану працю „кваліфіковану“ т. є. працю висшого рода. Ба навіть в певнім згляді є їх праця продуктивною. В яким же згляді? Чи селявин, котрий годує безроги, має бути в своїй чинности продуктивний, а учитель і євасцєник, що виховують діти. то нї?

Кожда отже чинність людска, котра якийнебудь приносила би пожиток, чи є она материяльною, чи духовою чинністю і причиняє ся до добра суспільности людської, зве ся працею.

Чоловік сотворений є до праці подібно, як пташина до літання. Кождому вроджений є наклін до якоїсь чинности, здібність

до творення, ділання, працювання; і в тім як раз згляді чоловік подібний є до Бога, Сотворителя всесенної, хоч творення Бога єсущно ріжнеться від творення чоловіка. Наклін до творення (до чинности) є чоловікові вроджений і він об'являється вже в дитині через охоту до забав. А хоч забавка дитини не є ще жадною працею, бо не достав їй ціли, котрої дитина не визначає собі, то преті можна її таки вже назвати початкованем в праці.

Кождий чоловік в міру свого тілесного і духового розвою безнастанно учить ся, в який спосіб має він річи вншні в ціли заспокоєння своїх житєвих потреб позиточними для себе зробити. Свої чинности хоче упорядкувати після якогось пляну і смаку; єго праця усовершає ся і як раз через се ріжнить ся она від праці звірат.

Звірята працюють також, але працюють лише інстинктивно. Подивляємо нераз майстерність пчільних комірок, павутини і копців бобра. Но тому, що звірята в своїй чинности не ведуть ся розумним розважанєм, але то, що роблять, роблять інстинктивно, тягнені природною конечністю, тому їх праця не поступає, но лишає ся завсїгди тою самою, незмінною. Воскова комірка пчоли була перед 1000 літами тою самою, якою є і нині. З того слїдує, що звірята, коли що роблять, то не знають ціли своєї праці і тому то як слїд праця звірат не може усовершати ся так, як праця чоловіка. З того заключається, що рівнобіжно з поступенним образованєм чоловіка і праця єго мусить ставати ся совершеннїша і то всьо, що чоловіка морально і духово підносять: релїгія, наука і штука. Через працю і з працею розвивають ся тілесні і душевні сили чоловіка, розвиває ся єго ціла особистість, єго характер; він мусить почути свою висїсть над цілою вншною природою, тому і ставляє себе висше над всі инші створіння.

І в тім як раз лежить та уморальноюча сила праці. А так як птах дістав свої крила до лету, так чоловік свій наклін до праці, аби працювати. З того бачимо, що праця з мотивів природно-праввих і економїчних є обовязком кожного чоловіка.

Противно же лїнївство є неприродним блудом, котрий сам вже в собі на себе кару носить: нудоту, знеохоченє і з'огидженє собі житя, а котрі то блуди, о скілько нас о тім поучає досвідченє, доводять нераз пересиченого чоловіка до самоубїїтєва. Лїнївство в дальших своїх наслідках спроваджує нужду економїчну. Правду отже говорить пословиця: „Лїнївство є початком всего лиха“. Противно: „Праця є оздобою горожанина, благословєнство є заплаатою за труд“. Зі становища релїгїйно-морального то само повторити випадає: „Праця є окрасою кожного чоловіка“. Господь Бог сотворив першого чоловіка — як читаємо в історії сотворення котру переказав нам Мойсей — і помістив єго в раю; але не для того, щоби він там дармував, но тому, аби сей огород управляв.

Навіть в тім щасливім положеню, о котрім поганьскі релїгїйні міти так багато розказують, був чоловік призначений до праці. Розуміє ся, що тогдї праця єго була легша і не получена з так великим трудом, бо она не вичерпувала так сил чоловіка.

По першім грісі чоловіка стало ся оно инакше. Тепер стала ся вже праця тяжкою і мучаючою. В поті чола твого будеш їсти хліб твій, так звучав карний засуд Бога. З тою хвилиною набрала праця иншого характеру, але помимо того, що стала ся утяжливую, дає она — о скільки надмірно не вичерпує сил чоловіка — ему задоволення і приносить благословення: она розвиває его сили, дає ему можливість удержавати життя і слухить в нім зерно злого, котре лежить як раз в лїнивстві. Карний засуд, який застав в раю на першого чоловіка не лише відносив ся до него самого, але і до всіх его потомків і тому є праця з становища релігійного обовязком кожного чоловіка „Хто не працює, не повинен їсти“, каже Апостол народів; то значить, що хто в якийнебудь спосіб не є пожиточний, хоть має до того дані, сей не має жадної сенького права сідати їсти до столу, є дармоїдом, трутнем в улію і заслугує на те, аби з ним так зроблено, як роблять з тим послидним.

Як то? То і багаті є обовязані до праці? Они преці мають з чого жити, на що їм еще працювати? Дійсно, они мають з чого жити і можуть свої житєві потреби заспокоїти і то добре заспокоїти, хоч самі не потребують особисто працювати. Але багатий повинен о тім тамити, що він яко такий не має ізолювати ся від людської суспільности, але противно, повинен бути живим єї членом. Сімими грішми не може він жити; цілий мішок дукатів навіть самому багатому Робінзону ніч не поміг би, як би він цілковито відокремив ся від людей. Тому однак, що инші працюють над тим, аби він жив, є він морально обовязаний їх працю їм вивагородити і через ту свою чинність, користь приносити людській суспільности. Тому отже, що инші на его потреби життя працюють, є він обовязаний за те, яко член суспільности, бути їй пожиточним. Багатий може попірати релігію, науку і шгуку; він може і для любови ближнього щось робити; убогих, недужих, потребуєчих спомогати, котрих то людей ніколи на сьвітї не бракує.

[Д. 6.]

Наше галицько-руське сьвященство в XIX. столітю.

(Спомини старого сьвященника.).

I.

Я роджений в першій половинї 19. столітя і яко син сьвященника мав спосібність як в дома, так і поза домом, пізнати як молодших, так і старших сьвященників, а межі послідними і таких кілька могованів, котрі уже як єреї прийшли під австрію і фігурували в шематизмі під назвою: antiquae educationis. Я запам'ятав еще сьвящтників під назвою: studii Ruthenorum. (Митрополит Литвиневич був таким сьвященником). Се були такі, котрі за цїсара

Йосифа П. слухали вже богословської науки на рускій мові. Всі молодші слухали вже богословської науки на латинській мові. (в львівськiм університеті). А що давняє правительство Польщі не остало без впливу на судьбу пізнійшого руского сьвященства, то кину короткий погляд на судьбу рускої Церкви і єї сьвященства за польської держави.

„На що вам моцiв, возьміть жменю вашої землі то маєте моцi, бо она пересякнена кровію мучеників“ — так мав сказати папа Пій IX. до польської депутації, когра просила єго о св. моцi. Єсли се папа сказав дійсно, то мав на мислі не землю польську над Вислою, але землю руску від Карпат аж по Чорне Море. Бо коли собі Поляки в своїм краю над Вислою як у Бога за дверми спокійно сиділи, всі драмати і трагедії історичні відгравали ся тільки на Руси.

Наколи гоненя Христової Церкви тревало тільки до Константина і то мало кілька хвиль спокійніших, то гоненя Церкви рускої, почавши від Казимира, Болеслава Тройдиновича і Ягайла, тревает *mutatis mutandis* аж до нинішнього дня. Король, шляхта, жида, а особливо латинський клир напасіли ся тую Церкву зничити. Ані один декрет королівський не вийшов в користь рускої Церкви, а коли який здавав ся бути корисним, то певно був в нїм укритий проєкт згуби; а коли був дійсно корисний, то не мав жадної сили.

Навіть так сьвяте діло, як унія Берестейска, не мало на ціли аві хвали Божої, аві спасеня душ, а тим менше добра рускої Церкви. Як видимо — єї промотори старали ся ужити унії як міст переходовий в латиньство.

І се дивно, що Поляки хвалять ся своїм лібералізмом; правда, були ліберальні, але для Жидів, Караїтів, Татар, Лютеранів; деж ходило, не кажу, о добро рускої Церкви, але о найменшу шільгу для неї, тогди всі разом, веначе один муж, як колись фарисей і книжники кричали на Христа: Распи, распи єго!

А навіть, коли вже Польща була в агонії, а король Станислав Август хотів рівноуправненя віроісповідань, то позавязували ся конференції, як Барска і Тарговицка, а всі годили ся на то, аби руску Церкву зничити. А коли прийшло до пертракції межі партією королівскою, то на всі точки годили ся, а рівноуправненя віроісповідань допустити не хотіли. „Święta wiara zagrożona“, а се „zagrożenie“ було в тім, що розходило ся о одне крісло в соймі для гр. кат. мотрополита! Що найдивнійше, що на тім пункті латинське духовенство було невмолиме на чолі з єпископом каменецким Красінським!

Вправді дістав на „шарім кінці“ те місце гр. кат. єпископ, але то було вже за пізно, бо в коротці Польщу розібрали. Аби недопустити руского єпископа до сойму, то закидано рускому єпископатови невіжество, а препінь такий Смотрицкий, Венямин Рутский, а також православний Кониский, як своїм образованием латинський єпископат не перевишпали, то певно єму дорівнували. І то називали ся апостоли Христові, проповідники Христової любові! А яка то була бута, сьвідчать слова примаса, які він мав сказати, коли єму звернено увагу на заказ папи під клятвою: То ja jego wykłnę!

Де инде а у нас.

В Тарнівськім двотижневнику катехитичнім помістив о. Др. Щеклік записки з подорожи до Італії і німецької держави. Все тут висказане читає ся з великим інтересом. Не находиш тут сего політичного шовінізму, яким особливо в послідних часах забарвлена журналістика польска, що уважає себе *par excellence* католицкою... Все тут правдою дыше, все обективно представлене. На доказ сказаного наводжу тут уступ поміщений на сторони 537 згаданого письма:

„Після моєї думки жадна партія у нас в Галичині не єсть типова, т. є. жадна не єсть консеквентна ні в засадах, ні в практиці; маємо католиків лібералізуючих, маємо ліберелів з примішкою католицизму, маємо соціялістів, хотяй противних пересвідчень, які визнають релігію хотяй би тільки для ока. Сойм приплексе одноголосно архиреям: Більчевському і Теодоровичеві, лише се тільки задія теорії і традиції, словом, єсть конфузія, єсть католицизм поверховний, операючий ся на метриці крещеня і традиції, а не введеній в усі артерії життя суспільного, а вжеж не все до огнища домового і життя щоденного. Німці не знають сеї конфузії, ліберали суть лібералами в політиці і житю щоденнім, а вжеж католики суть католиками все і всюди, без всякого застереження, не оглядаючи ся на задні колеса. Ото образці: В Інсбруку заїхав я до готелю „Штерн“, де звичайно сьвященники заїзджають. Дають мені комнату, де на стіні притвержена ікона Христа розпязого, послуга готелева поспішає рано в неділю до церкви, ся, що лишила ся дома, іде пізнійше; в п'ятницю подають спис їдла тільки пістний, на столі лежать тільки дневники католицкі, а вжеж і на пуделках з сірників не побачиш глупих і безстыдних зображень. В Констанції (що приналежить до В. княжества Баденьского, хотяй положене в Швайцарії) в комнаті готелевій ікони на стіні порозвішувані, посудина з сьвященою водою коло дверей, коло неї притверджений порядок Богослуженя в городі. Освідомлений я троха з Галичиною, лише не знаю, чи знайшов би в цілій Галичині і Буковині такий готель. Німці розділили ся на табори, явно і консеквентно, і думаю, що з сего католики віднесли хосен. Коли ближе розглядав ся я в місті і розсліджував відносини, то пересвідчив ся, що католики суть якнайсильнійше зорганізовані. Суть тут стоваришеня майстрів, челядників, учеників, слуг, пань, суть товариства політичні і чисто гуманітарні. Проводирами їх суть звичайно молоді сьвященники, що відзначають ся меткістю і пожертвованем; товариства сі суть з собою сполучені і приміщені мужескі в однім домі, женські в другім“.

О. Щеклік кінчить свою працю довшим описом свого побуту в німецькім місті Тібінген, де находить ся університет єдиний на цілу Віртембергю. Єсть тут також дуже взірцево улажде-

ний католицький конвікт богословський. Автор записок дає нам точний опис життя тамошніх академиків і богославів зовсім відмінного від життя нашої університетської молодіжки.

В розговорі з о. ректором конвікту дізнав ся він, що в щоденнім життю нема тут жадної різниці межи католиками а протестантами; священик католицький іде враз з пастором на прохід і т. п.

Так там, а у нас? Думає бач хто незнакомлений з нашими відносинами, що наколи там протестанти і католики в так милій згоді проживають, то нехайби межи католиками двох відмінних обрядів існує нічим не заклопочена любов і згода. Так оно повинно бути, — лише на жаль так не єсть. Високий ідеал любови Бога і ближнього привергли многи в жертву нинішньої володіючому поганому мольхови політичному. Найновіші події ствердили наглядно, що надужито святую церкву, як службу до політичних демонстрацій, на що віруюча Русь ніколи не згодить ся.

Церков Христова стояла з первовіку все вище по над всякою земскою політикою, по над всіми партіями, она всіх єднала і мирила всіх і вся однаковою любовію обнімала. Проповідники її науки держали ся осторонь від всякого калу політичного і партійного, який нині споганив все життя суспільне. Питаєм ся, чи в катакомбах політика процвітала? чи може на пустинях Тебайди? А вжеж там процвітала політика, лише не політика незгоди, фарисейства і самодурства, яка добула собі право горожанське в всіх майже державах Європи, тільки політика Божа, котрої єдиним і виключним підкладом і регулятором було св. Євангеліє, як о тім хорошо розказав автор статі: „Священик а політика“ в 14. Ч. „Ниви“.

При кінці додає автор записок:

„Єще слівце о відносинах церкви до правительства. Місцеве духовенство само твердить, що тут суть ідеальні відносини, безглядно на те, що тут єсть династія протестанцька. Церков католицька заживає всякої свободи так само, як і протестанцька; духовенство, вельми почитане, єсть численне, бо на 530 душ припадає один священик. Вправді сконфіскавало правительство майно церковне і позносило монастирі, лише се стало ся давнійше; нині за тоє добре платить і не ставить перепон. Приводжу тут задля приміру: конґруа пароха виносить 2200 марок, що 5. літ о 200 марок більше; на сотрудника платить правительство 1000 марок, за що дістає від пароха удержанє і 1 марку готівкою щоденно. Коли парох пенсіонує ся, то одержує по 15. літах священства 1500 марок, а по 40. літах 3000 марок. Крилошани катедральні можуть також пенсіонувати ся. Коли додамо великий вплив на школу, всенародну почесть, вплив на конвікти (гімназіальні і теологічні), то не буде се пересада, коли скажу, що в так щасливих обставинах нігде священики не проживають, тому і висші класи радо вступають в чин священничий, а духовні супокійно сповняють свої обовязки. Ґрунта парохіяльні звичайно ви-

пускають в найми. Метрики ведуть і викази статистичні споруджують свідки урядники. Метрики парохіяльні важні суть тільки для церкви“.

Які звідси далиби ся виснувати рефлексії з огляду на наші сумні нинішні відносини, се най читателі самі собі досьпівають.

о. К. Селецький.

Хроніка і бібліографія.

Де послідовність? „Як представляли собі Русини-погани позагробове жите, про се ми тепер нічого сенько не знаємо, бо не маємо до сего ніяких жерел“... Так пише д. фейлетовіст „Діла“ в своїй рецензії книжки А. Барвіньського: „Історія України-Руси“ (гл. фейлетон „Діла“, ч. 263, з 5 грудня с. р.) І дійсно, коли д. А. Барвіньський не має відповідних жерел, то й знати не може, як представляли собі наші предки позагробове жите. Без жерела не слід нічого твердити. Се повинен тямити ш. автор „Історії“. Але що иншого знова д. фейлетовіст „Діла“. — „Неволя так давна, пише він далі, як люди на землі; з першу оден одного убивав і з'їдав, а відтак, коли вже перестало людське м'ясо смакувати, оден одного заневолював, щоби на него робив“... Чи до такого свого твердження, сьміємо спитати має ш. автор які жерела? Аби так виступити рішучо проти божого Обявлення і правдивої науки, мусить ся мати якісь поважні дкази. Якій докази навести може ш. автор на те, що з першу люди себе взаємно убивали і з'їдали та що відтак їх смак уляг зміні? Наука, особливо історія, вічого про се доси не знає. Мавби ш. автор віднайти які нові дотичні жерела? Чомуж їх не оголосить? В кождім разі п'явний оказ послідовности!

Сумний обяв. Коли вірити часописам, мали представителі російської православної Церкви (в числі 45) просити цара в часі, як еще світ вірив в можливість надання Миколою конституції, аби цар той конституції для Росії не надавав, а задержав і на дальше той самий абсолютизм. Як тільки се правда, то ми малиби дказ сумного і шкандального упадку та здеморалізованя православного російського єпископату. Чи дивниця відтак, коли від такої церкви, з царськими урядниками та жандармами на чолі, сторонить кождий чесний чоловік? Обожати цара та варварске самодержавє можна прецінь також поза церквою і то еще з меншою зневагою Ісуса Христа.

Як змінили ся часи! В ч. 23. і 24. „Послання“ з 14. грудня 1904, в статі: „Корм духовний“, читаємо такі наскрізь правдиві слова: „Колись невірні погани подивляли любов, яка панувала межи християнами... Нині як дуже инакше! Таке поступованє пер-

пих християн не було нічим иншим, як тільки сповненням закону любови, який дав нам Спаситель... Ті перші християни, після свідочства самих поган, посідали якусь незвичайну, надлюдську любов до ближніх, они любили навіть тих, що їх гонили, мучили і були їх убійцями. І на дорозі такої любови навернув ся цілий світ до християнства і цілком змінилось лице землі. Колиж з часом жожні того світа зачали уживати оружя і насильства, яко средств до навернення поган, тогди то забулось про сей основний закон любови. Довгі віки остались такі християни, силою з поганства навернені, тільки виїшно, що до форми християнами, але їх дух був поганський і такий остав і до нині. Християнська любов ближнього зійшла цілковито на тори незгідні з наукою божественного Спасителя. І заходить питанє, чи таке християнство єсть взагалі християнством!? Куди глянемо, всюди бачимо насильство і права сильнішого, а розгорівші всюди борби національні представляють вид на скрізь поганський.. Хто нині вважає на якийсь там гріх? Кождий легковажить собі его, або знає тільки гріх виткнути на другім. Гріхи і проступки против віри стали ся нині предметом насмійшок, кпин і зідливого глумлення. Дійшло до того, що люди, котрі мають ся за просвічених, відкидають цілковито всяку віру і не розуміють того, на як страшну і погубну для цілої суспільности зійшли дорогу. Чоловіка віруючого, а правдиво просвіченого, котрий сповняє всякі обовязки християнина, котрий ходить до церкви, молить ся, сповідаєсь, прозивають зараз клірикалом, зацофаним, біготом і вказують на него пальцем. — Часто можна почути таку гадку: „Ми люди толерантні і длятого лишаємо кождому що до его віровання цілковиту свободу“. В дійсности має ся цілком противно, бо тільки невіра, явна безбожність і шалена неморальність тішать ся цілковитою свободою; чоловіка щиро віруючого переслідують, висмівають і ним помітують... А деж того жерело і причина, що християни християнам не дозволяють явно і свободно жити після принципів своєї віри? Таж Жиди ніхто того не вміняє в зло, а противно, хвалять ся їм, если они сповняють приписи свого закона? — Жерелом того так сумного обяву, котрий нас християн соромом покрити повинен, єсть н о в о ч а с н е газетярство, опановане цілковито через Жидів, масонів, лібералів і недовірків. Нинішнє газетярство, майже все, кормить широкі круги християн кормом духовним на свій спосіб їдовито приправленім. Безмисльно дозволяємо тим газетярям всі справи представляти в такім світлі, яке відповідає їх цілям і наміреням, іменно передовсім розоренню християнської релігії. На осліп віримо першому ліпшому газетярському шмайгелесови жидівському, котрий може бути ізвергом суспільности, як то найчастійше случавсь. А все тов дієсь в ім'я науки, культури, поступу, свободи, котру собі виключно приписують, а ісповідникам Христа рішучо відкачують.

Не мало в тім вини і по нашій стороні, що ми дозволяємо на таку сваволю безбожній праці. Указувалоби то на цілковиту мертвоту духа серед нинішніх християн! Опам'ятаймось, поки ще час!

3 Товариства св. Ольги. Високе ц. к. Намісництво рескриптом до ч. 178451/904 призвело на заснування Олеської групи деканальної Товариства.

Конкурс. Митрополитальна Консисторія розписує конкурс на п'ять Богослужбних стипендій по 100 корон ім. Григорія Шашкевича. Реченць до вношення подав 15 січня 1905. включно. Услівля гл. Спархіяльні відомости минувших літ.

Важне рішення міністерске для духовенства, пошкодованого наслідком посухи та інших елементарних нещасть. Розпорядження міністерств віроісповідань і просвіти і міністра фінансів з 16. листопада 1898, котрим видані постанови до переведення закону з 19. вересня 1898 В. з. д. ч. 176 що до дотації католицького духовенства, містить в §. 10 отсю постанову: „Зміни в субстанції маєтку парохіяльного, зглядно доходу місцевого, котрі мають вплив на доповнене конґруї з фонду рел., має дотичний душпастир можливо скоро, а найдалше до 3 місяців від часу, коли про них довідався, до нести/ через ординарият до влади краєвої“. Ґрунтовий податок вимірює ся від чистого доходу катастрального. Если податок на підставі повисше наведеного закона знижено, то признає ся тим самим з уряду, що чистий дохід катастральний в данім році є менший, як се в фасії пораховано, душпастир має отже право. жадати від реліг. фонду доповнення за той рік на підставі §. 10 міністер. розпорядження з 16. листоп. 1898 р. На тій то підставі ждали в 1903 р. два чеські парохі від ц. к. намісництва в Празі доповнення конґруї, а коли се жадане їх відкинено, они внесли рекурс до міністерств віроісповідань і просвіти, а міністерия призвонила, розпорядженем з 2. серпня 1904 ч. 27223 „щоби з причини зменшення нещастем елементарним доходу ґрунтів парохіяльних за рік 1903 виасигновано підвишене доповнене конґруї в сумі — на сей рік з релігійного фонду“. Се заряджене є міністерским поясненем повисше наведеного параґрафу розпор. міністер. з 16. листопада і обовязує всі ц. к. намісництва в Австрії. Від того часу всі намісництва такі подання мусять прихильно полагоджувати. В практиці поступає ся ось як: Коли парох дізнає ся о зниженю податку, най жадає від податкового уряду неостемпльованого сертифітаку на сю суму, подібно як се робить ся в цілях фасії. Зрівнянем дохохить ся, о скільки зменшив ся дохід ерекціональних ґрунтів. Від зменшеного доходу відчисляє ся знижений податок і дістає ся квоту, котру релігійний фонд має доплатити. На пр. парохія має ґрунти, що несуть 1000 К доходу кат., з того платить парох податку ґрунтового 400 К; в наслідок посухи чи иншої елементарної шкоди відписують парохови 270 К тоді $x : 1000 = 270 : 400$, $x = 675$ К. Зменшений прихід приносить в тім случаю 675 К; відтягнувши відписаний податок 270 К остає 405 К, котрі рел. фонд має доплатити, о що належить подавати через ординарият до намісництва.

Молодіж, ч. 11, за падолист, 1904 р. Зміст: З пісень вічно нових (Сильв. Яричевский); Дещо о календарях; Крізь блокаду

(Юл. Верн); Давна сила і новий дух (Йосиф Євгарай); Дві долі; Жарт і правда; Загадки і питання; Розвязка загадок і питань з ч. 10; Переписка Редакції. „Молодіж“, місячник для учачої ся молодіжи, виходить в Тернополи і коштує на рік 5 кор.

Економіст, ч. 11, за падолист, 1904. Зміст: По рільничо-економічних викладах; В Америці а у нас (К. Ф.); Австро-Угорщина а торговельні договори; Як і де закладати спілкові крамниці сист. Рсчдель; Дешо з „Statystyki“ і з загальних зборів „Związek“ заробкових і господарских стоваришень у Львові; Про рентові оселі; Міжнародний конгрес стоваришень в Будапешті; Що нам робити, щоб дохід з наших садів піднести; Спілкова крамниця в Гартлепуль (Ів. Петрушевич); Рух в стовариствах кредитових з 31 10 1904.; В справі іпотечного кредиту для селян; Новинки; Нові стоваришення; Видавництва економічні і господарскі; Оголошення. — „Економіст“ виходить з кінцем кожного місяця. Адреса: Львів, ринок ч. 10, 1. поверх. Предплата на цілий рік 5 кор.

Бібліотека для рускої молодежи під редакцією Юліяна Насальського. Випуск XLIV, рік XI. (Коломия — пренумерата річна 2 кор.). Зміст: *Обнова Жорони*, біблійне оповіданє після св. книг старого завіта (Стефан Шоробура); *Герой невільник*, оповіданє з часів турецької неволі (А. Веретельник); *Під напором совєсти* (Достовський — А. Селяньський); Додаток: Розбите корабли (Едмонд де Амічіс — О. Довбуш).

Місіонар, ч. 12, за грудень 1904 р. Зміст: Для Пречистої Діви Марії; Катехизм: О сотвореню перших людей; Сні доказом безсмертности душі; Чоловік та малпа; Св. Тайни: Пресв. Тайна Євхаристії, св. Антоній; Із сьвіта і церкви; Радуй ся мати; Абдул Масих, мученик з Сивгари; Різдвяні образки; Не клени; За молитвами до Ангела хоровителя; Наміреня в молитві на грудень: католицька діяльність; Що Пресвяте серце Ісусове може; Св. о. Николай; Золоті слова; Подяки за вислухані молитви; Календар; Щоденна молитва на грудень; Заупокійний листок. — Як додаток: Малий Місіонарчик.

„Місіонар“ виходить в Жовкі (оо. Василяни) раз на місяць і коштує разом з „Місіонарчиком“ на рік 1 кор. 20 сот. „Місіонарчик“ сам без „Місіонара“ на рік 60 сот.

Посланникъ, ч. 23 і 24 з 14. грудня 1904 р. Зміст: Ідуть зїта (о. І. Дупько); Корм духовний; Школа життя (о. К. С.); Житє християн в перших трох столїтах (с. Юл. Дзерович); Чорні хвилі життя (оповіданє Р.); Хто винен (А. В.); Відомости; Сьміх і правда.

„Посланникъ“ виходить в Перемишлі (о. Л. Джулинський, Лапшин, п. Бережани) два рази в місяць і коштує на рік 4 кор.

Псалтиря розширена въ дусъ християньскої молитвы и церковного богослуженія. На основѣ выкладовъ Дра М. Вольтера, Р. Белярмина и Дра В. Райшля уложивъ Алексій Слюсарчукъ руско-кат. парохъ въ Рувгорахъ, Жовква, Печатня оо. Василян, 1904. Ст. 526.

Перед нами плід мозольної і умітної праці кільканадцяти літ, праці, яка єсть дуже цінним вкладом в нашу убогу богословську літературу. „Псалтиря“ о. Слюсарчука, попереджена вельми теплою апробатою давнішого Станиславівського єпископа, а теперішнього. Впр. митрополита, ділить ся на такі часті: 1. Передне слово. 2. Вступ. 3. Властива псалтиря поділена на катизми і 4. Додаток про служби церковні і псалми в них поміщені та поазбучний перегляд головних мислей в поодиноких псалмах. — У Вступі говорить о. автор про стійність і хосенність псалтирі, про значіне слова „псалтиря“, про псалмотворців, про первісні збірники псалтирі і єї поділ, про надписи псалмів, про загальний зміст і духа псалтирі, про первотвір і переклади псалтирі та вкінці про музику і прибори музичні у давних жидів. Трега часть уложена в той спосіб, що перед кождим псалмом подана єго генеза і зміст, а відтак побіч церковного тексту докладний і повний єго переклад на руску мову з поясненнями — коменторами. Переклад, зладжений в чистій народній мові, читає ся вельми приємно. „Псалтиря“ о. Слюсарчука єсть у нас майже одиноким твором в тім напрямі бо, пояснене псалмів о. Сарницкого і не обіймає всіх псалмів і єсть неначе тільки пробою. Можемо сказати сьміло, що діло о. Слюсарчука єсть побіч „Наук“ о. Т. Савойки найціннішим і найповажнішим твором, який появив ся в минувшій році (1904) не тільки в богословській, але взагалі в рускій літературі. Тому й заслугоє собі „Псалтиря“ на те, щоби знайшла ся в бібліотеці бодай кожного сьвященника, хоч по правді може она бути дуже приємною хосенною лектурою для кожного побожного християнина.

В нашій Редакції можна дістати:

1. „Н и в у“ річник 1904, — ціна 6 кор. — —

2. **Слава Непорочної Діви** (Обявленє і чуда
Діви Марії в наших часах).

ціна 40 сот.

Обезпечайте будинки, движимости, збіжжє і пашу
против огневих шкід

в одиниці рускім Товаристві асекураційнім

„ДНІСТЕР“

Товариство Дністер опирає ся на взаємности членів, то значить звертає членам щорічну чисту надвижку. Звороти виносили за р. 1900, 1901, 1902 суму 219.332 кор. т. в. 8⁰/₀.

Шкоди ліквідує **Дністер** скоро при участі місцевих членів і делегатів. За 11 літ виплатив **Дністер** 7.807 відшкодовань на суму 4,161.668 кор.

Фонди Дністра з кінцем 1903 р. виносять 1,013.691 кор. і уміщені в пушлярних цінних паперах.

Поліси Дністра приймає при позичках Банк кравчий і каси ощадности.

Агенції Дністра знаходять ся у всіх містах, місточках і многих селах і легко кождому обезпечити ся через агента; **Дністер** уділяє агенції господарям, де еще на більший округ нема агенції. Агенти заробили вже 537.815 корон провізій.

На житє треба обезпечити ся через **Дністер** в Товаристві краківскім; власну провізію від таких обезпечень дає **Дністер** на рускі додродійні ціли; тому на житє обезпечайте ся тільки через **Дністер**. 34

ТОВАРИСТВО ВЗАЇМНИХ ОБЕЗПЕЧЕНЬ „ДНІСТЕР“

у Львові, Ринок 10 в домі „Просвєти“.

Зміст 1. ч : З Новим Роком; Проби злуки з грчкою церквою по Соборі фльорентійскім (Ф. Грівец); Джон Віл'ям Дрепер і его Історія Боротьби Віри з Наукою (далі — о. Ф. Щепкович); Праця, заплата і лихва (р. Декарт — о. Говда); Наше галицько-руське священство в XIX. століттю (о. Стрільбицький); Де инде а у нас (о. К. Селецький); Хроніка і бібліографія. Як додаток: 1. Наука катехитична (о. М. Кінаш) і 2. Наука катехитична (о. М. Кінаш).

Видає і за редакцію відповідає Ярослав Левицький.

З друкарні Народової (Манецких), Львів.

8767.

Ч. 2.

Львів, 15. січня 1905.

Рік II.

Нива

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Кожде число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

Кирило=методіївська ідея.

Для „Ниви“ написав о Н. Н.

(Переложив з ческого С. С. С.).

З'їзди католицьких священиків і богословів, які кожного року відбувають ся в Велеграді над гробом св. Методія, дали молодшому католицько-славянському священьству товчок до напрямку, який в останню добу став успішно ширити ся. Сей напрям зове ся звичайно „ідеєю кирило-методіївською“. Аби пізнати, який єсть розмір сеї ідеї і предмет згаданого напрямку, треба над тим дійсно попрацювати і се власне буде предметом слідуєчих рядків. Маю притім подвійну ціль на думці. Насамперед поінформувати читачів „Ниви“ о напрямі, який для греко-католицьких Русинів має значінє много еще більше, чим для прочих Славян; по друге, хотів би я — чи зможу сего дінняти моїми слабими словами? — і між руским священьством зискати робітників і боївників за нашу кирило-методіївську ідею!

I.

Що єсть ідея кирило-методіївська, як її здефінувати?

Ідея кирило-методіївська є то прямованє до культурної єдності Славянства.

З причини, що культура єбнимає в собі також релігію, можемо сказати: ідея кирило-методіївська є то прямованє до культурної і релігійної єдності Славянства.

Св. Кирил і Методий принесли всім Славянам одну релігію, один обряд, одно письмо. Все то мало творити основу будучої і з неї виростаючої одноцільної, питомої культури Славянства.

На жаль, історія поступала в іншій напрямі. Ветиканська гадка св. Кирила і Методія не здійснила ся. Підчас того, коли східне Славянство зістало під впливом грецької культури, Славянство западне, на жаль, було пірване струєю культури, що прийшла від Заходу. Крім культурного розділу наступив також релігійний розділ. Східне Славянство рівно з грецькою церквою прихилило ся до розколу.

Відмінна культура і відмінне релігійне визнання суть двома стінами, які від тисячу років ділять Славянство на два табори. Річ легко зрозуміла, що одноцільні народи славянські при таких обставинах віддалились від себе гадками і чувствами. Що до тепер східне Славянство і західне лучить, то є не так посвоячене язикове, як більше менше ясна свідомість приналежності до одного суспільного пня, племені.

Отже ціль і предмет ідеї кирило методіївської єсть: тоту головну, провідну гадку св. Кирила і Методія зрештеш увати т. зн. провадити і допровадити до культурної і релігійної єдності Славянства.

Є то справді великанська ідея! Ба, на першій погляд, если возьмемо на увагу всі ті розділи і упередження між одноцільними народами славянськими, то така ідея мусить видати ся скорше неможливою, утопією. Одначе якраз та обставина, що ся ідея еще по тисячу роках треває, ще не згинула, є нам доказом її внутрішньої правди, є доказом, що її здійсненє є можливе.

Культурну єдність виравці не можна так розуміти, аби поодинокі народи позбулись своєї мови і своєї личної прикмети, витвореної самостійним, історичним розвитком. Ніколи! Кожний славянський нарід нехай дальше розвиваєсь самостійно, при тім одначе нехай всі народи славянські взаємно пізнають ся, порозумівають ся, нехай на поли науки і штуки працюють сполученими і здруженими силами.

Тогди культурна єдність єсть єдністю ідеальною, а не політичною. О політичній єдності Славянства не можна навіть смити, ані мріти о тім, як би мала виглядати славянська республіка; є то справа утопістів, фантастів. Ми, если хочемо чого діпняти, мусимо числитись з дійсними, реальними обставинами.

Всі Славяни в теорії горляють про єдність і згоду між собою; в практиці, в дійсности однак з правита видимо таку ворожнечу і сварку між ними, якої не увидимо навіть між народами чужими собі, тим менше покровними. Ба, безпартійний спектактор побачить з жалем, що навіть так поучаюча а страшна катастрофа незгідливих балтійських Славян, не має жадного впливу на прочі славянські не помирнені між собою народи.

А если глядаємо за причинами тих сумних прояв, то їх знаходимо в тім, що сї славянські народи не знають ся взаємно, не знають своїх ідей, своїх напрямів і бажань, і через те не можуть пізнати і оцінити своїх ідеалів. Се вправді фактом, що вже сама славянська природа є схильна до незгоди, але власне

для того тим більше треба тут самовідречення і пановання над собою, аби та нещасна сторона славянської народної природи була обмежена і знищена, аби побіч центрифугальних сил були також центрипедальні сили, сили єдноючі Славянство в ім'я висшої ідеї. А тою ідеєю єсть ідея кирило-методиївська!

Для нас єврянеників є одначе багато близькою і переднійшою релігійною єдністю Славян. Хто троха знає дійсні обставини, той добре знає, що о єдності східних, відорваних (православних) Славян з католицькими нема ані гадки. До народних упереджень долучають ся ще тисячлітні релігійні упередження.

Хоч ідея кирило-методиївська має яко послідну ціль релігійне сполученє Славян, мимо того нашою найбільшою ціллю не може бути сама єдність, тому що в сій хвилі не дасть ся здійснити, але нашою ціллю є приготувати основу для єдності, то є: пізнавати взаїмні свої релігійні погляди і ідеї, усувати упередження, які в протягу століть нагромадились по обох сторонах. Іншими словами, найбільшою працею до здійснення ідеї кирило-методиївської на полі релігійнім є наукові студії церковного східного питання і єго історії.

Отже если запитаємо ся, що можемо ми євряненики, воюючи за ідеєю кирило-методиївську зробити, аби здійснило ся з'єдненє Славянства, так звучить відповідь: студіювати всі наукові питання, що відносять ся до східних церковей, єднати других для сеї студії, воювати лише в душі братньої любови — проти упереджень по одній або по другій стороні, а так по своїм силам спішити до здійснення того, що вже було ідеалом наших св. апостолів Кирила і Методія.

Тому, що релігія є частию культури, то євідентно, що кожда праця ведуча до релігійної єдності Славян, є рівночасно працею, що веде до їх культурної єдності.

II.

Наукова студія церковного східного питання: отсе в коротці головна програма сего здруження славянських єврянеників. Треба определити се слово „наукова“. Студія поверховна, дилетанцка, яка не черпає з жерел, а деколи буває ведена з упередженням в найважніших справах, така студія буває правильно лише причиною і жерелом нових непорозумінь і упереджень.

Наукова студія виключає всі народні симпатії, наукова студія мусить взнестись понад всі історичні і політичні спори, мусить відносити ся з рівною безпартійністю і рівною любовию до всіх славянських народів.

Студія церковного східного питання, то є під кожним зглядом загальний науковий напрям. Богато прояв культурного життя на Западі, знаходить свій підклад на Сході; також без зрозуміння і без студії східних церковей, не можна добре зрозуміти багато прояв церковного життя на Западі. Значіне і напрям таких

студій добре одійнив знаний професор А. Ергардт (A. Ehrhardt: Die orientalische Kirchenfrage, Wien, 1899). Учені западно-європейські послідної доби також звертають пильнішу увагу на Схід, чого доказом численні добрі письма, а особливо часописи. Італійська часопись „Bessarione“ в Римі є головню посв'ячена східній церкві. О її значіню свідчить то, що сам професор А. Лебедев, спеціаліст в історії пізнійшої грецької церкви, іграулював її науковим статям. Таким є особливо Aurelio Palmieri, який не лише в „Bessarione“ інформує Запад о питаннях східних церковей, але також своїми статями публікованими в російських часописах є знаний російським ученим, які є ему дуже вдячні за его інформації о речах католицьких. Подібну діяльність розвиває закон французький Ассумпционістів в Царгороді. Члени закону публікують свої статі головню в газеті „Византійській Временник“, який майже в кождім числі має статю від одного з Ассумпционістів. Російський „Археологический Институт“ кличе Ассумпционістів на свої збори і тішать ся з їх участі.

То є справді правий спосіб, як працювати для здійснення ідеї кирило-методіївської! Для нас, для католицьких Славян, се прямо є ганьбою, що до тепер в тім напрямі працювало ся у нас дуже мало, що не маємо жадної порядної часописи, посв'яченої головню студії східних церковних справ. Підчас того, коли то Французи і Італійці вчать ся славянських язиків для них так тяжких, аби могли між Славянами щось зділати, що робимо ми, католицькі Славяни?

Були і між шизматиками численні шляхотні душі, які симпатизували з католицькою церквою, які гадали і писали о можливім сполученю. Наведемо головню два письма з послідної доби: Соловьевъ: „Исторія и будущность теократіи“ (Agram 1887—5 k.) і княгиня Волконская: „Церковное преданіе и русская богословская литература“ (Freiburg-Herder 4 M)

Але не нашли всі вони у католицьких Славян жадного зрозуміння, жадного відгону; і так їх голос зістав голосом „вопіючого на пустини“!

Наколи ся студія східної церкви має загальне значіне, має вона тим більшу вагу спеціально для нас, для католицьких Славян. Такою студією не лише помагаємо до зближення східної церкви до западної, але рівнож до з'єднання Славянства. Отже і яко католики і яко Славяни мали би ми обовязок працювати на сім занедбанім поли.

Ся студія є для нас одинокою можливою основою, на якій дасть ся щось реального і позитивного діянати до нашого зближення. Іншого способу, іншої основи не дасть ся, а принайменше тяжко найти серед теперішних обставин. Студія то є конечно поле, на яким згідно побіч себе можуть працювати всі католицькі Славяни без виїмки: Чех побіч Поляка, Русин з Хорватом і т. д. Спільна така праця мала би справді благодатний вплив на зближене і пізнаве тих народів славянських між собою і на усуненє всіляких непорозумів.

Студія ся, одним словом, була би першим кроком до зреалізовання піднеслої ідеї кирило-методіївської.

Сим вкортці представив я головну гадку, яку поставили собі за ціль молоді славянські священники, здружені під окликом ідеї кирило-методіївської.

Сими рядками хотів я апелювати до молодшого руского священства, аби ті, що чують в собі волю і силу працювати над славянським зближенням, прилучились до нас, до спільної праці на рилі полишеній нам святими Кирилом і Методієм.

Своїм географічним положенням і своєю історією суть Русини на першій місці покликані до того, аби творити міст між Сходом і Заходом. Прото справедливо є сего собі бажати, аби в сій прямованю кирило-методіївським заняли то місце, яке їхньому історичному характерови відповідає.

При великій обширности і різнородности предмету, який є скритий під сею назвою „питанє східних церковей“, не можна справді сеї студії з успіхом і наслідком провадити инакше, як лише, если кождий з співробітників спеціалізує ся то зн. докладно працює на однім поли. Діленє праці є в нашій добі запорукою і основою успішної праці. При студії „питання східного“ дасть ся так здійснити ся спеціалізація: Кождий робітник нехай собі схоче вибрати поле, до якого чує наклін і охоту, на пр. догматику, моральну, право, церковну історію і т. д. На вибраним поли найстаравсь якнайдокладнійше виобразуватись, при тім одначе нехай також студіює ті письма шизматиків, які відносять ся до его предмету так, аби знав цілу наукову діяльність, всі погляди і напрями, які в его предметі (в догматиці, історії і т. д.) панують — Студія наукових праць нез'єднаних церковей самопонятно супонує попереднє ознайомленє з язиком (російським, грецьким і т. д.)

О науковій часописи, посвяченій працям про східні справи, під теперішню добу еще не можна помислити з тої одної простої причини, що нема доси жадних відповідно образованих робітників. Аж коли в кождім католицьким славянським народі буде кілька людей, порядно і докладно образованих в справах Сходу, так тогди буде час погадати о основаню спільного наукового органу.

До розбудження заінтересованя і охоти для кирило-методіївської ідеї багато би причинило ся, коли би вже богослови в семинари заложили між собою кружок для студії східних церковей. Подібні кружки істнують майже між всіми чеськими і словінськими богословами. Їх члени пренумерують часописи, купують собі книжки, що відносять ся до східної церкви, їх студіюють і так приготавлиють ся до будучої плідної праці. Може і рускі богослови прилучать ся до своїх славянських братів в тій корисній праці.

Сего року задумують урядити на Велиграді в місяці серпни з'їзд священників, що борють ся за ідею кирило-методіївську. На з'їзді буде говорити ся о організації і о програмі нашої праці. Коби ми могли там між собою повитати також заступників руских священників, одушевлених рівними ідеалами, як і ми!

Сьвяті Кирил і Методий, апостоли Славян, може випросять нам благословеня нашому ділу!

*

*

*

Для практичної потреби і з'орєнтованя додаю спис найважливіших часописий, що трактують питання східної церкви.

1. Bessarione — Pubblicazione periodica di studi orientali. (Roma, Ermano Loescher, Corso Umberto. Коштує для заграниці річно 20 франків). Ця часопись повинна знаходитись в кожній семинаричній бібліотечі. Она подає інформації інструктивні о справах церковних Сходу, особливо славянських. Виходить від 1896 р.

2. Echo d' Orient (Paris, Rue Bayard, 5. Коштує річно 8 франків). Це орган царгородских Ассумпционістів. Поміщає статі особливо о грецькій церкві і східній патристиці. Не цурає ся також славянських справ.

3. Revue de l' Orient chretien (A. Picard, Rue Bonaparte 82 Paris. Коштує річно 10 фр.). Дуже добре редактована.

4. La terre Sainte. Revue illustrée de l' Orient chretien (Bureaux des Oeuvres d' Orient rue du Regard 29 Paris). Виходить два рази на місяць. Коштує річно 12 фр. Для тих, що предпачують висше подаву „Revue de l' Orient chretienne“, коштує річно лише 4 ф. Поміщає рівнож інструктивні статі.

5. Oriens christianus. Römische Halbjahrhefte für die Kunde des christlichen Orientes. (Otto Harrasowitz, Leipzig, 20 M.). Має добрі і критичні літературні перегляди, але є досить дорога.

6. Byzantinische Zeitschrift (Teubner, Leipzig, 20 M.) Високо наукова часопись, до неї дописує багато російських учених. Головно пише о византийській літературі і грецькій патристиці.

7. Archiv für slavische Philologie, яку видає проф. Ягіч в Відні, а яка є знана всім Славянам принайменше з імені. Важна є для славянської фільольогії, а поміщає також много історичного материялу.

8. Христіянское чтение. (Петербургъ, Невскій пр. 9. 151 — коштує для заграниці річно 7 рублів. Цілий річник має ок. 2.000 стор.). Поміщає між иншими статі найліпшого російского біблієста Глубоковского. Хр. чт. виходить яко додаток часописи „Церковный Вѣстникъ“, який поміщає статі про актуальні церковні питання. Цер. в. з додатками коштує за границею 7 рублів. Обі часописи Хр. чт. і Ц. в. коштують разом 10 рублів, з додатками (переклади св. Отців) 11 р. 50 коп.

9. Богословскій Вѣстникъ. Поміщає статі професорів московскої духовної академії, особливо двох найліпших церковних істориків Г. Г. Голубінського і А. П. Лебедева. Має най-

ліпший перегляд російських богословських і філософічних книг. Річник має ок. 4.000 стор. Річно з додатками коштує 10 рублів для заграниці.

10. Труды Кіевской духовной Академіи. Важна часопись особливо для історії малорускої унії. Річно має ок. 4.000 стр. і коштує 8. р. за границею.

11. Православный Собесѣдникъ. Видає духовна академія в Казани. Між співробітниками видніє догматик проф. Гусев і проф. Бердніков, один з перших російських каноністів.

Між часописами, які не суть цілковито наукові, але також поміщають добрі статі богословські, суть головню слідуєчі:

12. Странникъ. Головно цінні є додатки, між ними є „Православная богословская Енциклопедія (вийшло VІІІ. Том.) і Толковая Библия. За границею коштує з додатками річно 11 р. Давнійші видуски можуть дістати нові предплатники по 1 рубл.

13. Вѣра и Разумъ. Головно займаєсь апологетикою. Річно ок. 2.000 стр. коштує річно 12 рублів і виходить в Харкові.

14. Новости богословской литературы. (Сергієвъ Посадъ, моск. губернія). Часопись дуже важна, яко поміч для зорєнтованія в російській богословській літературі.

Ф. Грівецъ.

Проби злуки з грецкою церквою по Соборі Флорентійскім.

Література до історії всіх східних Церквей.

Raynald, Annales Ecclesiae.

M. Le Quien, Oriens christianus, 3 том. in folio, Париж, 1740.

I. G. Pitzipios-Bey, Die orientalische Kirche, п. німецки через Др. Г. Шіля. — Відень, 1857.

A. Pichler, Geschichte der kirchlichen Trennung, 2 томи, Монахів, 1864, 1865.

A. Kanižlić S. Z. Kamen pravi smutnje velike (камінь соблазни) Осік, 1780.

Hefele-Hergenröther, Conciliengeschichte VІІІ. том. Фрибург 1887.

L. Pastor, Geschichte der Päpste I³⁻⁴, II², III³⁻⁴. — Фрибург, 1892, 1894, 1899.

N. Nille, Kalendarium manuale utriusque ecclesiae² 2 том. Оеніпонт 1896, 1897.

Hergenröther, Kirchengeschichte II, Фрибург, 1877.

A. D. Kyriakos, Geschichte der orientalischen Kirchen, 1453—1898, по німецьки через Е. Рауша, Липск, 1902.

A. Ehrhard, Die orientalische Kirchenfrage und Österreichs Beruf in ihrer Lösung — Відень-Штутгарт, 1899.

Критика літератури.

„Oriens christianus“ містить в собі списи всіх східних патріархів і єпископів; декотрі списи казав собі Le Quien умісно для свого діла зі сходу прислати. Тут і там пропускає він цілий ряд єпископів, котрих імен і історії не міг вислідити. Що до декотрих Церквей (пр. руских) є він дуже неточний. Мимото є діло его майстерське і одним з найцінніших жерел для історії східної Церкви; для менших східних Церквей є воно доси найліпшим ділом опертим на жерелах.

Pitzipios Грек, опрацював лишень греко-єллінську Церков, особливо її внутрішні відносини, хотів за мало критично поступає; історія прочих східних Церквей, о скільки її дотикає, є дуже недостаточна і спустити ся на неї годі.

Діло Pichler'a найлучше характеризує те, що его поміщено на індексі заказаних книг, а він сам зеднав собі прихильність російського ряду. Некатолицькі змагання Піхлера вплинули також шкідливо на опрацювання історії Церкви. Піхлер хоче цілу вину схизми звалити на римську Церкву і Папів. Для того опрацював ті часті докладніше, де може Римови робити закиди. Унія фльо-рентийська і барестийська опрацьовані розмірно за коротко. Одною з неточностей діла єсть і те, що важні річі пропущено; так пр. пропускає Піхлер історію унії Мельхітів цілком, про змагання до унії у Волощині не говорить нічого, про Георгію має лиш кілька розкинутих нотаток. Історичну літературу знає добре, однак за мало в ній критичний, особливо в схизматичкій, між тим коли католицьку залюбки остро критикує.

Kanizlić трактує історію лиш мимоходом: всеж таки діло его і під тим зглядом єсть на его часи визначним твором.

Гергенритер посвятив у своїй „Історії Церкви“ доволі обширне місце для Церкви східної. Kalendarium Нілеса подає много цінного матеріялу до східної історії церковної. Ергард обговорює внутрішні причини схизми і її наслідки; у него на-ходить ся багато вказівок до жерел цілої східної історії цер-ковної.

Кіріякос (схизматик) подав ясеній перегляд історії східної Церкви. Використанє жерел захільних є неточне; взагалі перші жерела мало узгляднені. Градскою літературою, для нас мало приступною, користував ся найбільше. Історія греко-єллінської Церкви оброблена добре, інші уступи переважно поверховні і мало наукові. Імена власні часто хибні або неточні: можливе, що вина тут перекладчика. Так пр. говорить про сербські (схизматичкі) громади церковні в Кривні і в Чехах, про котрих існуванє не знаємо нічого. Також виказ числа схизматиків в Австрії не годить ся цілком з дійсністю (ст. 133).

І. ЧАСТЬ.

ГРЕЦКІ ЦЕРКВИ.

Церков греко-єлпнвська.

Література.

- Picler I. II., Le Quien, Pitzipios, Kyriakos.
 Leo Allatius, De Ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione. Coloniae Agrip. 1648.
 Theiner-Miklosisch, Monumenta spectantia ad unionem Ecclesiarum Graecae et Romanae. — Відень, 1872.
 A. Theiner, Monumenta Slavorum meridionalium I. Рим, 1863 II. Загреб 1875.
 A. K. Demetrakopulos, 'Ιστορία τοῦ σπλίσματος τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ὁρθοδόξου ἐλληνικῆς, — Липек, 1867.
 Un tentativo d' unione delle chiese orientali dissidenti di un Prete bizantino nel secolo XVII. В „Bessarione“ vol. IV. стор 405—12, vol. V. стор. 115—165.
 Veludo, Ceni sulla Colonia Greca orientale. Венеция, 1847.
 I. Βελούδου, Ἑλλήνων ὁρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ. Венеция, 1872.
 K. Krumbacher, Byzantinische Litteraturgeschichte,² Монахив, 1897.
 В тим: Gelzer, Abriss der byzant. Kaisergeschichte ст. 911—1067.
 Ehrhard, Theologie byz., ст. 37—218.
 P. Pisani, Le chrétiens de rite oriental a Venise et dans les possessions Vénitiennes (1339—1791). Revue d' hist. et de Littérature religienses. I. (1896) ст. 201—224.
 A. П. Лебедевъ, Историческіе очерки состоянія Византійско-восточной Церкви отъ XI.—XV. вѣка². Москва 1902.
 A. П. Лебедевъ, Історія греко-восточной Церкви подь властію, Турокъ, П. т. Сергіевъ Посадъ 1901.
 W. Norden, Das Papstum und Byzanz. Берлін, 1903.
 P. Pierling S. I. La Russie et le Saint — Siege I. П. Париж, 1896, 1897.
 J. Dräsecke, Zu Markus Eugenikus von Ephesus — в „Zeitschrift f. Kirchengeschichte, XII. ст. 91—116.
 J. Dräsecke, Zu Georgios Scholarios — в „Byz. Zeitschrift“ IV. (1895) ст. 561—80.
 J. Dräsecke, Zum Kircheneinigungsversuch des Jahres 1439. — „Byz. Ztschr.“ V. (1896) ст. 572—86.
 I. Marković, Cezarizam i Bizantinstvo II. Загреб, 1891.

Критика жерел.

Allatius іде трохи за далеко, намагаючись доказати згідність східної Церкви з римською. З історичного боку він більше схильний до оптимізму і за мало критичний.

Тайнер-Мікльосіч видали декрет унії флорентийської wraz з підписами в грецькій оригіналі; інші документи з часу по соборі флор. відносять ся до поодиноких грецьких громад та для цілої грецької Церкви мало мають значіння.

Деметракопулос зраджує брак об'єктивности вже через мотто „Roma nunquam amica Graecorum et si aliquando amica, non diu“. Книзка місцями написана пристрасно. Собор флорентийський представлений дуже односторонньо; ліпше вже описана пристрасна агітація против унії в Царгороді на підставі грецьких жерел. „Un tentativo“ не представляє великої вартості, бо займаєсь лишень письмом одного ризантійського священика. З Велюда подає Кіріякос витяг (125—30). Пізані зладив свою статтю на підставі найлучших жерел; деякі документи опублікував у перше. Пієрлінг описує основно діяльність і життя Ізидора і Виссаріона; в 2. томі має деякі уваги про Греків у Венеції.

Лебедев єсть одним з найліпших знатоків греко-влинської Церкви; він знає і вихиснує добре найліпші західні і східні жерела. Хоч сам рішучий схизматик, заховує признання гідну об'єктивність, представляючи в правдивім світлі історію грецької Церкви, причім також ясно і отверто підносить і темні сторони. Він не жахавсь виразити в острих словах, що внутрішня сила католицької Церкви о много перевисшала грецьку і що Греки без сорому против Риму шукали помочи у Турків і її знаходили.

Норден ставить Унію Ліонську яко точку вихідну своїх дослідів; він намагаєсь також доказати, що унія ліонська о много важнійша як флорентийська. Змагання до унії підчас хрестоносних походів оброблені основно і тут вложив автор дійсно доволі много нового. На жаль вже унія флорентийська не вийшла так основною, як інші періоди, але більше поглядово та й не на підставі перших жерел. Норденови треба признати безпартійність, хоч значно ослаблену через його становиско до папства. Він бачить в папстві лиш силу політичну, у всіх змаганнях до унії видить лишень політичні спекуляції; релігійні мотиви у папів для него не зрозумілі. Помимо его бистроумности у висліджуваню причин політичних, чує ся все, що багато лишаєсь не выясненого, если не узгляднить ся мотиви релігійні.

Дрезеке подає в своїх трох монографіях много жерел. Дивно що автор не відносить ся критично до схизм. собору в Царгороді, в р. 145^о, котрий мав відкинути собор флорентийський; взагалі приймає він звістки грецьких письменників без критики.

В С Т У П.

Сейчас по вибуху грецької схизми підчас хрестоносних походів і взагалі при всіх підпринятих на сході намагались папи відновити унію¹⁾. Цісарі виділи грозяче небезпеченство зі сходу; тому були вони все склонні до унії, наколи в ній побачили ратунок для своєї держави. Впрочім було в Церкві грецькій лиш мало дуже визначних мужів приклонних унії.

Унія лїоньса (1274) мала сильну підпору в цісарі Михайлі Палвольоу і в патріярсі Векку, тревала однак мимо того лиш коротко, бо не всоїла була еще запустити корінь в народі, та й при змінених відносинах також і цісарі єї відканули.

В 15. столїтї дійшло „небезпеченство турецке“ до крайности. Турки осадовились вже в Европі і загрожували Царгородови. Царгород міг бути уратований лише при помочи Заходу. І та обставина заставила гордих Греків увійти з західною Церквою в переговори про унію, щоби при помочи заходу вратувати свою вітчину.

Цісар Йозан Палвольоу (1425—48) ропочав з Римом поважні переговори, котрі трезали цілі літа і вкінци доправили до унії на Соборі фльорентийскім (1439).

Унія фльорентийска в Царгороді.

Унію фльорентийську підписали всі грецькі єпископи з виїмком Марка Евгеніка ефезкого. Многі з них зробили се лишень з огляду на цісара; щирх приклонників унії було не багато. Через пристрастяну агітацію в Орієнті перетягнув Марко Евгенік на свій бік навіть деяких з тих єпископів, котрі підписали були унію ві Фльоренції. В низшім клирі, в монашестві і в народі було вороговане проти унії і ненависть так велика, що декрет унії не міг навіть бути оголошений. Прихильний унії патріярх Григорій (другий з ряду уніяцкйй патріярх) був змушений через ненависть духовенства і народу втікати з Царгороду (1449)²⁾. Папа Николай V. був переконаний, що цісар мав на стілько енергії, щоб унію проголосити і перевести. Тому напминав він послідного византийского цісара Константина П. (1448—1453), щоб не відкладав оголошеня унії, наколи хоче ратувати свою державу від упадку.³⁾

Понеже патріярх Григорій мусїв з Царгороду втічи, то папа призначив кардинала Ізидора [митрополита Руси], щоби промульгував унію в Царгороді. Ізидор, колишній ігумен мона-

¹⁾ Norden, Papstum u. Byzanz - passim.

²⁾ Rayn. a. 1451. n. 1.

³⁾ Rayn. 1451. n. 2. „Ecce iam tot anni transiere, ex quo ista facta sunt (unio) et tamen apud Graecos unionis huiusmodi decretum silentio tegitur etc.“

стира св. Дмитрія в Царгороді, потрапив помімо фанатизму монахів і народа позискати собі кількох священиків і других визначних мужів Нарід звернув ся до Геннадія Схолярія, котрий на соборі у Фльоренції був прикленником унії, потому однак відпав. В однім письмі відповів він своїм собратам, що волить смерть унії.¹⁾ Через се став нарід ще більше фанатичним. Помімо того зістата унія 12. грудня 1452 в Софійськім Соборі в присутности цїсаря і многих єпископів (300) торжественно проголошена.²⁾

По торжественнім проголошеню унії нарід не успокоїв ся, але обминав Софійську церков і викрикував, що волить панованє Турків, як ярмо пали й латинників.

Під панованєм Турків зістав вибраний Геннадий Схолярій патріархом³⁾. Патріархат дістав ся скоро в невільничу зависимість від турецьких деспотів так, що про унію вже й не можна було думати. Белиб який патріарх навіть був для унії прихильний, то серед таких обставин не бувби міг вічного осягнути. Під кінець 15. столїтя був унії прихильний патріарх Ніфон, як знаємо з єго листу до митрополита київського, Йосифа Солтана;⁴⁾ се однак не мало жадного впливу на схизму. Турки попирали все схизматиків; турецьке правительство переслїдувало католицьких місіонарів, або принайменше попирало проти них схизматиків, де переслїдуване отверте було неможливе задля опіки християнських держав. Схизматики несоромились в борбі з католиками кликати Турків на поміч.⁵⁾

(Д. 6.)

Джон Вілїям Дрепер і єго Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. Щепкович.

Коли порівнаємо послїдний висказ автора, де він признає, що єго книжка верїва справі, то не можемо зрозуміти, длячого він взяв ся до неї. До сєго кроку міг єго спонукати хіба розголос „Історії інтелектуального розвою Європи“ та „Історії аме-

¹⁾ Деметракопулос стор. 161 — 64 наводить цілий лист з одної рукописи, що зберегаєсь в Москві.

²⁾ Rayn. a. 1453. n. 2.; Pierling I. стор. 72.

³⁾ Майже всі старші католицькі історики (Allatius, Le Quien...) були тої гадки, що згаданий Геннадий є виравді ідентичний з тим Геннадієм, котрий в Фльоренції підписав унію, але неідентичний з Геннадієм Схолярієм, ворогом унії; новїйші однак дослідї історичні годять ся в тїм, що Схолярій у Фльоренції, ворожий унії монах і патріарх Геннадий є одна і та сама особа.

⁴⁾ Rayn. a. 1486, n. 62.

⁵⁾ Лебедевъ, История П, ст. 511—526.

риканської горожанської війни" та гордість, яка виплила з признання американської публіки, як він чванить ся. Та ми не хочемо перечити, щоби йому повиспі діла не удали ся, бо при них вистарчає досвід та праця, але того не можна сказати зовсім про его Історію Боротьби Віри з Наукою. Тож если би автор зістав при списуваню історії воєн, бувби заховав бодай ненарушену славу. Но досвід, набутий в збираню та порядкованю матеріялів воєнних, не вистарчає до всього. Не вистарчає також експериментальний дослід природи, щоби его мож було використати і в справах віри, котрої головним предметом єсть Бог та душа, що як раз експериментальному досвідови не улягають. Если би автор мав був се на оці, то бувби певно не брав ся до так утяжливої а безкорисної праці.

Но авторови не ходило очевидно о се, щоби его книжка принесла якусь користь для людскости, але о се, щоби підбурити своїх читачів против Церкви католицької, котру він уважає ложно за ворога науки та поступу. Против неї то звертає ся з найбільшою пристрастю. Але, щоби відвернути від себе увагу, старає ся вмовити в своїх читачів, що він єсть безпристрастним (стор. XII.) і що тільки Церков виступає пристрастно (стор. XI.). Вже то само мусить видати ся підозрілим, коли автор мусить сам заявляти, що він єсть безпристрастним, він прецінь осуд того повинен зіставити читачеві. Тимчасом читач видить, що автор мимо своїх запевнень виступає з як найбільшою пристрастю, з як найбільшою ненавистію, скільки разів прийде ся ему згадувати про Церков католицьку так, що він сам побачивши, що за далеко загнав ся, мусить дещо попустити зі своїх тверджень. І так коли наговорив на стор. 191 і попередних, що за всякі нещастя, які спали на Рим, мусять відповідати папи, навіть за напади диких народів, як Вандалів, Готів і прч., то вже на стор. 192 каже инакше, а іменно: „Правда, місто було євїдком чимало спен опустошена, за які папів винити годі“..... Но се не перешкаджає ему таки зараз нападаати і дальше на папів та винити їх за все, що тільки злого стало ся. Що найменше сей уступ X. годі назвати безпристрастним, а таких находить ся більше, особливо уступ XII, коли говорить ся в нїм о Соборі Ватиканськїм та о Силябусі, о чім ми будемо мали еще нагоду поговорити обширїйше. З сего виходить, що словам автора годі завітрити і що его безпристрастність, котру він висуває так наперед, то пuste слово.

Ся пристрасть прислонює ему очи, що він не може доглянути не одної нельогїчности. Так пише він приміром на стор. XI.: „Противенство межи Релігією та Наукою, яке ми бачимо тепер, се дальший тяг тої боротьби, яка почала ся ще тоді, коли Християнство стало захопляти у свої руки політичну власть“. Для чого як раз зачинає ся противенство помежи Релігією а Наукою, коли християнство, як каже автор, захоплює в свої руки політичну власть, се годі собі вяснити. Бож природним було би се, коли би звідси виплила борба помежи духовною а політичною

властю, але не помежи релігією а наукою. Прецінь борба помежи властю а властю єсть чимсь иншим, ніж борба помежи вірою а наукою.

Автор не знає віри, ані її не розуміє і для того видить борбу помежи вірою а наукою там, де її справді нема. А що він має блудні понятя о Бозі і о вірі, показує слідующий період:

„Обява Божа мусить неминуче нетерпіти всяке противеньство; вона мусить відкидати всяке поліпшенє в собі самій і дивити ся з горда на те поліпшенє, яке росте від поступового інтелектуального розвою чоловіка“ (стор. IX.).

Сей період складає ся з слідующих речень, котрі відділимо одно від другого і розберемо кжде з осібна.

Перше з них єсть:

„Обява Божа мусить нетерпіти всяке противеньство“....

Автор сказав правду, але не подав причини, котра однак заслуговує на се, щоби над нею застановити ся. Если би автор був добре розважив над тим, то бувби сего не уміщував в своїй книжці, бо оно промовляє против него. Щоби пізнати, длячого „Обява Божа мусить нетерпіти всяке противеньство“, мусимо розібрати значенє виразу „Обява“ і виразу „Божа“.

Під „Обявою“ розуміємо ті правди, які відносять ся до Бога, котрі Бог зволив чоловікови виявити, почавши від першого чоловіка в раю, аж до приходу Спасителя, котрі то правди Ісус Христос потвердив і доповнив.

Ті правди обявлені називають ся „Обявою Божою“, понеже їх обявив сам Бог. З сего випливає також природа тих правд. Яке жерело, така і вода, яка з него випливає. Если я знаю, що в самім жерелі вода солонна, то знаю, що вся вода, яка з него випливає, буде також солонна. Если я знаю, що жерелом Обяви єсть Бог, а Бог єсть безошибочний, то знаю, що безошибочна мусить бути і Обява; яка з другої сторони Бог єсть також правдомовний, тож і нас своїми правдами не хотів обманути. Правди отже обявлені Богом суть вірними так зі згляду на Бога, як і вірними зі згляду на нас.

Противною правді єсть неправда. Правда і неправда виключають себе взаємно; тому то, що єсть правдою, не може бути рівночасно неправдою. Іншими словами, правда і неправда не можуть себе терпіти. Понеже Обява Божа мусить бути правдою вже тим самим, що походить від Бога, яко від жерела правди, котрий ані ошибнути ся, ані других в блуд впровадити не може, тому мусить нетерпіти всяке противеньство, т. є. не може зносити ніякої неправди.

Твердженє автора єсть отже цілком правдиве. Так само правдиве єсть твердженє друге: ... „вона мусить відкидати всяке поліпшенє в собі самій“.... з тої самої причини, що попереднє. Бо „Обява Божа“ мусить бути доброю вже тим самим, що походить від Бога, яко жерела всякої доброти. Вже тим самим, що щось єсть без блуду, єсть добрим. Обява Божа єсть без блуду, а тим самим єсть она і доброю. Но она єсть не тільки доброю, але абсолютно доброю, бо походить від абсолютного добра, яким

єсть Бог. Се-ж, що єсть абсолютно добрим, поліпшати ся не потребує, а через те і Обява Божа поліпшати ся не потребує і мусить відкидати з гори всяке поліпшенє. Тож єї правдивости і доброти не можна мірити після знаня чоловіка, але насупротив, она мусить бути мірою, чи знанє чоловіка єсть правдивим, а через те добрим, чи ні. З того отже виходить наслідок зовсім природний, що она мусить дивити ся з горда на те поліпшенє, яке росте від поступового інтелектуального розвою чоловіка. Вже слово „росте“ і вираз „поліпшенє“, яких ужив автор, зазначають найлучше інтелектуальний стан і природу знаня чоловіка.

Ростж може тільки те, що єсть нерозвинене, мале, слабе. Колиж автор признав, що чоловік росте доперва інтелектуально, то признав тим самим несовершеність інтелектуального стану чоловіка, що доперва розвиває ся, як мале дитя.

Що росте, не може бути також совершенно добрим, а через те мусить рости і єго доброта, або оно мусить поліпшати ся. Поліпшати ся отже мусить і чоловік інтелектуально. Но до поліпшеня і до росту мусять чоловікови сприяти ріжні обставини. З тих можуть одні впливати на розвій чоловіка, інші можуть спиняти, як то дійсно видимо в житю. Віjni, несурокої і інші нещастя нищать нераз то, що суспільність довгою працею здобула; они спиняють рівночасно поступ на будуче. З сего видимо, що знанє чоловіка то росте, то знов упадає, то поліпшає ся, то погіршає ся. Єсли оно так єсть, єсли знанє людске єсть так непостійне і несовершене, то з сего мусимо заключати, що оно мусить бути дуже нужденним супротив Обяви Божої, котра ані рости не потребує, ані маліти не може. На такого карла, яким єсть знанє людске, мусить Обява Божа справді з гори дивити ся. А вжеж мусить сьмішним видати ся сей карлик, коли він дує ся против Бога і Єго Обяви, і коли здає ся єму, що чоловік зі своєю наукою єсть висший як сам Бог і Єго Обява.

Автор зрозумів силу і природу Обяви Божої, зрозумів також слабість науки, тож єго заключенє єсть сьмішним і вedorічним, коли він хоче, аби Обява Божа підлягала критиці науки людської і після неї змїняла ся. Сеж не був би поступ Обяви Божої, але єї пониженє. Не тим міriamo річи, що єсть рухоме, що все змїняє ся, але тим, що єсть стале. Тож не можемо мірити Обяви Божої після науки, але науку після Обяви Божої. Колиж автор хоче, щоб Обява Божа змїняла ся після науки людської, то сим показує тільки свою найбільшу зарозумілість; він хоче тим самим усунути Обяву Божу. Во єсли би Обява Божа стала змїняти ся так, як змїняє ся погляд науки і єї систем, то вже тим самим мусіла би она перестати бути Обявою Божою, а перемінити ся в науку. І то єсть бажавєм автора. З того видно, що то, що автор писав, то не походило з любови до правди, але єму ходило тут о викликанє з одної сторони недовіря до Обяви Божої, з другоїж сторони до виляня рівночасно своєї ж вчи на Церков католицку, котра стає як раз в обороні правд обявлених.

Праця, заплата і лихва.

Три конференційні бесіди Дра Декерта.

За дозволом автора переложив — о. А. Говда.

„В поті лица твого будеш їсти
хліб свій“ (Бит. 3. 19).

В той спосіб стає ся він позиточним і виплачує суспільности за те, що їй завдячує. І не лише шляхотство, але і багатство накладає обовязки. В давних часах, коли то християнські засади були міродайними, багаті люди сповняли сей суспільний обовязок ліпше; доказом того суть церковні і добродійні інституції, котрі і ми ще застали. В нинішніх часах, коли безмірна жадоба уживання і холодний егоїзм в висших верствах суспільности в пожалованя гідний спосіб взмагає ся, і тимсамим стараєсь виеліминувати християнські переконання, коли багатство громадить ся раптовним темпом в руках поодиноких людей, від котрих способу життя, опертого на християнських основах, сподівати ся годі, сей обовязок для суспільности людскої, який накладає багатство, лежить майже цілком забутий. Модерні багаті не чують нині потреби солідаризації з працюючими верствами; они уважають себе призначеними лише до уживання і пановання. І сей момент є безперечно великим злом соціальним.

Праця отже є природно-правним і релігійно-моральним обовязком кожного чоловіка і лиш ті суть вільні від того обовязку, котрі ще не можуть працювати: як діти, або не здібні до праці, як недужі, уломні або інваліди, котрі впрочім вже сповнили свій обовязок.

Християнин глядить на працю ще з висшої точки погляду і на сей момент окремо випадало би звернути нашу увагу.

Праця для християнина не є лише обовязком суспільним, средством до удержання життя на землі; він крім того пізнає ще в праці обовязок, який наложив на него Бог і який він на кождім становищі вірно і совісно повинен сповнити, щоби осягнув свою ціль дочасну і вічну.

Праця повинна бути для него нелише заробком на хліб насущний, але рівночасно і службою Богу; а то тому, що коли працює і в сей спосіб повнить волю Божу, служить через те саме Богу. Таке саме значінє має і стара христ. засада: „ora et labora“ („моли ся і працюй“).

Християнин отже має освячувати свою працю молитвою в тім добрім переконаню, що коли працює, повнить Божу волю. Через то лучить чоловік свою ціль на землі з вічною ціллю.

І таке то очевидно є висше понятє праці.

Праця є обовязком кожного чоловіка, его благословеньством і честію.

В часах передхристиянських думано инакше о праці; уважано її за прокляте. Працювати не uznавано за честь, але за ганьбу тому була праця річю невільника. Невільника знова в старині

не мали за чоловіка, лише за скотину; він був річевим маєтком, можна его було купити, продати, дарувати, замінити, заставити як худобу.

Сам Арістотель, великий старинний мислитель, не розумів інакше невольника, як лиш так, що він є домовим скотом. Невільник не мав жадного права і хоть був в інтересі свого пана добре живлений (аби міг ліпше робити), все таки строго з ним обходжено ся. Вся праця була звалена на него. Вільний горожанин цілком не працював ні в полі, ні в варстатах, навіть виховане дітий полишено невольникам.

У образованих Греків виключали також вільних ремісників від всіх горожанських прав. Вже сам термін, яким називано працю, містив в собі крім властивого свого значіння також висказ погорди для праці; *labor*, *πόρος* означали не лише працю, але також труд, недолю, клопіт. Так було у Римлян, Греків і у інших старих народів. Так було і у старих Германів. У тих послідних була праця річю невольників, підданих, жінок. Вільний Німець полював і воював. Так і нині є у всіх майже народів, що ще не суть християнськими; і они полишають працю виключно невольникам і жінкам. Коротко кажучи, працю uznавано за ганьбу.

Як же Жиди дивлять і яке є їх відношенє до праці? Найвільно буде і то питанє начеркнути.

В початках своїх були Жиди скотопасами і з тої черти до нині ще щось у них лишило ся. Житє скотопасів не напружає сил чоловіка. Стереженє черед і всьо те, що з випасанєм худоби є получене, не завдає великого труду. В Єгипті — розуміє ся — змушувано Жидів до тяжкої праці, як до управи рілі і випалюваня цегли. Там їх гнетено і тому тяжко стогнали в ярмі єгипетської неволі. Однак коли їх з неї увільнив Мойсей і завів до Ханаану, то они взяли ся угаїтати тогді інші народи. Що не лягло у них під смертоносним мечем, то стало невольником. І тому, що в своїй землі знайшлись між іншими обставинами житя, тому крім випасу худоби занимали ся також рільництвом і промислом, розуміє ся при помочи невольників. Помимо того не піднесли ані управи рілі, ані промислу. Зауважити і то випадає, що Жиди поводили ся з невольником більше по людски чим погани, ба навіть праця не мала у Жидів такої погорди як у поган, доки мали свою вітчину. Жиди працювали самі. Йосиф, опікус Христа, був теслею і сам Христос помагав ему в тім ремеслі. А преці задля ремесла не погорджувано ними. Св. Павло був учеником рабіна Гамалиїла, але умів також будувати хати і шатра, і тим ремеслом заробляв собі на житє під час своєї місійної вандрівки. Богато учених рабів було також ремісниками.

Дальше довідуємо ся з декотрих місць старого Завіта і з Тальмуда, що працю хвалено і поручувано. В *Esther Rabba* р. 7. приміром, вартість праці і небезпеченство лінивства представлено в такій байці:

— Якийсь чоловік — так каже ся там — мав два осли і одну безрогу. Кілько разів роздавано їм поживу, то все безрога дістала більше їдла, а звов осли діставали менше. Одного дня сказав мо-

лодий осел до старого: „Наш пан ливвий собі! Нас, що працюємо на него, так скупо живить, а в безрогу, що нич не робить, то пакує“. Старий осел на те так відповів: „Будь спокійний мій сину, незабавом побачиш, що він безрогу не задля пошанівку для неї так живить, але робить се для єї власної згуби“. І дійсно, надійшли сьвята, безрогу заколено. Почувши о тім молодий осел наполюхав ся і не хотів їсти ячменю, який для него відмірено. Тогдї старий осел так потїшав затревоженого молодика: „Їдж, їдж мій сину; не праця, але лїнивство провадить до згуби“. Чи то не поучаюча байка?

Праця не була отже у Жидів в погорді.

Инакше однак відміняли ся річі, коли Жиди опинились без вітчизни і розійшлись по цілій землі. І тепер стало ся у них так, як колиб їм наказано, або як би стало ся неможливим для них працювати. Ще в римській імперії, подїбно і в середних віках могли чесною працею около управи рілі або в ремеслі на хлїб заробляти; через те були би дали иншим народам добрий примір. Однак тепер дивили ся они на працю з иншого боку. Народи, поміж котрі Жиди розійшли ся, гордили тяжкою працею; а они вибрали собі також щось вигіднійшого, до їх вдачі більше промовляючого і не так напружаючого сили а то: шахрайство і лихву. Се давало їм можливість скорого збогаченя і то без великого труду. Від тепер стало ся багатство найвисшою цїлю їх стремлїнь. Ще одно додавало їм духа в тім вигіднім виборі занятя, а то переконанє, що они і то одні, суть вроджені на те, аби над всіми панувати. Нині уважають ся Жиди за королївских дітїй. Королївским знова дітям праця не лицює.

Тому читаємо в Тальмудї: Berachoth f. 15:

„Жид, котрий працює, переступає приказ Божий; бо є написане: Чужинцї будуть вам обслуговувати і будуть пасти ваші стада, а сусїди будуть вашими парубками; ви знова маєте звати ся жерцями Бога“!

Так. Кождий сабат приводить на памать ту ідею, що они вроджені суть на панів сьвіта. Бо в сабат безумовно нич не роблять, лиш кажуть иншим обслуговувати ся. Кому? Християнам. І дійсно, в сьвяткованю сьвят моглиб і ми дещо від них наущити ся.

Недавно читав я, що між галицькими фабричними робітниками подибують ся також і Жиди і то мене утішило. Богато їх там певне нема, а ті, що суть, працюють лиш тому, що їх до того приневолила konieczність удержаня житя. А то все можна би делво назвати початком поправи. Доходять вісти о жидівських кольовїях в чужих краях. І хоть з сего виходять наслідки невеликі, все однак справа поступає, що очевидно кожного приятеля людскости лиш тішити може.

Остаточно, щоби вірним зістати правді, треба признати, що Жиди держать ся здалека від тяжкої праці і віддають ся більше торговлі і грошевим інтересам.

О скільки инакше представляє ся нам праця в понятю християнськїм!

Через загальний закон любови, котрий приказує кожного чоловіка уважати за ближнього, Христос зніс основно невольництво. Основно кажу, а не нагло. Але через засаду: „Всі люди суть перед Богом рівні“, невольництво зачало клонити ся до рішучого упадку. І хоть в християнстві довго ще було невольництво, все таки кожний християнин уважав невольника за чоловіка. Невільник перестав бути річю; яко чоловік не мав він лише самі обовязки, але і права за собою. Їго пан не лише мав право до робітника, але і обовязки зглядом него. В першій лінії обовязок батьківської над ним опіки. Тепер і праця набрала иншої вартости. Переважно працювали ще невольники, але зачали працювати і вільні, бо праця перестала бути ганьбою.

Від коли побачив християнин свого Спасителя спільно з Йосифом в Назареті при праці, від тогді набрала праця якоїсь святости і почитаня. Від тепер з праці стягнуто ганьбу.

Була то високо значуча соціяльна діяльність Христа і Їго науки. Церков католицка ту діяльність продовжала. Із своєї сторони робила завсїгди то, що могла, аби долю працюючої людскости поліпшити. Без революції, без проливу крови, без насильства, навіть без великого шуму, сповнила соціяльне відроджене старого світа. Завсїгди боронила пригнетених. Она ставляла перед очима не лише убогим їх обовязки, але також і богатим; не лише робітникам, але і роботодавцям; не лише підданам, але і князям.

Повинні би зрозуміти робітники, кільки то завдячувати мають Христови і Їго Церкві; свободу християнську, висвободжене з невольництва, шановане праці, а за якийсь час, коли знова християнські засади справедливости і любови ближнього в цілій своїй силі вийдуть в жите, і справедливу заплату.

„В гору праця!“ так звикли на своїх зборах кликати робітники. Гадаю, що се явне желане заключає в собі друге в нїм укрите: „Проч з визискувачами праці, проч з трутнями людскої оуспільности“!

Тільки о праці зі становища природно-правного і релігійно-морального. А если лише правди сеї не спачить ся, тогді кожний вірний християнин може сьміло закликати: „В гору чесна праця, праця горою!“

[Д. 6.]

Наше галицько-руське сьвященство в ХІХ. столітїю.

(Спомини старого сьвященника.).

При таких обставинах, який міг бути той нещасний клир руский! Поверховно не ріжнив ся нічим від хлона, а до того поносив всі тягарі, а місцями і панщину відробляв. Я читав один акт, що парох Ясиский ходив лично аж до Варшави до короля

в цілі увільнення його від тягарів. І увільнено, але на підставі, що був шляхтичем. Цікаві річі довідуємося з пастирського послання єпископа Йосифа Шумлянського, котрий більше-менше так пише: „Ви яко священники есте честні станом, імійте і одежу призовиту; а то бачу на ногах дохтяні або ходаки, на голові не барлова, але якась кучмиско, а на хребті або полотнянка, або якась сержмязиско, а по середині як околот соломою перевязаний“. Не ліпше від духовенства мусіли виглядати церкви. — Оповідав мені один священник, що переховує фелон зі звичайного полотна, олійною фарбою, як звичайна димка хлопська вибиваний. Я сам застав в моїй прилученій церкві в кивоті з святійшими Дарами цинкову пушку, а таку саму на складі в матерній.

Такими прийшли ми в р. 1772 під Австрію. І не дивно, що світська руска інтелігенція заражена Йосифіньським лібералізмом, спорадично переходила з унії в латиньство, наколи за границею ціла полуднева Русь за указом цариці перейшла на православє. А що лишилося дещо з уніятів, то ліберальний цар Александер І, через свого улюбленого графа Любомирського, намісника західного краю, що найчільніших і найбогатіших селян та міщан перевів в латиньство. Із того то часу походять ті численні латинники на Поділю, на пр. в нашій Тернопільській окрузі, бо той повіт належав до трактату Віденьського єще до Росії.

II.

Хотай те руске священство за польської держави так було упосліджене, однакж ревности душпастирської відмовити йому не можна. Устав церковний знали они ліпше, як пізнійші семинаристи. А до того клади велику вагу на виученє своїх парохіян молитов і катехізму так, що кождий парохіянин мусів знати молитви і катехізм, хоч правда... між тими звичайними молитвами були також і твори власної фантазії, як на пр. захочай нас Боже від жидівської напасти, від панської карности і т. п. Не менше запопадливо учили також катехізму і то з „вопросами“ і „ответами“. А що той катехізм був написаний в твердо-язичю, то не один уступ в наслідок устного передав, а затим і перекрученя, ставав ся нераз комічним. — При передшлюбній катехизації мав я один такий комічний епізод. Патаю ся дівчини, як Ева, з зглядно перші родичі, згрішили. Она не відповідає, тільки усміхає ся. — Не знаєш? — Знаю. — То скажи! — Я стидаю ся. — По довгих переговорах відповіла: „Гоца драла, заказала, скоштувала“. — Був то перекручений уступ із старого катехізму: „Овоща древа зажазана скоштувала“.

В Підгаєцькій деканаті памятаю ще таких двох могіканів *antiquae educationis* і мушу признати, що молодше духовенство їх не тільки почитало, але і в труднійших випадках що до уставу церковного до них відносило ся — а їх гадка була рішаюча.

Помимо того, що Австрія запроваджуючи науки богословські на львівській університеті, заказала єпископам без тих наук кандидатів рукополагати і таким надавало *Congruaergänzungsgebühr*, а один єпископ галицький відніс ся до єпископа Холмського чи Луц-

кого, аби галицких кандидатів не рукополагав, то він мав відповісти: „Всякое диханіе да хвалит Господа“ і своє далі робив. Такий кандидат стану духовного, взявши квартиру сороківців в торбу, а шматі і харч на плечі, ішов до Холма або Луцка. — Оповідала мені мати, що такий єрей з моєї родини, прийшовши з Луцка, кличе зза плота свого давнього товариша: Івасю, Івасю, ходи-но сюди. — А, як ся маєш, Миколо — відзивав ся Івась. — Ей, не кажи уже мені Микола, бо я уже ксьондз. — Так? То подайте єгомоє руку, най вас поцілую.

Помимо того всего, були такі Луцаки (як їх звано), резними сьвящениками і добрими ритуалістами. Се, здає ся, мусить бути тільки анекдотка, що як говорено, один сьвященик, не знаючи, як відправити богослужєне в велику п'ятницю, мав сказати до людей: „А тепер за помершого Ісуса відправити ся парастас“. Але се єсть фактом, що один сьвященик і то укінчений семинарист, незаглядаючи в устав Тріоди, на підставі польського календаря, (бо руских не було), переніс празник Благовіщення, котрий припадав в великий п'яток, на сьвітлу середу і єго парохіяни мали чотири дві сьвят. (Се було в Потуторах.)

Ліберальне правительство австрійське не робило межи віроісповіданнями ріжниць і як то вже передше я згадав, слухали кандидати стану духовного викладів богословських наук на рускій мові. Як то довго тревало і з яких причин перемінено викладу на латинську мову — не умію сказати. Здає ся, що недовго, бо сьвящеників *studii Ruthenorum* запам'ятав я дуже мало. Здає ся, австрійське правительство не хотіло розвою жадного народу, тільки хотіло всіх знімчити, а навіть, як сьвідчать укази тодішнього правительства, котрі я мав нагоду в оригіналі читати і їх текте низше наводжу, хотіло замість католицкої, мати церкву державну. І так *Piotr Bielański, z miłosierdzia Boskiego biskup lwowski et cet.* — *Z c. k. Wysokiego Ministerium wypad dekret następujący: Bula Unigenitus w całym naszym Państwie znosi się. Przykazuje się pod karą, gdzie ino znajduje się w aktach, ją zniszczyć.* — *Gdyby była w aktach tak wpisana, że przez zniszczenie jej mógłby być inny akt uszkodzony, to przykazuje się ją czarną farbą zasmarować.*

Або сей: *Zakazuje się srogo o dispensy do Rzymu udawać się, a gdy takie pisma będą przyłapane, autor tychże do odpowiedzialności będzie pociągnięty. Na omiast daje się władzę biskupom, od wszelkich rezerwatów dispensować.*

Єще одна цьвітка тодішнього абсолютизму: *Z przyczyny, że Przełożony zakonu Redemptorystów Ojciec N. N., zataiwszy przed cesarską władzą majątek, a potem z tymże за границę умык, то zakon Redemptorystów w całym kraju znosi się oprócz Wiednia. Rozkazuje się, gdzieby tego Ojca N. N. przyłapano, oddać go do najbliższego cyркулу. A Ojca N. N., który by rządowi dopomógł tą defraudacyę wykryć, rozkazuje się wszystkim urzędом, do których się zgłosi i jest uzdolniony, przyjąć. A jeżeliby chciał pozostać zakonnikom, то przykazuje się wszystkim zakonom, gdzieby się ino zgłosił, jego przyjąć i dubeltową порцєю ма pobierać. A gdyby*

хciał zostać w zakonie Redemptorystów, to przykazuje się zakonowi Redemptorystów w Wiedniu jego przyjąć, także z dubeltową poręczyą.

Або і той також неменше цікавий: Z W. Gubernium wypad następujący dekret: Z przyczyny zniszczenia lasów rozkazuje się, aby trupów nie chować w drewnianych trumnach, ino w płóciennych workach, a biednych w słomie.

Розуміє ся, що всякі декрети і менше важні, мусіли бути в церкві підчас Служби Божої з амвона прочитані. Колиж з гори такий вітер віяв, чи могло бути ревно сьвященство?

В своїм часі говорено, що на Буковині мав бути один латинський сьвященик жоватий. В тій цілі було доходжене, а коли декан запитав ся ц. к. комісара о его гадку, сей мав сказати: „Ich glaube, man muss ihm eine bessere Pfründe geben; er hat ja Weib und Kind. — Інший, також латинський парох на Буковині, мав сказати до одного парохіянина, котрому сума 10 злр. за похорон видала ся за велика, таке: Ich gieb dir 20 fl., setze dir die Narrenkappe auf das Haupt, lauf durch die Stadt und schrei.

Кандидат стану духовного научив ся доперва в семінарії кепско по руски читати, а о уставі церковнім, о зрозуміню духа книг літургічних, то і бесіди не було. З дому не виніс в тім згляді найменших відомостей. Діти всіх сьвящеників говорили тільки польський „пацір“. В гімназіях учив латинський сьвященик релігію по німецьки. Памятаю сам рід Літургії, яку декотрі єреї служили і називали єї римскою, або вотизою, а подекуди в часі такої Служби Божої (як в Зарваниці) пригравано на органах, або сьвівано різні пісні. І так єрей вийшов з чашною до престола, засьпівав: „Благословенно царство“ — по „амінь“ на хорі сьпівано або grano пісні, а єрей читав Літургію аж до євангелия. Євангелиє в голос, відтак читав, далі в голос на „Іже Херувими“, „Отче наш“ і „Со страхом Божию“, а впрочім все читав. (Д. б).

Хроніка і бібліографія.

Протест віденських католиків. З початком січня відбули ся у Відні збори членів католицьких товариств для запротестованя проти одного всенімецького дневника, який замістив богохульну статтю про св. Тайну Євхаристії. Збори були незвичайно численні. Бесідники виступали головню проти протестантської пропаганди. Адвокат Порцер зазначив, що того рода богохульства можливі хіба в Австрії.

Також вільнодумні! Соціялісти, отже люди, котрі в теорії домагають ся цілковитої свободи в житю, жадали на конгресі вільнодумців в Римі в імені вільної думки знесеня свободи научування.

Гарне свідощтво. Перед кількома місяцями відбула ся в Лінцу краєва конференція народних учителів. З уст кожного бесідника на сій конференції була отверта ненависть до Церкви та релігії і в такім також дусі вийшли і ухвали конференції. Проти сих ухвал однак і проги тону, в якім учителі вели свої розправи, запротестували майже всі ради громадскі, ради шкільні місцеві, а також і єпископ з Лінцу в своїй сіймовій бесіді. Радикальні учителі стали тепер боронитись по часописях і то в спосіб, що зраджує в високім степені їх культурність і добре вихованє. Але трафила коса на камінь. Людам так просвіченим, що закидають иншим назадництво і середновічну темноту, виставила краєва рада шкільна в своїм річнім звіті про стан народного шкільництва в Горішній Австрії цілком не підхлібне свідощтво. Там пише ся, що ученики не роблять поступів в науці, а причиною сего „нездарність“ многих учительских сил; в орфографії на пр. „недостає учителям часто навіть потрібної певности“, а в географії немало учителів „має невистарчаючі відомости“. „Бог богато учителів, що не має жадного або мале почуте обовязку і котрі лише о стілько працюють, о скілько потреба, аби не отримати демісії. В школі старають ся по можности щадити себе, аби приготовити собі сили для діяльности агітаторскої поза школою. Сі наємники надають тон на зібранях і критикують всеоуємно; для них нема жадної поваги; они грають ролю правдивих і одиноких оборонців неузгляднених прав учительства і не страхають ся навіть тероризувати уміркованих“.

По отсеому свідощтву ради шкільної краєвої учителів Горішної Австрії надають ся дійсно якнайліпше на „критиків“ Церкви і релігії. На сих то мабуть і задивляють ся деякі наші „проміністи“, бож свій свого все знайде.

Економіст, ч. 12., за грудень 1904 р. Зміст: Заїдки, з якого кінця зачинати роботу? (Ортоскоп); О меліораціях (Андрій Корнелля); Що робити, щоб наша праця не йшла з димом; Як і де закладати спілкові крамниці сист. Рюдель (Конець); Про стан австрійського рільництва; Годівля кріликів; Рух в товариствах кред., належачих до „Кр. Союза кред.“ з 30/11. 1904. — Статут нових спілок господарских (Ом.); Новинки.

Господарь, ч. 12, за грудень 1904 р. Зміст: Уклінні просьби з кінцем року; Луки вічні і луки перемінні; Про справність пашних матерій; Про сорти кошикарекої лози; Дещо про муку на печиво; відгоричанє лубінового зерна; ставанє стійло для худоби; Видаїність конопель; Найкрасні огородові рожі; Мясна раса кур „Houdan“; Рожаний сирул; Средство на відпаряє тивку; Виробляймо термінольоґію рільничу; Оголошеня. — Господарь виходить раз в місяць в Перемишлі (Побереже ч. 1) і коштує річно 2 кр.

Католицкий Всхід, випуск 4. Число ювілейне. Зміст: Зображенє пр. Д. М. Непорочно Зачатої; Кія похвали принесу імені твоєму? (І. З.); Поклін Непорочно Зачатій (І. З.); Звичайний ювілей і надпорядочний відіуєт по формі ювілею (В. Федів);

Радуй ся Маріє! (Павло Штокалко); Кілька слів про Пренепорочне Зачатє Пр. Д. Марії (Теодор Рак; Непорочна (як Її представляють на образах) — (І. З.); Культ Пр. Д. Марії на Русі (Павло Миколів); Се наша... мати (І. З.); Пр. Д. Марія в українсько-руських піснях обрядових (народних і духовних) — (Василь Матвійко); — Молитва (Семен Шпіцер); Житє Пр. Д. Марії по вознесеню Ісуса Христа і Її славне Успенє (Павло Штокалко); З бібліографії.

Житє Пречистої і Пренепорочної Діви Марії. Написав О. Є. Козаневич Ч. С. В. В. Ціна 1 кор.

Коротка історія Ікони Жировицької Матери Божої (Madonna del Pascolo) на Русі і в Римі. Видав о. Др. Василь Левицький. Жовква, 1904, ст. 47.

В нашій Редакції можна дістати:

1. „НИ ВУ“ річник 1904, — ціна 6 кор. — — —
2. **Слава Непорочної Діви.** (Обявленє і чуда Діви Марії в наших часах). — Ціна 40 сот.
3. **Лікарня духовна.** — Ціна 50 сот. — — —
4. **О Найсв. Тайні Євхаристії.** — Ціна 20 сот. —
5. **Хочу очистити ся.** — Ціна 20 сот. — — —
6. **Богословский Вістник,** поодинокі річники — —
— — — — — по 3 кор. — — — — —

Зміст 2. ч: Кирило-методіївська ідея (о. Н. Н. — С. С. С.); Проби злуки з грецькою церквою по Соборі флорентійським (дальше); Джон Віліям Дрепер і єго Історія Боротьби Віри з Наукою (дальше); Праця, заплата і лихва (дальше); Наше галицько-руське свящєнство в ХІХ. столїтї (дальше); Хронїка і бібліографія. Як додаток: 3. Наука катехитична (Р) і 4. Наука катехитична (о. М. Кінаш).

Видає і за редакцію відповідає Ярослав Левицький.

З друкарні Народової (Манецьких), Львів.

Жива

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Кожде число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

В справі права презентованя.

Між іншими численними „добродійствами“, якими може поведичати ся руский народ в Галичині, не последнее місце займає право презентованя руского духовенства. Сьвященик, вже з обовязку свого звання, мусить стояти все в першій ряді між народними робітниками. Служба народній справі, не тільки під зглядом моральним, але і материяльним, се одна з головних цілей діяльности ревного сьвященика. І ми видимо дійсно, що руске духовенство сю свою задачу сповняє совісно. Від часу нашого відродженя, аж по нинішній день, львина часть народної праці спочиває на плечах руского клиру. Нехай пише п. Бачинський в своїх „Глоссах“, що руский клир за час 50. літнього проводу над народом не зробив для него нічого, а навіть той провід був для народа шкідливим і погубним, нехай говорить п. Трильовський перед Українцями в Києві, що наше духовенство се ворог народа, то і такі писаня і такі бесіди не здужають заперечити правди, яку мусить признати кожний безпристрастний знавець галицких відносин.

Правда, є виїмки, скажім, є може і численні виїмки, але де їх нема? На кожний спосіб годі сказати про загальнє нашого клиру, що він занедбує в своїх національних обовязках — що він не є патріотичний і то ще, що найважнійше, що він не є тільки в словах, але і на ділі патріотичний.

Але хоч руский клир і так не втікає перед народною працею, то все таки висліди его діяльности були би далеко виднішими і обильнішими, хосен з него для народа був би далеко більший, коли би той клир не мав одної дуже великої і прикрої перепони в своїй праці, коли би не було права патронату.

Можна сказати напевно, що майже кождий питомець-богослов виходить в світ з найкрасшими замірами на будучість, з найсильнішим бажанем і охотою служити вірно і витревало народній справі. І більшість додержує ту присягу, яку собі в душі складає. Але чоловік все чоловіком. Між чесними і сильними характерами стрічають ся також характери слабі, хиткі. Вже в перших місяцях свого сотрудництва думає собі такий чоловік: Я мушу сидіти тихо, бо інакше не дістану презенти. Треба до часу причаїтись, не зражувати собі коляторів. Зістану парохом, то аж тоді я покажу, що вмію. — І сидять тихо. По кількох роках дістає презенту, стає парохом. Прийшов час роботи. Але призвичаєне також щось значить. Призвичаєне се друга природа. І спокійний сотрудник стаєсь спокійним парохом. І „щастем“ би еще було, коли би причиною такого спокійного успосіблення було тільки призвичаєне... Ми знаємо однак, на жаль, і інші еще причини, як зобовязане під словом честі або на письмі, як „шляхотні згляди вдячності“ і т. д. і т. д.

В сей спосіб відпадає значна часть народних робтників, а коли вже не цілком відпадає, то все таки стає до народної роботи в рукавичках.

Отсе величезна шкода, яку наносить право патронату нашого духовенства на народній справі.

Еще в більшій мірі шкодить право патронату нам, як станови. Як сказано в горі, служба народній справі се одно з головних пілій ревного священика. Колиж право патронату спиває нас в тій службі, коли оно не зізвляє нам вповні виязуватись з головніших обовязків нашого звання, так тоді стає оно чинником в високих степенях деморалізуючим, так тоді оно нас, як стан, вбиває, нищить на зверх.

Коли дальше пригадаємо собі всі знані нам пониження і упокорення, які мусять терпіти від коляторів компетенти о парохію, коли вкінці з болем серця пригадаємо собі, виправді дуже рідкі, упідлення слабих одиниць нашого стану, то тоді побачимо також, як невисказано велику шкоду приносить нам, як страшно деморалізує нас у внутрі се нещасне право патронату.

Се річі занадто прикрі а рівночасно і занадто знані, аби над ними тут обширніше розводитись.

Добро отже народа, а еще в більшім степені добро рускої Церкви вимагає, аби ми, руский клир, виступали, як тільки мога найневергічнійше, до завзятої борби з тим правом.

Спеціально ми, руске духовенство, знаходимо ся еще і в тих відмінних, як де инде, обставинах, що нашими коляторами є люди нам чужі, люди по більшій части найзавзятійші вороги і нашої Церкви і нашого народа.

Борба отже з правом патронату повинна бути через те тим більше святим нашим обовязком.

Деси в тім згляді ми не зробили еще нічого. Ціла наша акція огравичилась лише на кількох статях по наших часописах,

як в „Прапорі“ з р. 1899 і в „Ділі“ кілька разів, а найновійше в ч. 274 і 285. Цілком повятно, що се і природний хід річи. Вперед приготувати людей, передискутувати цілу справу, приготувати пляни, і відтак аж до діла. Нам однак здає ся, що се приготованє іде занадто млаво. Справу порушено вже давно, а мимо того она стоїть на своїм первіснім місци. Отсих кілька коротких принагідно написаних статей за цілих кілька років, що се значить?

Віримо, що в недалекій будучности сей стан річи змінить ся, що наш клир вскорі прочунаєсь і піднесе грімкий голос в обороні своєї Церкви і народа.

Покищо ми готуймось до борби, порозуміваймось і передискутуймо сю справу. Ані редакция „Ниви“, ані, думаємо, жадна инша руска часопись, не відмовить місця сій так дуже важкій справі.

Тепер хотіли би ми заставеситись бодай коротко над двома статями, які появились в тій справі в „Ділі“ в ч. 274 і 285 з минушого року.

Автор першої статі дає таку раду на право патронату: Коли опорожнить ся в яким деканаті парохія, то компетенти мають зголоситись до декана, зглядно до комісії złożеної з кількох св'ящеників під проводом декана; ся комісія вибирає з кандидатів одного і предлагає єпископови; сей кандидат має тільки представитись своєму колаторови.

Як бачимо, входить тут в гру духовенство і єпископ, треба би було отже тут згоди і одної і другої сторони. А чи се можливе? Що до духовенства, то треба якоїсь ідеальної солідарности, військової карности і дисципліни, аби такий спосіб борби з правом патронату удав ся. Чи така солідарність у Русинів можлива? Ми певні, що ні.

З другої сторони, хто знає, чи згодив би ся на се також єпископ. Зрештою, хочби і згодив ся, то певно не кождий, а хоч би і кождий, то се єще на нічо не здало би ся, бо як ми сказали, до веденя борби після подавого пляну треба неможливої у нас солідарности.

Друга статя, поміщена в ч. 2-5 „Діла“, не подає жадних рад, жадних спеціальних способів веденя борби з патронатом, а взиває взагалі руский клир до організації, якої головною ціллю мала бути та борба. В виду того ми і не згадували би тут про ту статю, колиб не мусіли звернути ш. читачам увагу на один її уступ. Але се тільки мимоходом...

III. автор згаданої статі обговорює потребу організації, підносить, що св'ітска інтелігенція якось дивно глядить на то слово „організація духовенства“ і додає таке: „Вкінци, щоб наша совість була чиста, най св'ітські інтелігенти скажуть своє слово!“

Що се значить? То ми маємо ще питатись когось, чи нам вільно організуватись, чи нам на те дозволять? Чи без такого

„позволеня“ наша совість буде нечиста? А як „світські інтелігенти“, не дозволять, то що буде? Чи „духовних інтелігентів“ питає хто о позволене на яку організацію, взагалі на яку роботу, яка може шкодити не тільки Церкві, але і народові? Якось се смішно звучить у ш. автора, що на початку своєї статі писав про „власне достоїнство духовенства“.

Але вертаймо до річі. З поміж усіх проєктів, які нам приключилось донебудь читати або чути, найліпшим і найуспішнішим видався нам проєкт, поданий „Прапором“ в р. 1899. ч. 9.

Після сего проєкту, жадання руского клиру мусять відноситись головню до 1) ограничення довольности вибору компетуючих на терно, предкладане консисториями (з застереженем права відклику до висшої церковної інстанції в разях поминених гідніших) і до 2) відсвіження, доповнення і виконування канонічних постанов, в яких випадках право приватного патронату мусить уважатися погасшим будь лично, будь на всі часи.

Ограничене права презентації на терно може стати на синоді провінціональним або через розпоряджене Ординариятів піднесенням до церковного закона. Сей закон нехай одержить подтверджене Апостольського Престола і нехай буде проголошений і через галицький сойм, одержуючи через те і державно-правну санкцію. Клир нехай вепоможе акцію єпископів через корпоративні петиції від деканатів звернені до сойму.

Се в коротці проєкт „Прапора“. На сей проєкт згодить ся і єпископат і є він можливий до переведеня, бо не вимагає ідеальної, безпардонної, а у нас неможливої солідарности, а тільки сильної і енергічної клерикальної організації.

О цілковитім знесеню права патронату не може бути покищо і бесіди; не треба також убивати справи жаданнями, о котрих знає ся наперед, що они до здійсненя неможливі. Лишає ся тільки одна дорога, а се, упорядкувати патронат до властивих границь, на які дозволяє церковний закон і на які, хоч правда не легко, мусить пристати під нашим енергічним напором держава. Як малоби виглядати те упорядковане права патронату, се ми якраз за „Прапором“ в горі виложили.

Ф. Грівец.

Проби злуки з грецкою церквою по Соборі Фльорентийскім.

Греки в Італії і в венецких посілостях.

Вже в часах передхристиянських були в Італії і Сицилії грецкі колонії. В 15. столітю прибули численно грецкі переселенці з Царгорода, Греції та Альбанії. Вони зістали піддані під

юрисдикцію латинських єпископів. Многі перейшли на латинський обряд, особливо в 15. століттю. Папи старалися задержати чистоту грецького обряду. Тому був все в Італії принайменше один грецький єпископ. Засноване грецької колегії в Римі за Григорія XIII. (1577) мало для Греків в Італії велике значіння; ся колегія була заразом осідком грецького єпископа. Тетер мають Греки в Італії трох єпископів (титулярні).¹⁾

Цілком окреме становище мали Греки в Венеції та у венецких посіlostях. Венеціяни намагались все задержати єдність віри, навіть тоді, коли з папами не були цілком в згоді; при тім однак вони все були готові протегувати схизматиків, наколи сего вимагали політичні відносини.²⁾ В самій Венеції утворилась по упадку Царгорода грецька громада. Вр. 1515. дістали вони позволене на будову церкви. Офіційно і юридично були венецькі Греки католиками і підлягали папі, в дійсності були вони в переважачій часті схизматиками.³⁾ З обави перед протестантизмом висвятили Венеціяни грецького священника Гавриїла Севера на єпископа; він резидував в Венеції з титулом архієпископа Філадельфії і ексарха грецького патріярха.⁴⁾

В другій половині 17. століття змінили Венеціяне свою політику і вимагали від Греків вже більше рішучо послуху для католицької Церкви. Мелетій Тіпальді⁵⁾ (1681—1718; висвячений на єпископа 1686) як архієпископ грецької церкви в Венеції з'єднався цілком щиро з Римом.⁶⁾ По його смерті був престол єпископський у Венеції довго опорожнений, доки вкінці не розв'язалась цілком грецька громада.

У венецких посіlostях зістали Греки піддані під юрисдикцію латинських єпископів⁷⁾. Лишень рідко терпіли ся схизматичні єпископи.

Греки під панованєм турецьким і в королівстві грецьким.

Невільничу зависимість грецьких патріархів від турецького правительства мусіли відчувати всі схизматики в турецькій державі.

¹⁾ Kirchenlexikon² VI. 1133—1141; Nilles, Zt. f. K. Th. V. p. 773—775; Kyriakos 122—125.

²⁾ Pisani 201, 202.

³⁾ Pierling II. p. 195—96.

⁴⁾ Quien I, 873—74; Pisani 208—209.

⁵⁾ Quien I, 876.

⁶⁾ Pisani, p. 211, 212.

⁷⁾ Патр. Ніфон згадує в своїм листі до митрополита київського (Raun. 1486 n. 62), що приказав своїм священникам находячим ся в державі венецькій, щоби жили в згоді з латинниками, з ними разом молили ся і сходили, не покидаючи свого обряду затвердженого у Фльоренції.

От тим то склалось, що деякі грецькі громади в надії на визволенє з турецького ярма перемогли в собі відразу до західної Церкви і звертались до Риму о поміч, обіцяючи прийняте унії. Так приобіцяли прийняте унії пр. Майонізи в Морей (1582)¹⁾ і Хімарити в Епірі (1581). Про Хімаритів маємо ще звістку з р. 1177 секретара пропаганди, Урбано Черрі, що вони з католицькою Церквою тому зєдинені, що мешкаючи в глибоких горах, не боять ся Турків²⁾ Поодинокі успіхи досягали католицькі місіонарі на грецьких островах³⁾ А ллятій оповідає, що за єго часів (в першій половині 17. століття) прийшло до Риму кількох грецьких єпископів, котрі прийняли унію і осіли в Італії⁴⁾

Підчас борби о незалежність в 20. роках минулого століття звернулись Греки, як доносили тоді деякі часописи, до папи о поміч, приобіцяючи унії; причиною однак сего була лиш надія на поміч папи⁵⁾. Піп ІХ. видав письмо до східної Церкви з зазивом до злуки (1848); тут згадував він, що деякі латинські та грецькі єпископи і інші псбжні мужі заміряють оснувати товариство для скріплення і розширення релігії на Сході, що він сам похваляє. Патріярх Антім видав против сего письма енцикліку⁶⁾.

В р. 1853. предложив Грек Піціпіос (+ 1875 самоубийством)⁷⁾ котрий в наслідок непорозуміння з патріярхом прибув до Риму, папі плян унії. Папа повірив єму і мав єго за чоловіка, котрий ділав з переконання. Піціпіос агітував відтак по Європі за уложеним собою, а папою адробованим „християнським східним товариством“. Однак вже в р. 1860. спроневірив ся він своїм давним гереконаням і написав книжку против Риму⁸⁾ під заг. „Romanismus“.

На запрошенє на Собор ватиканський відповіли Греки тим, що від того часу почали обходити торжество⁹⁾ Фотія, котрий дав почин до схизми. Також енцикліка папи Льва XIII. (*Præclara gratulationis*) не зістала прихильно прийята в офіціальних кругах грецької церкви.¹⁰⁾

В найновішій часі ділають католицькі місіонарі поміж Греками передовсім наукою в католицьких школах. Через те усунено в части або принаймєвше зладжено упередження та приготовано ґрунт до прийнятя католицької правди. В самій столиці Греції, Атенях, засновано за папи Льва XIII. греко-католицький семінар.

[Д. 6.]

¹⁾ Miklosisch-Theiner, p. 64. ²⁾ Theiner Mon. Slav. merid. II, p. 214 u. :27. ³⁾ Quien, II, 233. ⁴⁾ De consens 1091—1092.

⁵⁾ Pichler II, 365.

⁶⁾ Pichler I, 532 534. ⁷⁾ cf. Ztschr. f. K. Th. 1898, S. 134.

⁸⁾ Pichler I 535 ff; Marković II, 576 ff. ⁹⁾ Nilles, Kalendarium II, 517, 525; Ztschr. f. K. Th. 1903, p. 560. ¹⁰⁾ S. M. Braudi S. I., Dell' unione delle Chiese (Risposta al Patriarcha Greco di Constantinopoli).² Roma 1896.

Джон Вілліам Дрепер і його Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. Щепкович.

Ми вказали висше, що поступ людського знання залежить від многих виїшних причин, що можуть его або посувати наперед, або спинювати. Се показує нам історія на поодиноких народах, що будьто витворили у себе культуру до певного степеня і вже дальше не творили нічого нового, як приміром Хінці, або то поступали, то застоювались, як декотрі народи новійші, або навіть спадати з тої висоти, на якій вже станули. Подібно, як дїє ся з одницею, дїє ся і з народом, а як з народом, так і з суспільностями. Як одиниця не все може поступати наперед, бо в єї поході стають нераз перепони, так не може поступати нарід і суспільности задля ріжних перешкод, яких нераз не в силі усунути. Незпаний отже інтелектуальний розвій чоловіка може хіба істнувати в фантазії автора. Та він сам попирає повисше наше твердження, коли каже на стор. ХІІІ.: „Не без інтересу завважає читач, що справи виходять тепер перед нами так само, як виходили перед давними грецькими філософами. Ми все ще займаємо ся тими самими питаннями, за які перечили ся тамті. Що таке Бог? Що таке душа? Що таке світ? Як управляє ся світ? Чи маємо ми яку міру або ознаку правди? І мислячий читач певно запитає ся найповажніше: „Чи наші-ж розвязки сих завдач ліпші бодай трохи від їхніх?“ — А вжеж, если би поступ був дійсно такий невпинний, як автор твердить, то ми би не потребували займатися тими самими питаннями, якими занимали ся філософи перед тисячами літ *. Але що гірше, що оо тільки літах праці розвязки тих питань і нинішних філософів не ліпші, як їх старинних товаришів. З того видимо, що хто відкине Обяву Божу, то для него ті питання зістануть завсїгда питаннями, бо філософічно по них відповісти годї.

А що до других наук? Возьмїм астрономію. Сам автор величає Халдейців та Вавилонців як астрономів, та каже, що астрономією займали ся в Мезопотамії щиро й розумно. Він вичисляє навіть, що они зробили для астрономії, як: „спорядили спис звїзд, розділили зодіак на дванацять знаків, поділили день на дванацять годин і ніч на дванацять. У них, каже автор, був вірний погляд на будову сонічної системи і знали вони порядок розміщення планет. Вони придумали годинники сонічні, водяні, астролябії та гномони“ і т. д. і т. д. (стор. 10.)

*) Потвердження неначе нашого твердження находимо в книжці під заголовком: „Theismus und Pantheismus“ Дра Дайзенберга. Читаємо там на стор. 22: „Wir können unbestritten die Geschichte zum Zeugen stellen, dass thatsächlich die Menschheit zu verschiedenen Zeiten nicht fortschritt sondern zurückschritt, und diese geschichtlich sichergestellte Thatsache erweist am besten die Lügenhaftigkeit der Ausschauungen, welche in der Geschichte einen nothwendigen Fortschritt erblicken“.

Що-ж на се скаже перекладчик, що їдучи слїно за своїм учителем Дрепером що до безвинного поступу людськості, повторяє ту очевидну ошибку, котру вказує наглядно історія?

Тож Греки, коли завоювали Халдею, Перзію та Вавилонію, обловили ся не тільки матеріяльно, але і науково. Так каже автор, що не лише найбільші грецькі полководці, але й найбільші грецькі філософи найшли в здобутій державі чимало такого, що могло їх зачудувати. Притім дістали ся декотрі з тих чуд і Грекам в руки. Так „Каллістен дістав у Вавилоні цілий ряд Халдейських астрономічних дослідів, які сягали взад 1903 роки; він післяв їх Аристотелеви“.

Велика одваж шкода, що ті досліді не дістали ся до рук єгипетського астронома Птолемея; а була би вийшла з того не одна користь. В першій лівій була би вийшла користь для науки астрономії. Бо коли би Птоломей був вчитав ся добре в ті досліді, то бувби не сповнив тої фатальної помилки що до сонячної системи і не був би впровадив геоцентричної системи, котра удержувала в блуді усіх цивілізованих людей світа майже через 1400 (тисяч чотириста) років. Подруге, бувби не здержував поступу науки через тільки віків і не дав тим практичного доказу, що твердження автора що до певного поступу науки стоять на глиняних ногах і опирають ся на блуді. Дальше бувби Птоломей прийняв геліоцентричної системи увільнив Церков від напастий Дрепера, котрий для автора геоцентричної системи має впровадити і узгляднене, як то показує ся з всіх місць, де говорить о Птолемею; але без милосердя нападає на Церков за то, що тої системи тримала ся через так довгий час Після автора отже не єсть злим впровадити в блуд, але для того, що блуд прийме, нема прощення. Ми розуміємо, длячого. Єсли би тим, що прийняв блудну теорію не була Церков, а особливо Церков католицька, то і автор бувби о много згіднішим; але для Церкви нема помилюваня.

От як він пише в тій річї на стор. 114 і 115. „Але поглядів Арістарха на розміщенє планетних тіл не признавало в старовину; всі волїли систему запропоновану Птолемеєм і вилужену в его „Syntaxis“. Фізикальна філософія тогдішніх часів була дуже недокладна — один із Птоломеевих закидів проти Пітагорейської системи був той, що як би земля була в руху, то лишала би за собою повітря таї інші легкі тіла. Ось чому він клав землю в центральну позицію, таї обертав довкола неї по черзі Місяць, Меркурія, Венеру, Сонце, Марса, Юпітера, Сатурна; за дорогою Сатурна починало ся небо нерухомих зізд. Що до сталих кришталевих сфер, які рушали ся одна зі сходу на захід, а друга с півночи на південь, то се була фантазія Евдокса, на яку Птоломей не натякає“.

„Значить, Птоломейська система, се власне геоцентрична система. Вона лишала землю на ві верховному становищі, то й не вражала релігійних поглядів, ані християнських, ані могометанських. Величезна слава єї автора, видна спосібність его великого твору про механізм небес піддержали єї майже тисячу чотириста років — від другого до шіснадцатого століть“.

А на стор. 21-шій так пише автор про Птолемея: „Серед такої пишної зіздяної громади геометрів, астрономів та фізиків

сняє особливо Птольомей, автор великого твору „Syntaxis“, розвідки про математичну конструкцію неба. Сей твір стояв майже п'ятнацять століть і був випертий дійсно аж безсмертними „Principia“-ми Ньютона. Він починає з учень, що земля в круга і прикріплена в просторі, описує конструкцію таблиці тетив та інструменти до обсервації стоянок сонця, доказує нахильність екліптики, входить землі ширини гномоном, описує клімат, показує, як можна перемінити звичайний час у сидеричний, доказує, чому то тропічний рік ліпший від сидеричного, викладає теорію сонця на тому принципі, що дорігга єго простий ексцентричний круг, пояснює зрівняне часу, досліджує рухи місяця, розказує про єго першу нерівність, єго затьміння та рухи єго вузлів. Після того йде розмова (!) про властиве велике відкритє Птольомея, — і се вивенило єму безсмертність — відкритє евеції або другої нерівности місяця пояснено ним ендіклічною теорією. Він пробує означити віддаль сонця й місяця від землі, але лише по части вдатно. Він розказує настанє рівних днів і ночей — Гиппархово відкритє, новий період якого чинить двадцять п'ять тисяч років. Він дає каталог 1022 з'явд, обговорює природу молочної доріги і розказує по майстерськи про рухи планет. Отся точка дає Птольомеєви друге право на наукову славу. Свої означеня планетних доріг він викінчив порівнюючи свої власні обсервації з обсерваціями Тімохаріса над планетою Велерою“.

І ще на стор. 19.: „Досліди Архімеда про специфічний тягар, розвідки Птольомея про оптику похожі на наші теперішні (а деж невпинний поступ?) досліди в експериментальній фізиці, вони чисте противенство пустим міркуванням давніших письменників“. Стілько пише автор про Птольомея. З єго писаня не виходить цілком догана за геоцентричну систему. Протівно! З кожного майже слова бє похвала для того великого астронома.

А тепер придивім ся, яке становище займає автор в тій самій справі супротив Церкви. Щоби не зробити єму кривди, наведемо єго власні слова. Так пише він на стор. 122. згадавши перед тим о помірі величини землі, та о єї формі:

„Такий був результат досліду форми й величини землі. Але ще тоді, як се не було означено, повстала явна суперечка, повна ще поважніших наслідків. То була боротьба за позицію землі сонця та планетних тіл“.

Коперник, Прусак скінчив коло 1507 р. книгу: „Про Обороті Небесних Тіл“. Він мандрував за молоду по Італії, посвятив свою увагу астрономії, та студював у Римі математику. Із глибоких студій Птольомеєвої та Пітагорасової системи він вивів, що остатня вірні на і книга єго мала піддержати її...

Астрономи кажуть справедливо, що Копернікова книга „De revolutionibus“ перемінчила лице їхньої науки. Вона зиснувала безперечно геліоцентричну теорію....

„В присуді, забороняючому книгу, Конгрегація Індєкса обжалувала єго систему яко брехливу Пітагорейську доктрину, зовсім противву Св'ятому Письму“.

А на стор. 124.: „Отсе тай богато живших прегарвих телескопних відкритъ потверджувало чим раз більше правду Копернікової теорії тай ваяляло Церкву страшенно. Підлі й темні церковники заявляли, що се туман або ошука“

Ми ще вернемо до тої річі, для того я на сїм місці не згадую більше. Мені ходить тут о се, щоби показати на власних словах автора, що геліоцентрична система, то не цілком новий винахід Коперника, але що ора вже була знава халдейським астрономам і їх погляд на будову тої системи був вірний (стор. 10). Ба навіть винахід телескопа через Ліперстєя, то не новий винахід, бо вже щось годібного було зрісне і Халдейцям. А і з Греків декотрі, если вже не знали на певно, то бодай догадували ся, що система геліоцентрична єсть лучша від геоцентричної, як Пітагорас і Арістарх.

Поки що однак ми не беремо на згляд, котра з систем єсть лучша, геліоцентрична чи геоцентрична, але тут мусимо передовсім випрогадати слїдуючі заключєня.

Перше, що гнадає в око, то се, що Церкв не занимала ся спеціально астрономією і тому не дала початку системі геліоцентричній, але прийняла вже готєву і то не сама, але її прийняв цілий тогди образований євїт не лиш християньський, але і поганський. Вина отже за впровадженє блудної системи повинна би спасти впоєні на винаходчика тої системи т. є. на Птольомєя; а винити за прийняте тої блудної системи належало би ділий цивілізований євїт, а не саму Церкву католицьку, як се робить автор. Найбільша ж відвічальність за сей блуд тяжить на Птольомєю, бо він справді завинив, если о вині мєже говорити, а не хто инший. Завинив для того, бо як астроном повинен був знати, що вже давно існували вірні погляди на систему геліоцентричну не тільки у Халдейв, котрих мїг не знати, але що вірний погляд на сю систему мали навіть єго земляки, як Пітагорас* і Арістарх,** о котрих Птольомєй, що жив доперга в II. столїтї по Хресті повинен був знати. Він же гомивув парду і попав в блуд, а га собою постягнув учєвих і неучєвих. Як видно, винаходчикм блудної системи не була ані Церква, ані навіть котрий небудь з її синів; але учєвий гоставив Птольомєй. Але тут повторило ся се, що каже пословица: „Слюсар завинив, а коваля повісиг“. Автор не зганяв зєвсім Птольомєя за єго неєвїдомість, але за то прєготовив громи на Церкву га то, що станула в обороні блудної системи поганського учєгого. Птольомєя не назвав ані підлим, ані темним, не назвав також темними і підлими тих учєвих, що тримали ся системи Птольомєєвої, але за то темними і підлими мусїли стати церкєвники; ори мусїли випити все те болото, яке прєготовив Птольомєй, а автор в своїй вільнодумности і благородности подав єго до випитя церковникам в так мало єлєгантній формі, що для сива кїльної Америки, профєсора університєта і учєного цілком не відповідало.

*) Пітагорас жив в VI. столїтї перед Хрестом.

**), Арістарх жив в III. столїтї перед Хрестом.

В цій тій борбі, котру можна назвати радше борбою поміж астрономами, ніж борбою поміж наукою а вірою, вийшла найсірше Церков, хотай з нинішньої точки погляду та борба не повинна була цілком вплинути на некористь Церкви. Бо чи борба вийшла би на користь Птольомейської чи Пітагорейської системи, то се не могло би вплинути цілком на науку Церкви католицької. Се видамо найлучше нині, що геліоцентрична система не спинає цілком науки Церкви, ані їй не шкодить. Я сказав лише з нинішньої точки погляду; бо в тодішніх часах Церков мусіла висгупити, зваживши ті несупокійні часи Бруна, Люгра і інших безбожних наук, від котрих запалювали ся тогди уми.

Але та борба показує нам одно і Церков се пізнала, як небезпечно мішати ся до спорів, які ведуть поміж собою учені, котрі хитають ся поміж правдою а неправдою і не можуть абсолютно тойж встановити. Вірність на око Птольомеевої системи, її довге поводжене і удержане на світовій арені і в кругах учених переконують нас, як все, що земске минає і як неможливе єсть сказати категорично, що той а той учений встановив правду так непохитну, що її ніхто не звалить. Бо постоить она хотай би і 15 століть, як би теория Птольомея, а все таки знайде ся хтось, що зачне удірати о ту твердию, котрої ніхто не пробував навіть бурити, так як всі її уважали за силу не до перекоженя, за кріпость, котрої не можна збурити. З сего виходить одна правда, що то, що чоловік поставив, чоловік також може збурити.

(Д. 6.)

До Всечесного душпастирського Кліра Австрії.*

Наша платня є менша, як платня державних слуг, від яких не вимагає ся жадних студій, наша емеритура в такім стані, що її викидає кождий сьвященик зі страхом та тревогою, в правдивім значінню слова є се не емеритура і платня, а милостиня, яка не стоїть в жаднім відношенню ані до нашої праці, ані до нашого образования і суспільного становища. Всі стани Австрії осягнули відповідче управильнене платні, тільки ми еще ні. У нас еще доси тривають старі патримоніальні відносини. І хтож сему винен? На жаль мусимо признати ся, що се ми самі.

Чеський клир zorganizував широку акцію в справі належного управильнення платні нашого стану; він осягнув то, що до 6000

*) Тут подаємо перекладом за Correspondenz-Blatt-ом (ч. 1. з с. р.) відозву чеського клира до цілого душпастирського сьвященства в Австрії, як рівнож петицію до парламенту. Петицію належить відписати і вислати якнайскорше до одного з наших послів у Відни. Вага отсеї справи вимагала би, щоби всі рускі дневники повторили отсю відозву і подали начерк петиції, аби тим чаном цілий руский клир довідав ся про се і громадно вислав петиції куди належить. — Редакция.

начальників громад підписало петиції, в яких просять о належне управліннє платні і відіслали їх своїм послам до парламенту; він вислав депутацію до Г. В. Царя, міністрів, начальників різних посольських клубів; він звернув ся в сій справі до Преосвященного Єпископату і може з радістю сконстатувати, що настрій є всюди прихильний. Але на жаль мусить він з боєм серія слухати закидів різних міродайних чинників: „Тільки чеський клир єсть невдоволений, а знова клир інших народів єсть зі своєї конгруї задоволений“.

Колиж сей закид не єсть згідний з правдою, в чім отже лежить причина сему? Цілком просто в тім, що клир інших народів своїх петицій не вислав.

Нинішнє число Correspondenz-Blatt-a подає таку петицію. Прочитайте її, підпишіть і вишліть на руки свого посла до Відня, щоби ми в тій для нашого стану так важній справі були „вспішно“.

Виділ краєвого Товариства чеського кат. клиру в королівстві чеськім.

*

*

ВИСОКА ПАЛАТО!

Від многих літ бере ся більша часть католицкого душпастирського клиру з найтяжшою нуждою. Замість від давна ожидаемого поліпшення его положення, стають материяльні відносини душпастирського духовенства чим раз сумніші і оно з тревогою глядить в будучність. Без зависти дивив ся католицкий клир, як відповідно вимогам часу управліннє платню і емеритуру урядникам, учителям і т. п., лише що до клиру лишило ся при старім; мовчки зносило духовенство материяльну нужду, працювало рівно та сумлінно дальше і дбало під кождим зглядом о якнайліпше виконуванє не тільки своїх душпастирських заводових обовязків, але й належачих до него, а в посліднім часі до неможливости намножених, чисто державних агенд.

Католицкий душпастирський клир старає ся вже о відповідне поліпшенє его материяльного положення та о безусловно конечно забезпеченє на старість, але з жалем мусів дивити ся на те, як відслано его з его слушними бажаннями, або сповнено їх лише в дуже недостатчній мірі.

Нині так сумно уложили ся обставини, що більша часть душпастирського клиру знаходить ся в найприкрішших материяльних відносинах, що кандидати священничого стану страхають ся вибирати стан, який вимагає дуже много праці, трудів і самовідреченя, а при тім всім вище і безустанної борби з материяльною нуждою.

Єще раз підносить свій голос католицкий душпастирський клир і просить за згодою і співділанєм Високопреосвященного Єпископату о управліннє, відповідне вимогам модерного часу, его доходів з релігійного фонду, або коли він на се не вистарчить, з фондів державних, бож якраз душпастирський клир полагає дуже численні державні агенди

Для ліпшого попєртя своєї просьби осміліяєсь душпастирський клир покірно завважати ось що:

Коли держава знесла перед 100 літами цілий ряд монастирів, то їх добра і будинки передала в завідателство релігійному фондові. Але тих монастирських будинків уживає держава сама на різні цілі, як на касарні, доми кари, доми поправи, публичні бібліотеки, на уміщене різних ц. к. урядів і т. д. і за те платить держава до релігійного фонду лиш дуже скупенський чинш, кривдить тим релігійний фонд, а через те і тих, що мають претенсію на поміч з релігійного фонду, але її не можуть добути, бо средства релігійного фонду — не вистарчають.

Через плаченє того занадто низкого чиншу за власність релігійного фонду, поробила держава протягом многих десятиок літ досить поважні ощадности, які тепер, коли душпастирський клир кличе о материяльне поліпшенє свого положеня, як раз на ту ціль повинна ужити, бож як раз душпастирський клир таким поступованєм був кривджений через цілий той час.

1. На початку минушого столїтя зменшила держава дотацию о. більше як четвертину доходу. Надто знесено єще в р. 1848. десятину з обіцянкою, що за сю найновішу страту дістане клир відповідне відшкодованє, з обіцянкою, якої не виповнено до нинішнього дня.

2. Клик веде метрики, отже віддає державі в теперішних часах дуже цінну прислугу, з чого держава має свїтлий інтерес, клир повнить як раз на жаданє держави різні численні урядові чинности, як виготовленє статистичних табель руху людности, лісти рекрутів, *ex offio* - метрик і відомостей ріжного рода і т. д. і то всьо задармо для держави. Через то заощаджує ся і буде заощаджувати ся державній касі міліони, а ті величезні ощадности нині, коли клир борєсь з такою нуждою, повинні бути по всякій слушности як раз обернені в єго користь.

Опираючись на наведених основах, просить душпастирський клир не вказувати єму при управильненю єго материяльних відносин знова на не вистарчаючі средства релігійного фонду, але доповнити що недостає з державних средств, аби удержати і підперти стан, який також і в інтересі держави та для держави так много працював, а і в будучности охотно хоче працювати.

Що тичить ся самого управильнення платні, то душпастирський клир осміляєсь зробити таке цілком скромне предложєнє:

1. Платня сотрудників виносить 1600 корон, експозитів 2000 корон, парохів 2400 корон.

2. Душпастирський клир має право до шістьох пятилітних додатків а іменно сотрудники 200 корон, експозити 300 корон, парохы 400 корон.

3. Додаток активальний виносить після числа парохіян, а іменно : за 500 душ для сотрудника 10 корон, для експозита 15 корон, для пароха 20 корон, причім за число низше 500 душ платити ся так само, як за повне число.

4. В слабости оплачуєсь потрібного субститута для сотрудника, експозита і пароха з інших средств, а не з їх платні.

5. Емеритура душпастирського клира повинна бути так управильнена, аби по десятилітній службі виносила 34 процент платні враз з пятилітними додатками: ся емеритура збільшає ся з кожним роком служби о 2·2 процент аж до укінченого 40 року служби; при сім осміляєсь душпастирський клир просити покірно, щоби сотрудника, який по укінченю десяти літ служби мусить іти на емеритуру, іменовано парохом і давано.

ему смертитуру таку, яка після норми належить ся парохони; в тій цілі має ся відтягати відповідну суму з платні цілого душпастирського клиру.

6. Ся підвищена платня має бути вимірена на підставі запропонованої фасії після норми закона про конгруу з 19. септембра 1898, а де обов'язана трета особа виплачувати священникови платню, там має дотичне підвищення платити держава.

Душпастирський клир представляє отже свої найконечніші бажання і просить уклінно:

Висока Палата зволить ласкаво признати конечність управилення материяльних відносин клиру та його забезпечення і видати закон, яким по мисли наведених в сій петиції бажань помогло би ся клирови в його теперішнім сумнім положенню і поставило би його вже раз поруч інших станів, яким управилено платню після вимог нинішнього часу.

Душпастирський клир вірить, що він в наслідок свого важного суспільного становища і робіт, які сповнює совісно і охотно для добра народу і держави, на сю ласку вповні собі заслугує.

В дня 1905.

Вороги свого народа.

Був на світі один народ так нещасливий, так судьбою скривджений і збугий, що аж див збирає, яким чином міг він ще удержатись при життю, яким чином не записала його історія вже дачно в книгу „усопших“. Тим народом не хто инший, а таки ми самі, галицькі Русини. Прошу собі тільки подумати: спершу опустила його шляхта, відтак міщани а й світська інтелігенція відцуралась.. Остались одні священники... Але не довго і священниками тішились Русини. І з ними зайшла основна зміна і они покинули свій народ, зрадили його, продали його... Лишивсь сам народ. І довго був сам, поки не спав з неба чудотворний добродій. Сей добродій заопікувавсь щиро руским народом, він один працює для него, він один бачить ему добра, він один прятеть его від серця, він один заступає гідно тих всіх опікунів, які передше були, а тепер їх нема, бо они всі з опікунів, з приятелів стали ворогами народа... Всі они... І що нині руский народ еще жале, що він рухаєсь, що в нім клетить жити, що він навіть могутіє і стає грізним оком споглядати на своїх гнобителів — се все заслуга того добродія. Честь ему за се!

Хто се, той добродій?

Недавно святкувало в Києві ювітей найбільшого українського повістєписателя — Івана Нечуя Лєвицького. На ювітей виїхало з Галичини і Буковини кільканайцять делегатів, між ними

Др. Трильовский. На комерсі прсмсвляли ріжні бесідники. Прийшов до глосу і п. Борковський. Лихо хотіло, що згадав про галицьке духовенство, про его велику вагу, про его патріотичну діяльність, якій галицька Русь головно дякувати має за те, чим тепер є... Забув сердега п. Борковський, що слів его слухає адвокат з Коломиї. І сей псслїдвий не стерпів. Як довснить кореспондент „Діла“, Др Трильовський нсмов у відповідь на прсмову п. Борковського „ісвсрїв про шкідливу діяльність галицького духовенства, котре ксלים справді богато причинило ся до піддержави національного життя Русинів, але тепер під покривкою націоналізму прсстує до цілий клерикальних і ворсжо відносить ся до так важних і для народа пожиточних організацій, як Січі“.

Отсе характеристка нашого духовенства, отсе характеристка найновіших ворогів народа... Як би не фанатизм, сам Др. Трильовський мусїв би хйба посміятись з сьвої відваги.

„Шкідлива діяльність галицького духовенства“... В чім питаємо? чи при виборах, чи при закладаню бурс, читалень, крамвиць, райфайзенок, чи при гаробковій еміграції до Прус, чи при пардегяпії, чи при організації руских повітів, чи на візях і з'їздах, чи в попираню всякого культурного руху в Галиччині? Де та шкода? Але лєшим се, бо шкода на ту тему богато говорити.

„Духовенство під покривкою націоналізму прсстує до цілий клерикальних“... У наших поступовїїр, подібно як у небіщика Комба, клерикал значить одво що християнин, католик. (На доказ, що так єсть дійсно, покликуюємсь на статю „Діла“: Криза у Франції — в 292 ч. з 1904 р., де борба з хрестом, з законами — всіма без виїмку, — з катлицькими переконаннями, з Ватиканом і т. д. називаєсь борбою з клерикалізмом...). Виходить, що руский сьвященик попсвгяє страшний злочин, бо ширить під покривкою (!) націоналізму християнського духа. Від колиж Христос став у нас такий небезпечний? На якій підставі дальше, робить Др. Тр. нас вперед націоналістами, а відтак аж сьвящениками?

Др. Трильовський псвигенєвати, що головною ціллю християнського сьвященика, яко сьвященика, прсслужати до цілий „клерикальних“, значить, вести всіх і іся до Христа...

Що руске духовенство ворожо відносить ся до Січий взагалі, також неправда. Є препївнь немало сьвящеників, що самі освували Січі і їх підтримують. Хйба що Др. Тр. себе утотожвляє з Січанами, або гогоїть тільки про „свої“ Січи.

В таким разі правда по его стороні, але тут єще велике питає, чи ті „его“ Січи пожиточні для народа... Зле дерево добрих оовчів, здаєть ся, не мсже плодити.

Др. Трильовський противно думєє, що тільки в его руках зберігаєсь спасєнє народа, а всьо проче, що під его лад не підходить, що від его комерду не йде, се всьо шкідливи, клерикали,

вороги і т. д. Що найтяжшим ворогом у него вийшло духовенство, се річ природна. Інакше й годі. На то є „клерикали“, аби піддержували фанатизм...

Будова церквей.

(Допись з Сокальщини).

Пів віку з накладом переминуло, як в Австрії завітала ера конституційна. З порабощеного нашого народу спали пута неволі панщизняної. Спонуканий змислом поб жности, який переняв в спадщині по своїх батьках, як також і вдякою супротив свого Сотворителя, що відзискав свободу, став він будувати хороші, просторі храми Божі на місци, де спершу стояли старі, згорблені, прегісні, нераз соломою криті церкви.

В Сокальщині, особливо в останніх десятках літ, не перейде майже жаден рік, в котрім не основано би, або не благословлено нової церкви. А церкви сі не аби-які, бо і структурою і хорошам внутреним уладженем полонять очи і серце християнина.

В Себечеві стояла з давен давна стара церковця, згорблена, з дрантивими, спорохвілими стінами, що бі людиска по змозі підпирали і латали, щоби не провалила ся. Заледво 300 людей могло в ній примістити ся. А тут ось парохія числила звиж 3 000 душ! Питанє: Де містили ся сі люди в неділі і свята в часі Богослуженя? Ну, на дворі стояли. Щож діяло ся тогди, коли студінь, буря, дощ на дворі володіли? Не було місця в церкві, то вжеж по корчмах було его все подостатком. Не дивниця, що в тій парохії зродило ся з часом пияństwo і всякі пороки, що жиди на пропінаннях робили світлі інтереса, попаношили ся і стали брати двірські обшари в наєм, або посредством купна в вічне посіданє.

Так минали літа за літами, люди родили ся і умиралі, не один може через все своє житє не чув слова Божого, не був на Богослуженю, бо годі ему було до церкви дотиснути ся. Так поволи багато людей відвикло від всего, що змогло їх удержати в сполученю з Павом і Сотворителем своїм — они здичіли. Корчма стала щоденним їх прибіжищем...

Молодий парох о. Володимир Ковальський, душпастир по званю, пересвідчив ся наглядно, як варід по корчмах тисячі за погану паруху рострачує, і подумав собі, чомуж не мав би він сі тисячі зужиткувати на пострєнє дому Божого? З відти вийша би велика користь моральна для душ его пастві повірених. В ім'я Боже приступив він до діла і адвигнув в продовженю двох літ нову величаву церкву з твердого матеріалу, котра скрасила село і всю доохресність і стала прибіжищем для всіх „труждаючих ся і обременених“ щоденними тягарами сего життя. Сам ділом

дав о. К. наглядний доказ, що зможе добра воля і неутомний труд одиниці — чоловіка. По довершенню сего діла приступив ревний труженник в винограді Христовім до будови нової церкви в Ленцкові, котрої недостаток так парохіянам, як і парохови з огляду на потреби душстаровництва вельми давав ся відчувати. І стало ся, що в день св. Дмитрія минушого року поблагословлено в тій парохії другу церков при великім здвизі народа місцевого і доохресного.

В сусідній парохії Боратин збудовано також після всяких архітектонічних правил хорошу однокопульну церков з твердого матеріялу, котрої благословлене стане довершене слідуочної весни.

День св. верховних Апостолів Петра і Павла минушого року зістане довго в пам'яті жителів Сокальщини. В тім бо дни по всіх дорогах, що ведуть до Сокаля, товпив ся нарід християнський, котрий пішки і возами поспішав, щоби взяти участь в торжестві благословення основ під нову церков в згаданім городі, котра своєю величиною знать перевесить всі церкви на нашій Русі. І се не дивно, бо ся парохія числить звиж 4.000 душ. А тут в жидівській дільниці міста положена старинна церков св. о. Николая примістити змогла заледво 60 душ — бо вжеж о невеличкій церковці, що находит ся в місті приходского дому, подібній радше до часовні і згадувати нема що.

По торжественнім Богослуженню, котре звершив місцевий парох. о. мітрат Левицький, заряджено величавий похід з сьвітлом і хоругвами при звуку дзвонів і церковних сьпівах до місця, де мали поблагословити ся основи під будову нової церкви. В тім поході брало участь численне духовенство з трех сусідних деканатів і многотисячний нарід.

Так ц. к. староста, як і маршалок повітовий взяли участь в торжестві. По довершенім обряді благословення вступив о. Грицик, парох з Завишні, на підвишене і краснорічивим словом висказав свою радість, що вже задосить учинить ся від так давна відчутій потребі збудовання нового дому Божого в Сокалі, що стане серед города великанський храм, котрий дасть наглядне сьвідцтво грядучим поколінням, що і ми твердо стоїмо при сьвятій вірі наших батьків і не пішли за покликом сих нечистивих лжеучителів, котрі словом і богохульними письмами силують ся в серцях нашого народа заколибати віру в Бога в Тройці св. єдиного, заразом зложив подяку сердечну о. мітратови, що хотай недавно явив ся в сїм приході, то охотно жертвував весь свій труд для Божої справи і прийняв ся повести дальше діло, котре начав покійний єго попередник, лише не довершив по причині ненадійної смерті. — Заряджено складку. Нарід охотно складав свої лепти на Божий дім.

Намеком скажемо, що рівночасно начав о. мітрат будувати нову гарну церков з твердого матеріялу в Путориці, селі прилученім до прихода Сокальского. Будова одної і другої церкви вже довершена до половини. Надія в Бозі, що слідуочної осени буде скінчена.

Так, коли з одної сторони вархольство політичне, з другої сторони радикалізм стали на нашій Русі виправляти свої орґії, наш варід буде доми Божі. В его серци володіє сильна віра, що під крилами сеї доброї матери Церкви, найде він захорону перед лютими зміями безвіря і вшехпольского нахальства. В церкві его надія, его будучність, его спасенє!

о. К. Селецкий.

Наше галицько-руське священицтво в ХІХ. столітї.

(Спомини старого священика.).

Не дивно, що руска інтеліґенция, яка рекругувала ся по більшій часті з священичих домів, переходила в латиньство. Знає ся менї, що в Галичині за часів австрійських перейшло в латиньство далеко більше інтеліґенції, як за часів польських. А тепер маємо з них затятих ворогів — яничарів народа і Церкви рускої. А на барикадах львівських певно було половина Русинів, а Teofil Wiszniewski і Kapuściński, то правдиві Русини! А Янцьо Добрянський, редактор Гоґса, а відтак Народівки, то син руского священика з скілького! А скільки то священичих синів забрали за підозріне революційних аспірацій з шкільних лавок під гвєр! А навіть кількох руских питомців вигнано тоді з семинара і они мусїли вступити до Grenzjägr-ів (погранична сторож). А як котрий з них був в службі нерадивий, то мав їх комісар говорити: Gott bewahre mich vor dem getauften Juden und verdorbenem Geistlichen.

Для характеристики давніших часів наводжу тут еще один епізод з автобіографії одного старенького священика. В Рогатині, чи на передмісті Бабинці, жив маючий господар іменем Когут, котрого син по укінченю VI. класи в Бережанях, пішов на філософію до Львова. Підчас вакацій мав він щастє здибати ся на дорозі зі своїм дідичом, а коли дідич довідав ся від льокая, що то син его підданого, казав его запросити до себе, обголати, обстричи і перебравши его в льокайську куртку, забрав з собою за границу. Коли по якимсь довším часі повернули до Львова, молодий льокайчук, користаючи з нагоди, удав ся під ошкі ректора, на той час Яхимовича. Ректор уже его задержав у себе і доніс про се намісникови. Намісництво видало декрет, в котрім дідича обучено, що в Австрії нема личного підданьства, і що він до молодого Когута, яко члена університета, не має найменшого права. Дідич повернувши до дому, казав прикликати старого Когута, пришити ему декрет губерніяльний на задній часті долішного убраня і бязи, аж поки декрет не подер ся на дрібні кусеники. Старий схопивши ся з під буків побіг прямо до Бережан до Kreishauptmann'a; сей казав зробити над декретом і під декретом visum repertum, але не знаю, що зарадив. Знає ся дідич упередив его і виїхав за границу і більше,

до своїх дібр не показував ся. Тимчасом молодий Когут уже яко Когутський скінчив богослове.

Надмівити ще мушу, що говорили старші євangelіки, що в церкві св. Юра хотіли замість просфори запровадити латинський оплаток, а тільки один крилшарин був тому противний. Коли при великим вході єрей раз чихнув чи закашляв, оплаток з дискаса упав на землю і тоді узнано доперва, що оплаток до гр. кат. Літургії не надає ся.

III.

Таких нас застав рік 48.

Австрійське правительство вібито Русинам сприяло, давало їм деякі концесії, але лише о стільки, о скільки треба єму було шахувати Поляків. Не брало також на службових духах, котрі старали ся в Відні зваву лояльності Русинів ввести в підозріне. Помимо того, як в народ, так і в духовенство, вступив инший дух. По селах позавдавано школи так звані дяко-учительські. Дяківські хати, городи, поля, а навіть часть доходів, відстуглено учителям, хоч сви деками єе булг. (Тепер зачислено то все яко майно шкільне). В гімназіях, щось до року 1856. був руский язык для всіх примусовий. Появили ся рускі часописи: у Відні „Урядовий Вістник“, у Львові „Галицька Зоря“. Кожда гімназія одержала руского катехита (яко суплєкта, з пенсією 400 злр.). А євangelіки з малими відмінами учили свої діти їже не польского „паціру“, але таки руских молитов. Коли мѣх старших братів і сестер учено польских молитов, то мене їже рускі, а навіть „Помилуй мя Боже“. Се послїднє стало ся мені в р. 1863 дуже в пригоді. В часі повстаня стєся в кождім селі хлопска вартя. Мене післав отець до швагря над границю. В Ярчівцях затримує мене вартя. — Маєш пас? Показую їм євangelіцтво шкільне. Се не вистарчає. — Кажи, ти Поляк чи Русин? — Русин — кажу. А фірман додає: Нашого єгомоєтя сивок. — Покаже ся. Покаже ся. Перехрести ся і говори Огче наш. — Е, то кождий Поляк знає, — вілзиває ся один з варті — але кажіть єму, пане вуйце, говорити „Помилуй мя Боже“. — Я відмовив і тов. — Нема що казати, правдивий Русин, можете їхати з Богом!

Настав по другій раз намісником граф Голуховский. Посиляли ся дєсєси на Русинів до Відня. Скликано в справі руского письма анкету з відпоручником Іречком з міністерства, з проєктом впровадження латинської азбуки в руский язык. До анкети належали: граф Голуховский із своїм адлатус-ом, сином євangelіка, Євзєвием Черкавским, а з рускої сторони єпископ Литвинович, Куземский, Малиновский, профєсор Головацкий і т. д. (Зри брошуру о „неудобности“ латинської азбуки в рускім язичі). Наш профєсор руского языка зрозумів рішенє тої анкети так, що казав нам шкільну задачу друкувати кирилицею з пропущєнєм т, ъ, ы. (Як один член анкети мав сказати: *Weg mit dem Irczek!*) Але се ограничило ся тільки до одної задачі, а відтак повернено до скорописи і давної правописи. А правительство тримало ся до недавних часів латинсь-

ських букв в руській мові. Помило того всего не було такої ненависти межи Поляками а Русинами і духовенством обох обрядів, як се пізнійше наступило. А хотів митрополит Литвинович поставити ся у папи о декрет, котрий позволяв Русинам в протягу двох літ вернути назад до гр. кат. обряду, то однак руський клир був зглядом латинського так лояльним, що з того декрету не тільки не користав, але метрики хрещених латинян совісно відсилав. А латинський клир по містах брав Русинів, що йно дало ся взяти, а особливо руську інтелігенцію.

IV.

Настала друга конституція (р. 1861). Житє народне закипіло. Вся молодіж кинула ся мундруватися. Чоботи, так звані з польським кроєм, чамари, конфедратки з верхом білим або червоним — так вбиралась Поляки. Русини носили чоботи такі самі, штани широкі як спідниця, по більшій частині сині, чамара з кутасами, під шиєю червона бинда, а на голові бараняча шапка зі звисаючим червоним або синім денцем і кутасом аж понизше уха. За так убраними молодцями противники звикли були кричати: Ковбасюк, Ковбасюк! А се звідси походило, що до сойму зі всіх повістостей менших вийшли самі Русини, по більшій частині священники, а з коломиїського повіта вийшов хлоп Ковбасюк; его то й назвиском прозивано Русинів. Патриотичне духовенство руське брало живу участь в народнім житю. На чолі народного руху стояла консисторія з митрополитом Якимовичом. Для того то кожного патриотичного священника називано „świetojurzec“, або жартобливо Schwarzjzur, Rusin z czarnem podniebieniem.

Межи священниками були також партії. І так крім вище згаданих патриотів, або ревних, були єреї Халдеї і porządni, а навіть bardzo porządni. Оі послідні звикли себе називати: Ksiądz sławiańskiego obrządku, gente Ruthenus, natione Polonus.

Халдеями звано таких, котрих народний рух не обходив нічого, а народ о стільки, о скільки можна було якнайбільше користи з него потягнути. Жадного більшого відпущу по костелах они не опускали.

Що до bardzo porządných, то можна сказати, що душею і тілом були віддані польській справі, а Церква руська дуже мало їх обходила.

Наводжу тут два сземпларі таких священників. Один такий, що робив з переконання, а другий був рабом противників для зиску.

Парох в П. о. П. К., bardzo porządny ksiądz sławiańskiego obrządku, мав то нещастє, що его парохіянина Ілію З. вибрано до сойму. Патриотизм спонукував парохя свого парохіянина при якійнебудь нагоді упокоряти. Той же зі своєї сторони відплачуючи ся своему парохю, постарав ся о тое, що дуже часто впливали до консисторії скарги на парохя. Було кілька комісій, але крім не tactу парохя не знайдено нічого каригідного. Я знаючи его лично, мушу ему віддати справедливість, що то був дуже добрий і чесний чоловік, тільки на пункті польського патриотизму зваріований.

В тім часі, зараз в сусіднім селі, посв'ячував митрополит Яхимович церкву. Люди з П. просили митрополита, аби з поворотом вступив до їх церкви. Митрополит обіцяв і поручив депутатованому З. повідомити про се свого пароха. А коли той его повідомив, сказав парох: „То неправда, я про се нічого не знаю“ — і забрав ключі, котрі все в дяківці коло церкви переховували ся, до себе. Коли митрополит приїхав застав повно людей коло замкненої церкви. Послови З., котрий пароха повідомив о приїзді митрополита, сказав тойже: Бренеш я о тім повинен скорше знати, як ти. — А коли прийшли два крилошани до него і повідомили его о приїзді, мав сказати: *Panów nie znam, co wy zajedni, ale wierząc krzyżowi, co nosicie na piersiach, a metropolicie dłużej jestem posłuszeństwo — chodźcie!* — А коли один з крилошан в церкві звернув увагу митрополита на церковні непорядки, мав сказати парох: *Milez pan, nie odgrywaj na tem świętem miejscu roli Judasza.*

Митрополит поблагословив нарід, усів до повоза і прикликавши пароха, сказав: Я вас суспендую. — *Ekscelencyjo, jest to ważne słowo i smutne następstwa wywrze na całą okolice.* — Я вас суспендую. — *Ekscelencyjo, rozważ, co robisz.* — Я вже розважив. Огче кустощ, оголосить народови суспензію. — І кустощ оголосив

Правительство, здає ся, суспензії не uznalo, бо лишило пароха при уживаню темпоралії і конґруї; але мимо того адміністраторови цілу пенсію платило. І по смерті Яхимовича справа не скінчила ся. Пропоновано єму яку иншу парохію. Однак він жадав тільки реституції. А консисторія з тим не спішила ся. В р. 1870 адміністратор переніс ся на инше місце. З причини, що та справа тягнула ся вже осьмий рік, правительство загрозило, що новий адміністратор не дістане вже пенсії. Дано нового адміністратора без надії на пенсію. Заряджено нове сліство. Показало ся, що крім проґрішення проти митрополита, не було нічого такого, щоб на так тяжку кару заслуговало. Уже третій з черги митрополит (Йосиф) рішив его реституувати. Але боячи ся яких демонстрацій зі сторони народа, постановив сам реституцію пароха оголосити парохіянам. В переїзді на канонічну візитацію до Тернополя, вступив до Волочева і там завізав пароха і адміністратора з видайшими парохіянами. По довшій промові митрополита о улеглости парохіян виступив виновник всіх скарг депутат З. і сказав, що забуває всякі урази і узнає пароха, як би его перший раз видів. На то зачала ціла товпа кричати: Ми не хочемо, най іде де инде і т. д. По поновній промові митрополита повторила ся та сама сцена. І знова та справа на ново загрязла.

(К. 6.)

Хроніка.

До діла! Я сліджу пильно за нашим літературним рухом і могу ствердити, що дійсно переважна частина нашої української наукової літератури ввійшла на дорогу новітнього матеріалізму. Сама навіть Видавнича Спілка, піддержувана нашим священицтвом, в своїй науковій частині перенялась таким новітнім духом, уважаючи науковим се, що протгвить ся вірі.

І ті діла кормлять нашу інтелігенцію і молодіж ідеями безвірства та зроджують релігійну невпевність, обоятність, ба навіть відразу до релігії, до Церкви і до клиру, називаючи его ретроgrадами, ворогами людскости й поступу. Сей факт не дасть ся заперечити — вистарчає пізнати новітню нашу інтелігенцію. І щож ми священики, еторжі надирриродного порядку, ділаємо для усунення сего лиха?

У нас нема в тім згляді жадної організації; ми займаємося не раз партійними спорами, а тимчасом наші вороги сіють кукіль між нашою паствою. Священство повинно вже раз зорганізуватись для оборони віри, для оборони свого достоїнства. А елиб була така організація, тоді й на полі літературнім мусіли би вороги з нами числитися. І так, хто у нас переважно підтримує літературний рух, як не священство?

А наколи-б се священство зорганізоване одностайно за-протестувало против антирелігійного видавництва і відмовило передплачу, чи оно не мусіло би числитись з нами? Кожде видавництво мусить числитися з перекснанями передовсім релігійними читачів. У нас кажуть „погови“ платити; сердять ся, если священник не передплачує і не піддержує видавництва; промовляють до нашого патріотизму — а самі над нашими і нашого народу релігійними почуваннями переходять до порядку.

А длячого? Бо ми ходимо самопас. Перечитаємо статейку, книжку, посердимось в душі на автора, на редактора та й ко-вещь нашому продивдланю. Але, если би ми піднесли зі всіх усюдів грімкий протест, тоді звакше з нами числили би ся. Отже, Веч. Отці, вуже до організації! Підім за приміром тернопільського деканату, що на посліднім соборчику поручив од-вому кондеканальному переглянути світську літературу і здати з неї справоздаче на слідуючій соборчику для повзятя ухвали до спільного одностайного поступованя в цілі противдїланя анти-релігійній літературі. Крім того було би добре на соборчиках деканальних поручати такі реферати до письменного збгоблення, в котрих би порушували ся трудніші закиди безвірної преси, подаючи ядерні, вайсильййші наукові докази їх неумісности і лжи. Добре обрблева така праця може бути поміщена в „Ниві“ і так піднесе ся наш орган та користатиме з неї загал клиру.

Ми священники передовсім по містах повинні більше працювати на літературній ниві. Ми повинні завязати ся в това-

риства видавничі релігійних писем. В кождім більшім місті моглиб завязати ся кружки, з котрих би виходили добре оброблені статі, апологетичні відповіди на піднесені в пресі закиди противні вірі, відчити, дописи, проповіді, а навіть наукові діла. Нехай провід возьмуть катехити; а если буде ініціатива, наїтане заїнтересоване, організація, настане живіший рух на полі селігійної літератури — тоді положимо таму для ширеня нерпрства.

Против нас і нашої релігії, котрої ми представителями, що-раз смілійше і глоснійше виступає ся в пресі. Навіть „Промінь“, учительський орган, на сором цілого учительства, переходить в табор антирелігійний. Ми не можемо мовчати. Ісус Христос поручив нам чин учительський, а спияти ми его маємо словом і пясемом. Інтелігенція, ба й молодіж, перечитавши книжку, статю против віри, домагають ся відповіди, вияснення, апології. Если ми се не зробимо, ми фахові в тім предметі, то хтож се учинить? Отже до праці!

св'ящ. Др. М. К.

Поважна полеміка. Наші статі з 17. ч. м. р. („Глупота чи цинізм?“ — і „Під нашою адресою“) спонукали декого відповісти нам. Перший відозвав ся „Н. Громадский Голос“. Вія справив ся коротко. „Редакция „Ниви“ в справі науки — новонароджена дитина“ — і вже по всьому. Трохи обширнійшу відповідь помістив учительський суспільно-науковий орган „Промінь“. Полеміст „Проміня“ висилає знова нашу редакцію до... Кульпаркова, радить уживати зимного тушу і т. д. і т. д. Аби обсьмішити нас, каже нам не розуміти ріжниць між державою а суспільністю, наводить наші виводи з пропущенем що найважнійшого (на пр. каже, що в „Ниві“ написано таке: „полїтика се наука о державі або суспільності“, пропускаючи дальші слова: „і о єї устрою“), кумає нас з собою і т. д. і т. д. Єситети, якими ласкаво і обильно нас обділює, зраджують, що — їх автор бувалий чоловік. о Нам тільки одно дивно: як могла редакция „Проміня“ щось подібного прийати і пускати в світ? Полеміка се річ добра, свого противника (?) можна порядно зчесати і натягнути, але всеж мусить бути якась міра приличности, етики і правдомовности. Нас такі статі не дотикають, бо ми їх на серйю не беремо, алеж як представляє ся в очах поважних людей часопись, що такі статі містить? Думаємо що учителі не бажають мати своїм органом часописи брукОВОЇ, на яку сходить „Промінь“, заміщаючи „твори“ з під пера „...іста“.

ПЕРЕПИСКА.

Вп. о. І. Кліш в Мог. Отримали за р. 1904. — Вп. о. І. Гав. в Озір. За р. 1904. 6 кор. — Вп. о. К. Ясен. в Бак. За 1904 р. еще не заплачено вію. — Вп. о. Гойд. в Жук. Про ту справу ми не знаємо нічого. — Вп. о. І. Коц. в Тисьм. За р. 1904 належить

ся нам 6 кор. „Бог. Віст.“ був заплачений за р. 1902. — Вп. о. Е. Біл. в Дриш. Єще ні. — Вп. о. Т. Дут. в Ціш. Передано 2 кор. товариству св. ап. Павла. Вп. о. Мих. Коб. в Миш. Передано 4 к. товариству св. ап. Павла. — Вп. о. А. Гр. в Бер. Передано. — Вп. о. З. Шух. в Тиш. Прислано за р. 1904. — Вп. о. І. Лит. в Чук. і Вп. о. Й. Ліш. в Біл. Вписано як половину предплати за 1904 р. — Вп. о. Амв. Полянський і інші, котрим недостає якого числа з р. 1904: Просимо зареклямувати, бо пізніше буде неможливо дістати.

— Третій випуск моїх проповідей єще не вийшов. Прошу тих Вп. Отців, які не прислали єще мені належитости за другий випуск, вирівнати коначно зі мною свої рахунки, бо я инакше наражений на велику страту і не буду в силі видати третого випуску. — о. М. Кінаш. —

В нашій Редакції можна дістати:

1. „НИВУ“ річник 1904, — ціна 6 кор. — — —
2. Слава Непорочної Діви. (Об'явленє і чуда Діви Марії в наших часах). — Ціна 40 сот.
3. Лікарня духовна. — Ціна 50 сот. — — —
4. О Найсв. Тайні Євхаристії. — Ціна 20 сот. —
5. Хочу очистити ся. — Ціна 20 сот. — — —
6. Богословський Вістник, поодинокі річники — — —
— — — по 3 кор. — — —

Зміст 3. ч.: В справі права патронату; Проба злуки з грецькою церквою по Соборі флорентійським (дальше); Джон Вілїям Дрепер і єго Історія Боротьби Віри з Наукою (дальше); До Всечесного душпастирського клира Австрії; Будова церковей (о. К. Седецький); Вороги свого народа; Наше галицько-руське священство в XIX. століттю (дальше); Хроніка. Як додаток: 5 Наука катехитична (о. М. Кінаш) і 6. Наука катехитична (о. М. Кінаш).

Видає і за редакцію відповідає Ярослав Левицкий.

З друкарні Народової (Манецких), Львів.

Жива

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Кожде число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

До питання: Наука а віра.

Між людьми нашого часу втер ся погляд, що наука а віра се дві річі цілком собі противорічні. Початок до сего дали деякі (але далеко не всі) більше або менше важні представителі природних наук виступленем проти християнства, спеціально проти св. Письма. Виходило би, що добрий, вірний християнин не може бути рівночасно ученим, дослідником. Але погляньмо в історію наук. Щож бачимо? Тут виписані золотими буквами імена Коперника, Кеплера, Ньютона, Ляйбвіца, Секка, Пастора і много много інших. Чи они не були щирими християнами і рівночасно чи не положили нестерельних заслуг для науки? Отворім еще одну книгу. Поспитаймо Церкви, що учить она в сім предметі? Здивовані знаходимо там, що твердження неможливости незгоди між наукою а вірою піднесене до сили догми... Значить, докажіть, що наука бодай в одній найменшій, міліоновій часті противить ся вірі, так тоді вже по вірі, так тоді для Церкви вибила послідня година.

Деж отже причина погляду про згадану противорічність? Причини є дві. Одна лежить в поиманю науки, друга в поиманю св. Письма. Хто розуміє під наукою кожду, навіть слабо поперту гіпотезу, для котрого наукою єсть кожда „науково“ написана книжка, то в такім разі дійсно та „наука“ може противити ся вірі. Але що иншого така наука, а правдива наука, яка може виказатись певними, незбитими, конечними доказами, а з сим і такими вислідами. Що правда, конечна правда, яка виходить з такої правдивої науки, не противить ся вірі, се звісно кождому, хто знає ту науку і знає віру.

Другою причиною погляду про противорічність науки і віри єсть фалшиве розумінє св. Письма. Св. Письмом називаємо знані книги написані під натхненєм Бога. „Бог є автором всіх книг старого і нового завіта і кожної подрібної їх часті“; сю формулу догматичну Церкви виносять деякі католицькі учені так, що натхнені є лише ті уступи, які відносять ся до віри і обичаїв. Навіть слова „і кожної подрібної їх часті“ треба брати в тім самім змислі, значить, що натхнені є також лише ті „подрібні часті“, які рівнож відносять ся до віри і обичаїв. На кожний спосіб Церква ще не рішила, як треба се розуміти, чи уважати натхненими лише річи, що відносять ся до віри і обичаїв, чи все, що тільки в св. Письмі знаходиться, між тим і так звані *obiter dicta*; виходить, що кожний може придержуватись одного або другого погляду. Але коли би навіть придержуватись і першого погляду, то і т. д. і противорічності між наукою а вірою не буде жадної, треба тільки на одно уважати. Св. Письмо на жаднім місці не згадує про те, щоби оно мало або хотіло мати претенсію на наукове діло, спеціально, щоб оно хотіло мати претенсію на учебник природних наук. Не можна жадати від біблії поглядів, які що йно по тисяч літах розвою наук є можливі. Автори св. книг в представленнях, выводах і знаню, що дотичать природних наук, були дітьми свого часу і народа і як такі, говорять мовою свого малообразованого народа. Деякі католицькі учені, а нїяк Церква, з огляду на велику повагу св. Письма, поясняли місця, що займають ся предметами науки, цілком буквально, а се виходило тільки на шкоду св. Письму. Они боронили свою методу навіть тоді, коли противний погляд на світ мав вже за собою велику правдоподібність. Се доказує історія Коперникового систему, осудженє Галілея і переслідування, на які був виставлений Кеплер. Так треба мати все на тямці, що головна ціль св. Письма се релігійно-моральне вихованє чоловіка. Автори св. книг не хотіли давати грядучим поколінням жадних наук про рух звїзд, бо се є річю наукового спідження.

Хто на се не звертає уваги, може дійти до деяких сьмішних результатів. Згадаймо тільки про чудо Йозуа. На се чудо покликувались приклонники буквального поясненя св. Письма в спорі з Галіллеєм і щож вийшло?

Довільний переклад сего місця звучить так: „Сонце, с тій над Гааоном, місяцю над Аялоном. І зупинилось тоді сонце і не йшов по небу місяць, як довго Божий нарід мстив ся над своїми ворогами... Зупинилось сонце посеред неба і не сьпішилось зайти протягом одного дня. І не було так довгого дня, як той, ні перше, ні відтак, щоб Господь слухав чийого небудь голосу...“

Коли беремо се місце буквально, так виходить, що земля стоїть, а навкруг неї біжить сонце. Нині ми примушені се місце инакше поясняти. Одні кажуть так: Бог, аби продовжити денне сьвітло, продовжив хвиливо заломанє сьвітла в воздуху. А може навіть бути, що тут маємо до діла з надзвичайними космічними

облаками, які збільшенням грубости атмосферичних слоїв, значно побільшили довготу совітних лучів, а тим самим і довготу дня. Сю гіпотезу потверджує, здає ся, камінний дощ, який впав в часі, або після сего явища, бо з сего можна судити про якийсь особливий стан атмосфери.

Інші знова толкують, що під задержанем сонця треба розуміти затьміня сонця. А помилка зайшла з не дуже докладного переложення сего уступу з гебрайского тексту. Після них се місце мало би так звучати: „Сонце мовчи над Гагаоном, місяцю над Аялоном. І мовчало тоді сонце і не ішов по небу місяць, доки не почав Божий нарід метити ся над своїми ворогами... Зупинилось сонце посеред неба і не лякалось, коли заходило, як закінченого дня. І не було, як того дня, ні перше, ні відтак, щоб Господь слухав чийого небудь голосу...“

Так отже наука не шкодить вірі, не противить ся їй, а про- тивно, приходить їй в поміч, бо учить нас ліпше розуміти св. Письмо.

Аби підносити закид, що наука противить ся вірі, треба не редовієм знати, що таке віра, а не брати наукових поглядів деяких учених католиків за одно з вірою, що на жаль, передовієм між нашими руськими ученими, найчастійше стрічавсь. Не менше треба також знати, що таке наука і не треба самовільно розширювати поле науки поза єї природні границі. Єсть багато проблемів і фактів, про яких „чому“, она не знає нічого і не буде знати.

Як наука ва своїм полі є цілковито свободна, єсть панею, так рівнож філософія і теологія єсть на своїм знова полі панями і мусять сильно заперестувати проти того, коли знавці природи переступають свої границі і входять на поле чуже собі, на поле філософії або теології і також тут говорять як авторитети та хотять, аби їх слухано, забуваючи, що можна бути світлим фізиком і хеміком, а між тим нездалим філософом або теологом.

Деякі боять ся, що признаванем певних вислідів науки зменшає ся і упадає повага св. Письма. Але чи природа не єсть також обявою Божою, чи не може она буги, хоч в инший спосіб, надприродним обявленем, що веде до Бога? Через те не може бути засадничого противенства між обявою через природу, а обявою через св. Письмо.

А як мало підстави до такої обави! Жадний найменший певний результат науки — а чисті, недоказані домисли і гіпотези вважати фактами, як ми вже в горі згадали, се жадна наука — не противить ся св. Письму і християнській вірі. Противно, результати різних наук, як природних наук, геології, історії світа і культури, языкознавства і порівнявчої науки релігій, кидають ясне світло на правди св. Письма і християнської віри, бо ті правди, як божі мають характер вічний.

Ф. Грівец.

Проби злуки з грецкою церквою по Соборі Флорентийськім.

Мельхіти.

Література.

Ios. Simon Assemani, Bibliotheca Orientalis Clementino Vaticana
I. tom. Roma 1719.

Raynald, Annales eccl.

Bullarium magnum Romanum tom. XVI. Luxemburg 1752.

Lettres édifiantes et curieuses, écrites des missions étrangères, I.
Toulouse 1810.

Отсі листи суть оригінальними звітками латинських місіонарів (Гзуїтів) в Сирії та Греції. Звістки походять головню з першої половини XVIII. в., саме тоді, коли унії почала серед Мельхітів розвивати ся. При унії положили місіонарі великі заслуги і тому їх звістки дуже цінні; на жаль однак замало подають дат.

J. Charon, L'église grecque melchite catholique.

Ряд статей в „Echos d'Orient“ an. IV. (1900/1) і V. (1901/2), старанно зложених на основі жерел східних та західних з багатими звітками літературними.

A. d'Avril, Les Grecs Melkites — в „Revue d'Or. chrét.“ III. (1898) p. 1—30, 265—81.

Написане добре і легкий дає перегляд; наводить з опису єпископа із Сідону цілий уступ, що відносить ся до Мельхітів.

Evangelos Hid, Etude sur les origines des Grecs melchites — Rom 1911.

Автор боронить против патра Lamens (Гзуїта) погляду про грецке походженє Мельхітів.

А. П. Лебедев, Исторія Греко-восточної церкви подъ властію Турокъ, П. Сергіевъ Посадъ 1901, (передовсім ст. 764—771).

Як в прочих ділах, так і тут, є Лебедев совісним істориком: навіть немилі схизматикам річи оповідає по жерелам достовірним і першим. Іменно уступ про унію Мельхітів видавсь єму так сумним, що, як каже, ве хоче довго при нїм задержуватись; він виправді судить всею зі своєї точки погляду, фактів однак не перекручує. Між иншим опирає ся він на інтересних оповіданнях та звітках російських подорожних з XVIII. та XIX. ст., котрі подають много цінних дат.

А. D. Kyriakos, Geschichte der oriental. Kirchen, ст. 59—61, про унію має дуже мало і то по найбільшій часті дуже загальне.

Коли на соборі Халькедоньскім (451) зістав виклятий несторіанізм і монофізитизм, п'ястав між християнами Азії і Єгипту церковний рзкол; переважна часть не хотіла повинувати ся постановам собору і відпала до несторіанізму. Християни грецького обряду — були се Греки або принайменше потомки Греків¹⁾ — прийняли рішене собору. І тому дістали від своїх непокорливих сусідів згідливе прізвисьце Базилікой або Мельхіті то зн. прихильники короля (цїсара), бо собор був скликаний заходами цїсара Маркіяна.²⁾

В александрійскім патріархаті витискали Мельхітів чим раз більше Якобіти (Копти). На соборі фльорентийскім явив ся в імені патріарха (Фільотея) митрополит з Гераклеї, Антоній і підписав унію. Патріярх однак враз з патріярхом антиохійскім і єрусалимскім не uznали собору фльорентийского.³⁾ Один з наслідників его Фільотей виразив в листі, 1523 р., папі Гадріянови VII. свою послухну підлеглість. Грецький патріярхат тратить від того часу позволи майже всяке значінє. В XVII. в. виносило число Греків ледво 1000 душ. От тим то не можна приписувати великого значіння тому, що патріярх александрійскій за Климентія II. хотїв помирити ся з Римом.

Лучші відносини були в грецькім патріярхаті антиохійскім. На соборі фльорентийскім заступав патріярха Доротей руский митрополит Ізидор. В р. 1443. відкинув патріярх унію фльорентийську. Однак кілька літ пізнійше (1460) прибув до Риму Мойсей, архидіакон з Антиохії, яко відпоручник патріярхів з Александрії, Єрусалима і Антиохії і заявив, що ті три патріярхи враз зі своїми підданими прийняли декрет унії фльорентийської та що хочуть все повинувати ся папі римському, яко заступникови Христа. Рівночасно просили папу, аби ратував їх з під турецького ярма. Та унія однак лишила ся, здаєсь, без впливу.

Єпископ із Сідону, котрого папа вислав на Схід, щоби працював над розширенєм унії та вводив григоріянський календар, прийшов також до Мельхітів патріярхату антиохійского і єрусалимского. Патріярха антиохійского стрівув в н в однім сені, відда єнім два дні дороги від Дамаску, і передав єму апостольське брєве в арабськім і грецькім толкованю. Копію сего брєве дав патріярхови єрусалимському. З одним і з другим пересправляв про прийняте григоріянського календаря. Однак не міг нічого досягнути, бо оба заявили, що се моглоб статись лише за згодою патріярхів царгородского і александрійского. Патріярх з Ан-

¹⁾ cf. Ev. Hid, Etudes etc.

²⁾ Quien, II. 363 — B. Or. I. 509.

³⁾ Quien II. 500.

тиохії вже тому не міг р'шити ся на нічо, бо був переслідуваний Турками і лише одною частию своїх підданих признаний. Епископ зі Сідону мусів отже вдоволити ся гарними обітницями. Саме тоді прийшло між Мельхітами до схизми, бо одна часть признавала еще, позбавленого престола, патріярха Михаїла. Їго стрінув єпископ із Сідону в Алеппо і старав ся наклонити єго до прийнятя унії. Михаїл зложив дійсно в присутности сидоньского єпископа католицке визнанє віри і приобіцяв, що зробить все, що буде в єго силі, щоби єго нарід прийняв унію. При тім нарікав на кривду, яку зробили єму грецкі патріярхи, позбавивши єго патріярхату; він просив Рим о поміч. То був немічний вісімдесятилітній старець, проте не мож було по нїм багато сподіватись.

В першій помовиві XVII. в. вступив на патріярший престол в Антиохії Евтимій, що давнійше, яко митрополит в Алеппо, скланяв ся до прийнятя унії; яко патріярх не думав о тім, щоб поміж народом перевести унію. Під кінець столітя були відносини в антиохійскім патріярхаті дуже незвідрадні. В части з причини внутрішних борб, в части через вмішуванє царгородского патріярха повстала поважна схизма, котра тревала десятки літ. Було рівночасно двох, а іноді й трох патріярхів; їх резиденції були в Дамаску і в Алеппо.

В тім часі внутішного роздору ставала унія чим раз сильнішою. Патріярхи й їх суперники не спиняли сєго руху; вони противно самі були їй прихильні. В початку XVIII. ст. пісцали оба греко-мельхіцкі патріярхи антиохійські, з котрих один резидував в Дамаску, а другий в Алеппо (про грецкого патріярха з Александриї ми вже згадували) до Климентія XI. своє віроісповіданє і признали єго заступником Христа.¹⁾

Патріярх Дамаску Кирил був дуже ревний. Вихований вправді в схизмі, але яко духом висшій, пізнав він справедливість католицької Церкви і боронив єї. Часто посіщав католицьких місіонарів, котрі зробили своє Наверненє своїх підданих підпирав він, кілька міг. В таких обставинах могли католицькі місіонарі, передовсім Єзуїти в Сирії, з успіхом ділати для унії. В р. 1717 одержав він від папи бреве, в котрім папа хвалить єго прихильність і висказує надію, що він недалекий від Царства Божого; радить єму, щоби й він, так як патріярх з Алеппо, післав до Риму своє віроісповіданє. Кирил вислав дійсно трох відпоручників до Риму зі своїм віроісповіданєм.²⁾ Воно не відповідало однак всім усьлівам і тому не зістав Кирил признаний патріярхом і не отримав палієм.³⁾

Рівночасно працював над унією Евтимій, архієпископ із Сідона, найревнійший ширитель унії мельхіцкої. Він збудував

¹⁾ Lettres edif. p. 112.

²⁾ Lettres edif. p. 114—15.

³⁾ Bullar. magnum подає коротко цілу історію унії ст. 180. (Acta consistorialia pro confessione Pallii patriarchae Antiocheno graeco-Melchitarum a. 1744).

на Вавилоні монастир, котрий в унії відіграв важну роль; він служив за прибіжище і резиденцію уніяцких патріархів. Тому Евтимієви приписують велике значіння для унії також і схизматичці історики.¹⁾

По смерті патріярха Кирила (1720) став его наслідником попередній патріярх Атаназій, котрий ще перед Кирилом висказав свою схильність до унії перед папою Климентом XI., пізнійше однак при Кирилі зменшилось его значіння.²⁾ Наслідником Атаназія вибрали католики о. Серафима Танаса, питомця пропаганди³⁾; він прийняв імя Кирил (VI). В схизматичкім патріярсі Сильвестрі мав небезпечного суперника. З Риму отримав лише провізоричне затвердженя; перед дефінітивним затвердженням мав видержати пробу в тяжких борбах зі схизматиками. Перед схизматичким патріярхом мусів він усунути ся на Ливанон в монастир оснований єпископом Евтимієм. Помимо того робив католицизм в Дамаску і в околиці скорі поступи, котрі треба приписати в великій часті місії Єзуїтів.⁴⁾ Також і сучасні свідки схизматичкі посвідчують скоре розповсюджене унії. Росіянин Григорович Барський, котрий в тринадцятих роках XVIII. ст. робив подорож по Сирії, пише в своїм дньнику:⁵⁾ „Більша часть християн відвернулася від спасительної віри та від догм восточних християн; вони не причащались вже в купі з православними, ані не посіщали православних церковей, лише уніяцкі; інші мали римські церкви і римських попів; кожного дня були готові убити святийшого патріярха (!). Православні зникали, уніяці множились“.

Понеже патріярх Кирил (VI.) Танас показав ся вірним прихильником католицкої церкви і ревним пастирем,⁶⁾ отримав в р. 714 від Введикта XIV. палію і дефінітивне затверджене на патріярха;⁷⁾ ему підлягало 10 з'єдинених єпископів.⁸⁾

Уніяцкому мельхіцкому патріярхови в Антіохії підлягають всі уніяці грецького обряду в Сирії, Палестині і Єгипті.⁹⁾ Число з'єдинених Мельхітів виносять коло 150.000; їх народна мова є арабська, але язык літургічний грецький і арабський.¹⁰⁾

¹⁾ Лебедев цитує з одного східного жерела, що Евтимій „свідчав ся першым послѣдователемъ появившихся тогда въ Сиріи папскихъ мудрованій“ ст. 769.

²⁾ cf. више ст. 26 слѣд. — Quien II. 775. Kyriakos ст. 60.

³⁾ Bullar ст. 179.

⁴⁾ Lettres édit. ст. 218 сл.

⁵⁾ Лебедевъ, ст. 770—71.

⁶⁾ Commis-sas sibi gentes ad obsequium et unionem s. Sedi alacris excitans. Bullar. ст. 179.

⁷⁾ Bullar. ст. 18—9.

⁸⁾ Bullar. ст. 180.

⁹⁾ D' Avril ст. 265.

¹⁰⁾ Werner, Orbis cathol. Friburgi 1890, ст. 153.

Джон Віліям Дрепер і его Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. Щепкович.

Інакше має ся річ з правдами объявленими Богом. Чоловік їх не винайшов, тож і чоловік не може знищити. Для того видимо, як даремні суть змагання безбожних людей, що від самого початку християнства побороють правди Божі, хочаби їх повалити. Знаменна особливо ся борба в наших часах. Бо теперішні вороги побороють вже не який там член віри, але старають ся усунути віру цілком. До тих послідних належить і Дрепер. Щоб би звабити людей і кинути їх в обійми безвіря, він кидає симпатичний для духа часу клич поступу і науки. Но ми вже сказали, як блудна его думка про невинний поступ людского знання, против якого стоїть історія. Для того справедливим єсть осуджене такого мнимого поступу, котрим Дрепер і єму подібні морчать людям голову, в енцикліці Пія IX. з 9. падолиста 1846, „*Qui pluribus*“, в котрій читаємо: „І не з меншим певно підступом, Поважані Братя, ті вороги Божої Обяви, що величаючи людський поступ найбільшими похвалами хотіли би его впровадити до католицької релігії з цілковито безличною і безбожною сьмілостію, неначе би сама релігія була не ділом Бога, але людей, або якимсь філософічним вимислом, що може усовершеняти ся людськими способами. До тих то, що так нужденні говорять нісенітниці, надає ся як раз се, що Тертуліян справедливо викидав філософам свого часу, котрі голосили християнізм стоїчний, п'ятовський і діалектичний“ *).

Виступати отже против такого нерозумного і безпідставного поступу Дрепера єсть обовязком, вже не кажу, чоловіка віруючого, але кожного, що не маючи замороченого розуму, глядить тверезо на річи і числить ся з історичними фактами.

Виступаючи против урвовного поступу Дрепера не мав я наміреня перечити поступу людскости взагалі, бо его не перечить ані Церков, ані жаден розумний чоловік, але той здоровий поступ ані не суперечить вірі, ані она его не спляє. Тільки урвовний поступ, який виляг ся в хорих головах поступовців нашого часу, може противити ся вірі... але се противенство виходить

*) Гл. Camillus Mazzela, трактат „*De Religione et Ecclesia*“ четверте виданє з 1892 ст. 86. „*Neque minori certe fallacia, Venerabiles Fratres, isti divinae revelationis in imici humanum progressum summis laudibus efferentes, in catholicam religionem temerario plane, ac sacrilego ausu illum inducere vellent perinde ac si ipsa religio non Dei, sed hominum opus esset, aut philosophicum aliquod inventum, quod humanis modis perfici queat. In istos tam misere delirantes percommode quidem cadit, quod Tertullianus sui temporis philosophis merito exprobrabat, qui Stoicum, et Platicum et Dialecticum Christianismum protulerunt*“.

не з вини віри, а з вини тих, що видять поступ чоловіка в переченю істнованя Бога, безсмертності душі, зрівнаню чоловіка зі звірятами, в послідованю за своїми зміслами, котрим хотять під кожним взглядом догодити і в змісловім задоволеню усматрюють найвище щастє чоловіка.

А тепер подивім ся, в чім автор добачує поступ, і що маємо розуміти під виразом „наука“? Щоби на сі питання відповісти, мусимо пізнати предмет, коло котрого обертає ся цїлий зміст книжки. На той предмет він вказав сам на стор. XIV.: „Ми все еще займаємо ся тими самими питаннями, за які перечили ся тамті (т. є давні грецкі філософі). Що таке Бог? Що таке душа? Що таке світ? Як управляє ся світ? Чи маємо ми яку міру або ознаку правди“. А на стор. XV.: „Ма живемо серед суперечки за спосіб управи світом, за те, чи се робить ся за безперестанним вмішуванем божим, чи за впливом первісного і невідмінного закона Інтелектуальний рух християнства досяг тої точки, на якій стояв арабізм у десятому та в одинацятому століттю; і доктрини, про які говорено тоді, проявляють ся на чергу знов; се доктрини про Еволюцію, Сотворінє, Розвій“.

Предмет отже, около котрого і за котрій борба веде ся, се: Бог, світ, душа, управа світом, правда. Сір іде вже не о природу Бога, але о само єствованє Бога; иншими словами, тут вже не питає ся, хто єсть Б і який, але чи Бог єсть, чи тільки сама вселенна, чи прийняті сотворенє світє, чи еволюцію або розвій; чи Бог управляє світом, чи відвічний невідмінний закон, чи душа єсть безсмертна, чи умирає разом з тілом? Се головні точки, під котрі даєть ся підпорядкувати все, що в книжці містить ся. Ціказо тепер знати, яке становиско займає в тій справі автор, а тогди і вяснить ся, що належить розуміти під виразами „поступ і наука“. І так:

1) Що до Бога.

Автор на потвердженє свого погляду, що крім видимого світє не існує віче инше, наводить слова Д'Алембера*) виняті з єго передного слова до енциклопедії: „Вселенна се одвісінний факт, однісінька велика правда“ (стор. 177).

*) Ким був Д'Алембер (D' Alembert) і яка єго наука, можуть собі Вд. Читачі узяти з єго кореспонденції, яку провадив з Вольтером (Voltaire), а о котрій пишуть Lettres так: „Ціла кореспонденція Вольтєра з Д'Алембером єсть бридка, чутив в їй секту заговор і тайні товариства, з котрої небудь точки кинемо на неї оком, не приносить она честь людям, у котрих лож єсть підставою, а погорда ближних условоєм просвѣтити. Просвѣчуйте, але гордіть родом людским, ідіть насмѣваючи ся по дорозі правди. Такою єсть звичайна їх пісенька, такий їх клич. А подібне свѣдоцтво о кореспонденції Вольтєра... з Д'Алембером видав п. Sainte-Beuve. Гл. Historya Masoneryi стор. 67, з якої се винято.

Бли вселенна одвісінський факт, одвісінська велика правда, то поза нею не признає ся очевидно нічого, а тимсамим Бога. Коли-ж автор іде в тім напрямі за Д'Алембером, то мусимо знати, ким був Д'Алембер і в яким відношенню він стояв до Вольтера, які его були тенденції, а се кине чимало світла і на Дрепера, так що і его зможемо лучше пізнати. Вистане вказати на се, що Д'Алембер редагував в спілці з Дідеро енциклопедію, а їх співробітниками були такі люди як: Naigeon, Grimm, Helvetius, Morelet, Freret, Lefrange, Turgot, Condorcet, La Harpe, Thiriot, Damilaville граф d'Argental, Lamoignon і багато інших, що належали до ложі філomorphicкої, званої Клюбом Гольбаха,*) який заложив Вольтер (Voltaire), а який істнував під назвою економістів, щоби та чесна компанія не звертала на себе уваги. Тенденція енциклопедії загально звісна, а яснійшою стає ся еще, коли згажимо, в яким відношенню стояла она до звісного безбожника Вольтера

Ту тенденцію пізнаємо лучше з письма Вольтера, бо в ній виражена ціля філomorphicтва і енциклопедії. З его кореспонденції пізнаємо погляд тих філософів на Бога, на віру, і їх настрій до католицької Церкви. Він писав:

„Релігія християнська єсть релігією підлою, обридливою гидрою, потвором, котрого сотки невидимих рук повинні пробити... Обовязком філософів єсть обігати улиці в ціля винищення релігії, як мисловарі перебігають землю і моря для її розширення. Належить відважати ся на все, все ризикувати, навіть життя, для її винищення. Здавім, здавіть підлу. (Ecrasons, éc'asez l'infame.) „Християни всіляких ісповідань суть єсгами дуже шкідливими, фанатиками, ошустами, неправдомовниками, що говорять неправду враз з їх Євангеліями, ворогами людського роду“.

„Релігія християнська єсть виразно злою, єсть она сектою, котру уцтвивий чоловік повинен мати в обридженю... Могуть її толерувати лише ті, котрим дає власть або богатство“.

Его (Вольтера) наука о душі.

„Душа не становить часті віддільної від тіла. Зі смертю кінчить ся все, post mortem nihil. Система заперечування істнованя душі найсмілійша і найдивнійша, єсть в ґрунті річи найпростійша“.

„Треба підлу (роз. релігію католицьку і її ширителів) осмішити. Треба напасти потвора зі всіх сторін і вигнати єго раз на завжди з доброго товариства. Може придати ся йому кравцеві або мому льокайові. Належить її винищити в уцтвливих людях, лишити її ледачим великим і малим, для котрих єсть призначена“.

„Всяке звіря має певні ідеї, котрі комбінує, чоловік ріжнить ся від звірят лиш більшою або меншою силою комбінованя“.

*) Гл. Historya Masoneryi стор. 67 і 68.

Двома вайгодовнійшими бежествами сьвіта суть: ріаре і phallus.*)

„Атеїзм єсть одиноким систематом, що може зробити чоловіка свободним, щасливим і чеснотливим. Єство нематерияльне, вічне, без границь — єсть хімерою. Шукаю в місця для душі, не знаючи, що она має своє поміщенє в жолудку“.**)

Нач дивного, що такі ідеї вихвали Робеспієрів, Дантонів і Маратів, що они були причиною тої струї крєви, яку виточував брат з брата в часі французкої революції.

[Д. 6.]

Замітки двох російських професорів духовної

Академії про наші церковні відносини.

Часть друга: Священника *Θ. И. Титова*

Русское духовенство в Галиции. (Изъ наблюдений путешественника). *Церковно-историческій очеркъ.* Кієвъ 1903. IV+132 ст. 8⁰. 1 руб.***)

Попередню згадану брошура проф. Лопухина „Изъ поѣздки въ Червонную Русь“ крім поетичних рефлексій і ненависти до нашої церкви не подає, як сказано, нічого більше про наші церковні відносини. Зовсім не така монографія сьвящ. Титова.

Вона зазначає вже великий поступ — можна сказати: зворот — російської опінії у погляді на нашу церкву, отже і у зрозуміню єї. У ній видно чоловіка спокійної обсервації, розсудної критики, який по змозі старався точно вглянути у наше положенє, пізнати єго перше, а відтак доперва висказати про него свою думку. Чи сей суд випав на нашу користь чи некористь і чи ми можемо на него згодити ся, покаже ся незабаром. Наперед кілька слів про автора.

І. Професор Титов. Автор розвідки про наше духовенство, сьвященик Теодор Іванович Титов, магістр богословя, доцент історії рускої церкви, зістав у цвітні минушого року заіменованний надзвичайним професором кївської духовної Академії, будучи на службі у ній від 1891 р. Поза Академією він є рівно-

*) Назви бжжів, якими означувано родючу силу природи для уникнення дєморалізації в здержуюсь від близшого поясненя богів Вольтєрівських.

**) Гл. Historya Masoneryi, ст. 67 і 68.

***) Гляди „Нива“ І. ч. 16. з 1. грудня 1904 ст. 399—407. Просить ся справити там слідуєчі lapsus-и: ст. 399 уст. 2 „дописи“, не доноси; ст. 403 стих 12 з гори: собора берестейского, не замойского і стих 18: третого вселенського собора (канон 7), замість другого; ст. 405 стих 20 з гори: связи съ Россією, місто з Римом.

часно настоятелем св. Андріївської церкви, катехитом торговельної школи і співредактором неофіційальної частини Київських Епархіальних Відомостей. Крім сього бере участь в наукових, просвітних і добродійних товариствах: є дійсним членом Історичного Товариства Нестора Літописця, членом Київського релігійно-просвітного Товариства і Київського відділу Славянського благодотворительного Общества. *) Отже, як видно, се многосторонно діяльний священик. Не менше він є і плодотворним писателем. Від початку 90-их років мин. стол. він видає майже щороку яку більшу монографію з новітньої історії російської церкви, переважно у бібліографіях ві визначніших діячів і стало обов'язком в журналі „Чтеніє въ Обществѣ Нестора Літописця“ читати в Трудах Академії майже кождо важнішу публікацію із сього обсягу **). Проф. Титов є, як видно з його публікацій, спеціаліст в історії нашої малоруської церкви. Хоть і російська наука вказує на сїм полі досить багато праць, однак не можна сказати, що історія нашої церкви вже є достаточово вивчена, або науково оброблена. Наш автор жалкує ся на се не один раз у своїх рецензіях***), начеби читачам казав у таких словах добачувати програму його власної праці. На се вказують ще спідуючі давні.

У передмові до монографії про наше духовенство проф. Титов говорить, що осению і початком зими 1901 р. він перебував у нас майже чотири місяці. „Головною ціллю моєї подорожі і перебування в Галичині були наукові заняття — іменню: вишукування і збирання в галицьких архівах, бібліотеках і взагалі переховках старини матеріялів для підприємної мною церковно-історичної розправи“ (ст. III). Яка се праця, автор ближше не подає.

*) Отчетъ о состояніи Киевской Духовной Академіи за 1903—1904 учебный годъ ст. 582, 620 і 621 в „Трудах Київської Духовної Академії“, рік 45 кн. 12, грудень 1904.

**) що друкує також в окремих відбитках н. з. „Критико-бібліографічний обзоръ новѣйшихъ трудовъ по исторіи русской церкви“, вип. I. П. Київ 1901 вип. III. 1904. Пор. також: Рецензія на книгу С. Голубева „Кіевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники“ Київ 1901, і Критико-бібліографическая замітка: Кієво-Печерскій монастирь, какъ культурный центръ домонгольской Россіи Л. К. Гётца. Das Kiever Höhlenkloster als Kulturzentrum des vormongolischen Russlands von Dr. D. Leopold Karl Goetz a. o. Univ.-prof. in Bonn-Passau 1904 ст. XXXIV+212 в Трудах Академії за грудень 1904 ст. 634—55.

***) Прим. при оцінці В. Эйгорна. Очерки изъ исторіи Малороссіи в XVII. в. I. Сношенія малоросійскаго духовенства съ московскимъ правительствомъ въ царствованіе Алексѣя Михайловича, Москва 1899. — „Критико-бібліогр. Обзоръ“ вип. II. ст. 35; А. Пилкова Братства. Очеркъ исторіи западно-русскихъ православныхъ братствъ, 1900 — тамже ст. 38; С. Голубева Кіевскій Митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. Т. II. Київ 1898 тамже ст. 4 і др.

Однак відай не ошибнемо ся, коли скажемо, що вона тикала ся зібраня матеріялів до опублікованя минувшого року документів до історії нашої церкви п. з. „Памятники православія и русской народности въ Западной Россіи въ XVII—XVIII в.“ *)

Так отже звісна вже ціль перебуваня сьвященяка Титова у Галичині. Довший побут у нас дав ему нагоду попри науковій роботі познакомити ся ближше з тим, як зове его, „роднымъ, близкимъ и дорогимъ для насъ, русскихъ, краемъ“ не лише в его давнині, але і теперішности. Пильна обсервація виказала багато цікавих річей, о яких закордонні, або ніякого, або хибне мали понятя. Може бути, що і баламутна брошура Лозухина грала у тім також яку ролю — досеть, що професор поділив ся з російською публікою „небольшою частию этихъ наблюденій, касающихся только галицко-русской униатской церкви и особенно бѣлаго духовенства ея“ (ст. III). Се вказує на то, що маємо перед собою лише частину его записок, отже має бути їх еще більше. З иньшого жерела довідуємо ся, що проф. Титов на однім із засідань „Церковно-историческаго и археологическаго Общества при Киевскій Духовной Академіи“ держав відчит про теперішню Галичину під зглядом релігійним, моральним і археологічним. **)

2. Зміст книжки. Сьвщ. Титов поділив свою монографію про руске духовенство в Галичині на 6 глав. Перша з них п. з. „Загальні замітки“ подає коротенькій начерк політичної історії Галичини і наслідки із сеї історії на поли релігійнім і культурнім (ст. 1—7).

Друга глава є переходом до властивої річі і знакомять читачів зі способом виховуваня кандидатів руского сьвященства, отже з устроєм львівської семінарії і з богословским виділом на університеті. А що рік побуту проф. Титова у Львові був дуже замітний у історії університета і семінарії, отже прийшло ся розказати дещо і про сецесію і про послання Високотреосьвященного Митрополита о семінарії (ст. 8—36).

Властиву річ автор виложив у главі третій, як й дав напис: „Біле духовенство в Галичині“ (ст. 37—104) Згадавши про спо-

*) Томъ I. Акты по исторіи заграничныхъ монастырей кievской епархіи XVII—XVIII. в. в трех частях, около 120 арк. друку. Після „Извлеченія изъ журналовъ Совѣта кievской дух. Академіи за 1903—1904 учебный годъ“ ст. 219 і сл. — (Труды к д. Акад. кн. 8, серпень 1901), Синод виасигнував в р. 1900 як підмогу для сего видавництва 3000 рублів, а других еще 3000 руб. „рѣшено отпустить по мѣрѣ печатанія памятникъ, по требованію Совѣта Академіи“. Після плану проф. Титова мають слідувати томъ друкувати ся еще сего року.

**) „...La conférence de Th. Titov sur la Galicie contemporaine étudiée au point de vue religieux, moral et archéologique“. *Revue d'histoire ecclésiastique*, Louvain V. an. N. 3. 15 juillet 1903, art. Russie p. 713.

сіб приділювання священиків на місця, себто про патронат і презенту виказує шкідливі наслідки его і застановляє ся над способами, якими дало би ся ему зарадити. Відтак обговорює відносини священиків до парохія і материяльне положене духовенства; дальше критикує наше уніяцке богослуженє і церковний сьпів, спосіб і прикмети проповідий. А вкінці суспільне становище священиків — чи радше їх партійність в виду двох національних напрямів. Три дальші і послідні уступи сеї глави не підходять безпосередно під зміст заголовка „Біле духовенство“, — хиба лишено скільки належать до круга ділання священиків. Тут іменно автор говорить про існуючі і проєктовані брацтва церковні, про повикленє руского обряду в Галичині, про недостачі у системі релігійно-морального вихованя рускої молодіжи в школах і малочисельність руских священиків, на кінці про рускі храми і „Ризницю“.

По схарактеризованю білого, низшого духовенства, автор згадує у главі четвертій про дяків (ст. 105—09), а відтак доперва переходить у гл. пятій (ст. 109—28), до бесіди про висшу єрархію. Представивши відносини галицької митрополії до пропаганди, дає біографію і характеристику теперішнього Високопреосвященного Митрополита Шептицького, на кінці споминає кількома словами про Преосвященного Чеховича, про справу суфраганів наших владик і про капітули.

Шеста і послідна глава посвячена згадці про монастирі і монахів, їх стан перед і по 1881 р. і їх відносини до біл го духовенства. На сїм конець заміток про наше духовенство.

Як слідно із начерку змісту книжки, проф. Титов дає майже повний начерк нашого теперішнього церковного життя. Тепер же насуває ся питанє, як, а радше що про все то говорить професор київської духовної Академії, чи, як се каже ся, що про нас люди говорять? Наколи так, як бувало проф. Лопухин, то може і шкода буде над сїм довше розводити ся...

На щастє річ має ся цілком инакше. Вже з передмови видно, з якою об'єктивністю пров. Титов відносить ся до своїх заміток. „Признаю, — каже ст. III. — що мої спостереження неповні, а подекуди, бути може, і не зовсім вірні, але прошу читачів мати на оці і тямити, що се лиш *спостереження мандрівника*, а не *дослідника*“. А коли зважить ся дальше, що наш професор перебув у Галичині вище трох місяців, навідував ся, як сам се каже, до всі ріжних місцевостей, та збирав свої помічення не лиш з архівів і друкованого слова, але і з устних розмов з деякими представителями галицького руского духовенства і інтелігенції, — то записки его, яко ознакомленого обсерватора і свідомого річи критика, набирають більшої ваги, чим звичайні вражіння з подорожи і заслугоють на докладнійше обговоренє. Тим більше, що доторкують ся наших найжизненнійших справ.

Хотяй можна не згодити ся на порядок, якого автор держав ся у виложеню своєї річі, одначе у сїм справозданю ліпше

вже буде йти по сїм порядку, який є, бо тут не йде так о критикуванє ш. автора, як радше о єго освѣченє і критику наших відносин. А на се зовсїм вистарчить держати ся єго крок за кроком.

(Д. б.)

Праця, заплата і лихва.

Три конференційні бесіди Дра Декерта.

За дозволом автора переложив — о. А. Говда.

Гідний бо робітник своєї за-
плати. (Лука 10. 7).

В Євангелию подибуємо одно порівнянє, котре не лише мене, але і много інших зацікавило; маю на гадці порівнянє о господарю, котрий найняв собі робітників до винниці в нерівних годинах дня. Одних найняв ранком, інших під само полуднє і т. п. та помімо того з кінцем дня велїв виплатити всїм однакову платню. І так тим, що явили ся до праці рано, обіцяв один денарий (на наші гроші 40 кр.); тим знов котрих о 3, 6, 9 і 11 вислав до винниці, не обіцяв точно по кілько їм виплатить, сказав лише: „Заплату вам так, як заслужите“.

Коли однак настав вечєр, приказав своєму завідателеви виплатити своїм робітникам платню в сумі одного денария, зачавши від першого робітника, а скінчивши на послїднім.

Чи було се справедливо? Ні! Декотрі з робітників заявляли навіть своє невдоволенє кажучи: „то ті, що лише годину працювали дістали тільки, що і ми? Чи то справедливо?“ На те відповів господар одному з невдоволених: приятелю, я тобі кривди не зробив, чи не згодив ся ти працювати за 40 кр.? Бери, що тобі належить ся і їди. Мені подобало ся дати послїдньому тільки, кілько і тобі. Хто-ж мені заборонить зробити з моїм маєтком, як мені подобає ся? Зависть говорить з тебе. Чи ддятого дивиш ся на мене з під лоба, що я добрий?.. Відповідь господаря звучить цілком розумно; помімо того кождий зауважати мусить, що тут не все стало ся так, як би повинно бути.

Виясненє сєго питання можна дійсно назвати тяжким. Однак мусимо в тім случаю признати, що розвязуючи те питанє, не можемо тримати ся самих слів, але треба взяти під розвагу сам змісл того порівняннє. Тут очевидно не розходить ся о дочасну платню, лише о плату небесну (вічну).

Дочасна нагорода може лише бути образом небесної нагороди, котра зов в дійености є для всїх рівною, бо кождий праведник дістане вічне щастє за своє праведне житє, хоч степєнь єї буде залежати від скількості заслуг кождого чоловіка. Преці

і звізди на небосклоні не всі світіять однаково. Одні яснійше, інші темнійше.

Можна рішучо сказати, що того порівняння не можна би віднести до наших теперішніх модерних відносин.

Не може, приміром, тепер фабрикант до робітника, що дістає свою голодову платню, сказати: „Бери, що я дав тобі і забирай ся; чи я не згодився так з тобою? більше я не обов'язаний тобі давати; або може тому глядиш на мене з під лоба, що я багатий?“

З якої причини в тім разі помимо угоди дієся несправедливність, се належить виказати.

„Гідний є робітник своєї заплати“, то є засада, яку подає нам Євангеліє, а котру повторив св. Павло в листі до свого ученика Тимотея. Ся засада як раз домагаєся природної справедливости. Домагаєся, щоби робітник за свою з'ужиту силу при роботі не лише діставав кончею до життя заплату, але таку, щоби она в дійсности була нагородою за страчену при праці силу. Справедливість жадає, аби пильного робітника так оплачувано, щоби він гідно як чоловік міг жити. Перечене такої гідної заплати називаєся так старий, як і новий Завіт несправедливістю, гріхом. Вже в книзі Второзак. (з. 24) читаємо: „Потребуючому і убогому братови не заперечай платні“. (Розумієся, що розходить ся тут о платню робітника, а не невільників, бо ті не мали пратні). Дальше читаємо там так: „В сей сам день, коли він заслужить платню, дай єму єї, бо він є убогий і з неї удержує своє житє: памятай, що если так не вчиниш, кликатиме до Бога, а сей поступок гріхом буде для тебе“. Так учить Тогоа, право Мойсея. Подібне читаємо також в книзі Товіта (2. 4). „Хто працює у тебе, тому сейчас дай заплату і най она при тобі не лишаєся“. — Се значить, не заперечай платні, не зменшай єї. Отже то само тут читаємо, що в Торі.

Пророк Єремія грозить проклятем тим багатим, котрі убогим заперечують платню, а пророк Малахія підносить свій голос проти тях, котрі малою платнею угнітають робітника.

З Нового Завіта вистарчить пригадати собі місце в листі Апостола Якова (гл. 5, 4). „Уважайте, задержана вами заплата робітників, котрі засівали ваші поля, кличе до неба, а голос їх дійшов до Бога“. Звісно також, що Церков католицька зачисляє зменшене заслуженої платні до гріхів кличущих о пімєту неба.

Так отже після права природного і обявлення належить ся робітникови справедлива заплата. Задержуване або уменшуване єї є несправедливістю, гріхом.

А тепер розходить ся о те, яку заплату назвати треба справедливою?

Чи та платня, яку наші робітники дістають є справедливою платнею?

До відповіді на те питаєся треба принайменше знання того, що слідує:

Продукція, витворюване нових вартостей, може відбувати ся лиш через людську працю. Найліпша машина сама собою нічого не може випродукувати. Щоби могла щось випродукувати, до сего конче потрібно ще людської праці.

Людська праця складає ся також і на вироблене средств до всякої продукції. Рільник потребує до своєї роботи так землі, як також і різних знарядів: машин, сирих продуктів (зерна, бульб) і пр. Взагалі два чинники складають ся на витворене вартости якоїсь річі: средство продуктивне і праця; або як каже суспільна економія: капітал і праця.

Там де средства продуктивні і сила праці суть злучені (як діє ся і нині ще в дрібнім промислі), там нема сумніву рішати, кому належить ся прихід з праці. В тім случаю становить прихід з праці справедливую заплату за працю. Такі однак відносини нині рідко стрічаємо. Передовсім в нинішніх часах праця зістала поділена. Нині рідко стрічає ся, щоби робітник сам один виробляв якийсь позиточний предмет, бо праця є поділена між багатьох. Через такий поділ праця стала лекшою; а продукція всяких предметів стала ся о много скоршою. Приміром, на вироблене годивника складає ся праця многих робітників. Одні роблять колісця, інші шрубки, інші пружини і т. д.

Понеже отже праця є поділена, мусить також і вартість заміна продукту бути поділена. І се цілком природно. Но поділ приходу з праці має ще і інші свої труднощі.

Через великий промисл і через машини зістали розділені средства продуктивні і сила праці.

Поодинокий робітник, найчастійше безмастний, не є в силі справити собі конечні средства продуктивні, аби міг здало працювати і через те удержати ся. Противно, він є приневолений віддати свою силу праці підприємцеві. Підприємець знова справляє собі средства продуктивні: знаряди, машини, сурогати і т. п. уменшає платню робітникові, упорядковує таку поділену і скомпліковану працю, доглядає її і кермує нею та старає ся, щоби готовий продукт спродати. В сей спосіб припадає цілий прихід з праці обом: підприємцеві і робітникові; капіталові і праці.

До праці і капіталу долучає ся ще віритель, бо не кождий підприємець має на стільки гроша, аби міг собі справити потрібні средства продуктивні з власних засобів. Мусить отже не раз зажити ся. Банкир або банк позичає гроші, но жадає від него означеного проценту. Чи сей процент малий чи великий, пропускаємо на тепер.

Однак сей процент треба виплатити під всіми даними умовами, без згляду на се, чи інтерес іде добре, чи ні. Вірителя то нич не обходить, він мусить бути заспокоєний. З чого? Певне, що з того приходу, який дає праця. І сей власне уділ є упривілейований, без згляду на все инше. Віритель таким чином перший дістає свою частку з праці, хоч сам на ній не працює і своїх сил не з'уживає.

По нїм слїдує підприємець, що брав вже удїл в праці і що ризикує. Найгірше виходить з того робітник, єго заспокоюють платнею після згоди і курсу, хоч би прихїд з праці був високий. Деж тут несправедливість? Чи не дістає робітник своєї заплати після угоди?

Чи не може до него фабрикант сказати: „маєш свою заплату і забравай ся. Я виплатив тобі натежитість“ Ні! Серед сучасних відносин, ні! бо платня промисловців в нинїшних часах помимо добровільної угоди найчастїйше так є малою, що ледво на жите вистарчить. Таку платню треба назвати голодовою. Таке то приносить з собою модерний спосіб продукування.

З сего випадає заключити, що робітник лише позїрно є свободний, коли годить ся з підприємцем. Єго свобода в виборї праці хїба така: або голодовою смертю вмерти, або за ту заплату робити, яка курсує. Коли підприємець має натовп робітника, тоді уменшає їх заробок. Коли мало є робітника, то заробок є висший. Як лише довідають ся инші, що ще менше деінде беруть і натовплять ся, то знова платня меншає, або як се звичайно каже ся, робітник танїє.

Се як раз є засадою теперїшньої модерної економії, аби можливо як найдешевїйше продукувати, а як найдорожше продавати. Обї засади піддержує так звана свободна конкуренция.

Тї засади звучать красно, но для робітника мають сумні наслїдки. Вже першої засади задачею є зменшити платню, бо якось не добре голять ся вже самї слова: „дешево виробляти“ а „можливо янайдорожше продавати“. І друга засада „свобідна конкуренция“ також не лїпша. бо підприємець, аби мїг другим конкуренцію робити, всьо найможливїйше використовує; так средства продуктивні, як і робучі сили. Чим бїльше продукує, тим дешевше може пускати свій товар. В тїй ціли буде він і робітника приневолювати до довшої праці так, що сей часами тратить навіть недїльний відпочинок. І то як раз тому дїєсь, що підприємець хоче як найбільше товару випродкувати.

І чи в такїм случаю піднесе ся може платня робітника? На жаль ні, бо товар танїє. Отже і платня упадає.

В таких то обставинах не годен робітник мимо свого надзвичайного напруження потреб своєї родини заспокоїти. Тому нераз дїє ся, що і жінка єго мусить їти до фабрики, аби щось заробити.

(Д. б.)

Наше галицько-руське священство в XIX. столітї.

(Спомини старого священника.).

[К о н е ц ь.]

Діяло ся то в червню. В місяці септембрі запитув адміністратор митрополита, чи оставе на місци, чи може о иншу посаду просити. На те питає ся митрополит о тепершнім успособленю парохіян до парсха і чи нема обави, аби при реституції не зайшли які шкандали. Адміністратор відповів, що успособлене те саме, а що до шкандалів, то годї що небудь предвидіти, але можна зробити пробу, а то в той спосіб, аби від часу до часу парох адміністратора заступав. — Добре — сказав митрополит. — Най вже слідуючої неділі Службу Божу не як доси тільки читає, але най сьпіває, а ви читайте. — Так стало ся. Зібрали ся оба разом на Службу Божу. Адміністратор пішов до бічного, а парох до великого престола. В церкві зробив ся гамір і щось двох чи трох пішло до костела. Відтак адміністратор захорував тяжко, а цілий час заступав его парох. А з кінцем грудня наступила реституція і парох радикально вилічений з шовінізму жив в спокою зі своїми парохіянами аж до смерти.

А ось другий еґземпляр *bardzo porządnego księdza*. Від противників обсипаний всіми можливими почестями і корисними посадами, служив їм виправді не конче вірно, але дуже ревно. При виборах був найзавзятіїшим ворогом руского кандидата, а перед п'яними хрунями на священників пси вишав. Але що все має конець, то і кар'єра скінчила ся, бо показало ся, що фінансова сторона поручених ему діл щось не доконче була ясна. Невходячи глибше в суть річи, пораждено ему зрезигнувати зі всіх достоїнств і перенести ся в тім згляді in den wohlverdienten Ruhestand. Але біда, що нещастє все в парі ходить. Появили ся в консисторії того рода скарги, за котрі звичайний смертельник мусів би піти, де чорний перець росте. Тут треба признати справедливість тих, котрим так ревно служив, що в нещастю свого раба не опустили, а зваливши все на інтриґи шизматичко-московскі, заступили его перед духовною властїю, але не перед справедливостю божою.

Один з моїх сусідів говорив, що знав священника, котрий свої діти посилав до костела хрестити.

Боже милий, кільки та бідна Русь перетерпіла гонень! Як перші християни, мали і ми своїх Неронів, Деоклеціанів, Веспазіанів а Юліанів Апостатів настало найбільше з польським повстанем р. 1863. Hejże na Soplec, hejże na pora ruskiego! Przyjdzie Polska, przyjdzie koniec wszystkim porom — кричала улична голота. Не було шкандалу і злочину, якого би не підсувано пори рускиemu. Там десь забив пор згінця, там порадіа забула Węgra z pudłem, а тодішна Gazeta narodowa, чи еще Gonic, підхоплювали нісенітницї і пускали в сьвіт. Говорено навіть, що в пивницях св. Юра знайдено повно ножів і иншої збруї.

По катастрофі Кинігрецькій оголошено цісарський маніфест, котрим віддано всі слабші народи під гегемонію сильніших. Русинів віддано під гегемонію польську. Граф Голуховський розгосподарував ся на свій лад. Над Русинами перейшов до порядку дневного. Урядників Русинів переніс на Мазури, Німців або по-виганяв, або спенсйонував, а в уряд-х і школах впровадив язык польський.

До думи державної вийшов тільки один Русин Амврозій Явський. Часть Русинів тримала ся засади: *In Oe-terreich erreicht man mit der Bitte gar nichts, mit Drohen etwas und mit Gewalt alles*, а що і наші опікуни нас до Москалів тягли, пхали: Ми руські, адін Бог, адін народ, адін язык — то се ситуацію не поліпшило, а погіршило, бо і духовенство поділило ся на два табори, не скажу ворожі, але все противних поглядів. Але коли ходило о добро Церкви або народа, то виступали разом як один муж. Під позором поліпшення матеріального бити руского духовенства, задумало правительство концентрацію руских парохій, але завдяки енергичному виступленю руских Ординариятів і тодішніх послів, до того не прийшло.

І знова нове гоненє. Найтяжший ворог намісника Альфреда Потоцького, не міг би єго посуджувати о симпатії для руского духовенства.

Вслід за процесом Ольги Грабар, посуджувано весь руский клир о москвофільство і о шизму. В тій цілі усунено діяльніших крилошан з св. Юра, а навіть самого митрополита Йосифа. Жандармам поручено слідити кожного священика в церкві, в домі і поза домом. Притрафило ся одному, що вийшовши в ночи на двір, зобачив від вікном заглядаючого жандарма. Мене самого питав ся один наївний жандарм: Чого той староста каже нам доносити, що священики в церкві говорять, хто у них і де вони бувають?

Ми мали і своїх хрестоборців.

Вийшло в звичай ставляти триразменні хрести. Наші опікуни узнали то за знак шизми і далі бурити їх, а навіть посилено жандармів, аби два рамена відтинали.

V

Над Махіявельською політикою (*divide et impera*) графа Баденього зглядом руского народа і клира, яко нам добре знаного, перейду до дневного порядку.

VI.

Не удало ся нашим противникам сотками літ руску Церкву поконати ані універсалами, ані указами, ані підступом, ані брутальною силою, то в останніх часах змінено тактику военну. На голос Конопніцкої: *Ratujmy na kresach nasz kochany ludę polski, szukajmy stracony milion tego ludku* — повстала формаль-

ва крyцiята на Русь і на вї Церкву. В тій то цїли позавязували ся рїзні товариства, як: Towarzystwo szkoły ludowej, Towarzystwo budowy twierdz wiary świętej на kresach і другі инші під дуже невинними назвами з укритою цїлюю: zniszczenia Rusi.

Такий явичар Козловський їде по селах, скликує віча, розсїває зерно вражди не тільки межи обома народностями, але навіть в родини, де суть мішаного обряду.

А навіть апостол любви Христової кличе в Золочеві з амвони: Przysięgnij, że nie będziesz i słowa mówił po rusku! Przysięgnij, że progu cerkiewnego nie przestąpisz! (Vide „Дїло“ Віче в Золочеві). А такий орган вш х ольський „Słowo polskie“, майже в кождім числі розсїває їде ненависти; а навіть такий Вієк нову початкує зі злочин парцеляційній комісії, що десь там в Ярославскім повіті кілька кусників землі продала Русинам.

Чи ж будова так численних коściółków і kapliczek на Руси, має на цїли хвалу Богу і спасенє душ?

Не та, не та цїль! Тут розходить ся, аби бороня Боже який Русин латинського обряду не переступив порога церкви. В моім сусїдстві єсть голявня німецька, що чистить около 1000 душ рим. кат., а ніхто не спїшить жертвувати їм привайшенше одного сотика на будову хоч якої нужденної каплички; а до парохії Weissenberg мають досить далеко.

Мені лучило ся раз їхати з одною панею з Живця. Она видаючи в кождім селї церкву, сказала: Jak tu dobrze, w każdej wiosce jest kościółek, a my do naszego mamy 11 kilometrów. — Чому там не будують коściółków? Таке там народ чисто польський і католицкий! Чи не сповняють ся на нас слова Христові: Всяк іже убїєт ви, мнит ся жертву приносити Бгу. Для того і не дивно, що кожда історія Руси, а особливо вї Церкви, похожа скорше на мартирольогію, як на історію.

Піребула Церква руска вже не одно гонене, то в Бозї надїя, що і то перебуде. Ми не упадаймо на душі, бодрім ся! Прямуймо до витиченої цїли, а тою єсть: релігійно-моральне просвіченє нашого народа. Обучаймо его не тільки о красоті нашого обряду, але також, аби пізнавши духа наших літургїчних книг, той обряд цїлим серцем полюбив. А передовсїм памятаймо на слов. Христові: Яко да видят ваша добра діла і вохвелят Отца, іже на небесїх.

о. Стрільбицкий.

Хроніка і бібліографія.

Пани світа. Кожному звісно, яке значінє має преса в нинішніх часах. Немалої отже ваги питає, в чиїх руках та преса знаходить ся? Відповідь на се питає, бодай що до німецької преси, д'є брошура, яка появилася послідніми часами в Берліні. Показує ся, що всі більші часописи в Берліні і в наших містах Німеччини мають в своїх руках Жиди. Berliner Tagsblatt, Morgen Ztg., Reichsblatt, належать до Мосса; Local Anzeiger, Tag, Woche і Fliegende Blätter (мояхійські) до Щерля; Berliner Ztg. і Abendpost до Ульштайна; Neuste Nachrichten до Вольфа; Das Kleine Journal до Шпіца; National Ztg. до Сальомона, а Berl. politische Nachrichten до Швайнбурга. В інших берлінських газетах мають Жиди великий вплив, бо більшість акцій знаходиться в їх руках. По єще інших часописах є значне число сотрудників Жидів. До тих часописів належать: Börsen Courier, півурядовий орган Norddeutsche allg. Ztg., Volks-Ztg., Freisinnige Ztg., Reichsfreund, Kladoradatsch, Volksblatt, соціалістичний Vorwärts і ин. В нежидівських руках з більших часописів є: католицька Germania, консервативна Kreuzzitung і антисемітська Staatsbürger-Zeitung. Так само, як берлінська преса, є в жидівських руках також віденські великі дневники, як: N. Fr. Presse, N. Wiener Tagblatt, die Zeit, Wiener allg. Zt. і ині. Коли до сего додати, що ті світові дневники становлять основу і є майстрами-учителями для всіх поменших часописів, головню столицю для своїх провінціональних, то тоді доперза покаже ся, хто володіє світом, а спеціяльно для нас, єврян, стане ясно, де жерело тої фанатичної ненависті до християнства усіх „поступовців“, не виключаючи й руских.

Наші науки. Деякі Вп. Отці невдоволені тим, що ми містимо тепер в „Ниві“ катехитичні науки. „Нам треба — кажуть — проповідий коротких, а цікавих, а не наукових (?), бо сі нудять християнина“. Се по часті і правда, але також правда і те, що побіч проповідий цікавих, конечні також і катехитичні. Сими часами появило ся, дякувати Богу, досить проповідий і то дуже цінних, а противно, наук катехитичних у нас майже нема. І тому ми бажаємо ту люду заповнити бодай в часті. Вкінці, чи мусить ся науку катехитичну голосити що неділі? Можна предив'яв переплітати, нині катехитичну, завтра яку иншу, а черпати, як ми згадали, є з чого, бодай на два-три роки.

Посланіє пастырське Григорія Хомишина, єпископа Станиславівського до Духовенства своєї єпархії о високо́мъ званію стану священни́чого. — Станиславів, 1904, ст. 19.

Посланіє пастырське Григорія Хомишина еп. Стан. до Духовенства мірського и монашеского и всѣхъ вѣрныхъ своєї епархії в Честъ Непорочного Зачатія Пр. Дѣви Маріи. — Станиславів, 1904, ст. 19.

Книжочка мисійна, рік 1905, ч. 1. Зміст: Пісня молебна (св'ят. Ів. Дуцько); Поміч Матери Божої; Село Телешниця Сяна (Щирий); Сон (о. К. С.); Певний переховок на гроші (о. К. С.); Для старих і молодих.

Місіонар, лист 1. за січень, 1905. Зміст: Благословенство Св'ят. Отця Пія Х. для Видавництва Чина св. В. В. і его прихильників; Чим Марія для нас; Катехизм; Св. Тайни; Що значить одно Богородице Діво; У св'яту землю; Новорічні желання; Отець, що на небесах; Спомин з дороги на місію до Бразилії; Абдул Масих, молодий мученик з Сянгарі; Католицькі письма; Чесний робітник; Преподобний Отець Теодозій; Чи гостина, чи Служба Божа; Подяки за вислухані молитви. Як додаток: Малий Місіонарчик.

Посланникъ, ч. 1. р. 1905. Зміст: Пливе Дністер (о. Ів. Дуцько); Корм духовний; Новий рік (о. К. С.); Головатий; На около св'іта; Тифліс; Відомости; Сьміх і правда.

Економіст, ч. 1, р. 1905. Зміст: Кредит товарний а кредит банківий (І. Петрушевич); Організація сільської торгівлі (о. Е. Баріш); Про податок заробковий, оплачуваний заробковими і господарськими стоваришнями (Ом.); Годівля дробу (А. Паславский); О меліораціях (А. Корнелля); З краєвого Союзу Кредатого; — Новинки.

Господарь, ч. 1, р. 1905. Зміст: Сільські спілки в Данії; Визданий масла і сира; Про спілки для годівлі худоби на мясо; Про французку годівлю кур; Чи бороновати луки; Тучна корма для дробу; Навожеве і протинане ягдових корців; Найвчасніші сорти яблук і грушок; Будівлі з убиваної глини; Пчоли в законодавстві стариннім; Про кожу і про шерсть звірят; Від Редації; Оголошення.

Просимо о ласкаві відповіді на розіслані з 3. числом запитання. Доси осявідчилося так мале число озоких, що зачинати діло надто ризикове річ.

Хтоби з Вп. Отців дістав через помилку 2. число „Ниви“ два рази, сего просилиби ми дуже прислати нам зайвий примірник, так як сего числа ми на складі вже не маємо, а що раз зголошують ся нові предплатники.

В нашій Редакції можна дістати:

1. „НИВУ“ річник 1904, — ціна 6 кор. — — —
2. Слава Непорочної Діви. (Обявленє і чуда Діви Марії в наших часах). — Ціна 40 сот.
3. Лікарня духовна. — Ціна 50 сот. — — —
4. О Найсв. Тайні Євхаристії. — Ціна 20 сот. —
5. Хочу очистити ся. — Ціна 20 сот. — — —
6. Богословский Вістник, поодинокі річники — —
— — — — — по 3 кор. — — — — —

Зміст 4. ч: До питання: Наука а віра; Проби злуки з грецькою церквою по Соборі флорентийскім (дальше); Джон Вілїям Дрепер і его Історія Боротьби Віри з Наукою (дальше); Замітки двох російських професорів духовної академії про наші церковні відносини (дальше); Праця, заплата і лихва (дальше); Наше галицько-руське сьвященство в XIX. столітю (конець); Хронїка і бібліографія. Як додаток: 7. Наука катехитична (о. М. Кінаш) і 8. Наука катехитична (о. М. Кінаш).

8767.

Жува

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.

Кожде число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:

Львів, площа св. Юра ч. 5.

Новочасна культура.

„Або церков або новочасна культура“ — такі слова читаємо в статі „Гльоси про міжпартійні відносини галицьких Українців“ (гл. Л. Н. Вістник, кн. II, ст. 102 і д.). Ми вже не раз вказували, що таке „балакане“ зраджує чоловіка, який на науці (про церкву нема що й говорити) тільки розуміє ся, що деякі патріоти на патріотизмі. Як сї послідні мають свій питомий патріотизм, що заключаєсь в фанатичній ненависті до кожного чужого народа, так само люди, що кличуть: „або церков або новочасна культура“, мають свою питому науку, свою культуру, яка каже їм палати фанатичною ненавистю до всего того, що не підходить під „їх“ науку чи там культуру. Така ненависть, така нетерпимість, не гідна інтелігентного чоловіка, знаменує головню деяких руских найновіших учених. Що найцікавіше, що они ту ненависть і нетерпимість як раз закидають другим, величаючи себе противно вирозумілими і свободолюбними.

Доказ на те, що ми сказали, маємо як раз в згаданій нами статі. Її автор, подаючи критичну оцінку книжки п. Ю. Бачинського, найбільш уносить ся над его партією („одна з найліпших партій у „Гльосах“...), в якій він нападає на нашу церков і на наше духовенство. У нічім не міг погодитись радикал з соціал-демократом, але коли згадало ся слова: обряд, церква, духовенство, тоді наступила найсердечніша згода. Що більше, радикал, що виступає тут як муж науки (говоримо се поважно), виказав більше фанатизму і ненависті до церкви й духовенства, чим „догматичний“ Марксіст.

І так годять ся вперед оба на те, що факт признання інтересу греко-католицького обряду інтересом національним, доказує ціл-

ковитє склерикалізованє всьго національного житя українсько суспільности в Галичині, доказує про безнастанний, давлячий вплив руского духовенства на руску суспільність. Хто хоч трохи хоче знати історію галицької Руси в часах її відродження, сей не подивувєсь цілком, що тоді грецький обряд (а бесіда тільки про Галичину!!) був знаменем Русина, і що тоді наша суспільність була „склерикалізована“. Коли всяка сьвічка інтелігенція руский народ покинула, коли не було єще жадного з нинішних культурних учених, то хтож инший мав тоді опікуватись нашою суспільністю, як не клерикали-сьвященники? Але що було колись, сего нема тепер. Говорити нині, що й нинішня наша суспільність стоїє під впливом духовенства, се дитинячі жарти, які не лицюють старшому чоловікови...

Згода і в дальших виводах. „Дайте собі вже раз слокій з духовенством“ — просить п. Бачинський. „Не давайте себе так довше отуманювати... Розважте, що та „праця духовенства над народом“, се ж таки накликуване того народа до праці для духовенства... Всі мужицькі інституції, навіть такі читальні, се-ж також не для мужиків, а для духовенства на мужиків... Киньте вже раз те „патріотичне духовенство“. Лишіть уже його раз самсго“... „Отсі і дальші уваги автора — санкціонує п. Лозинський — у своїй сути зовсєм вірні, тількиж вони ще не рішають справи клерикалізму, а лише вказують на шкоди, які заподіяв клерикалізм українській суспільности в Галичині, на дальшу небезпєзу для суспільности з боку клерикалізму і на потребу бороти ся з тою небезпєкою“...

Дальші дороги обох наших учених розходять ся. П. Бачинський остає тільки при тім, аби покинути духовенство. П. Лозинський більший учений і бистрійший філософ, іде дальше, доходить до самої сути річі і таке вирокує:

До недавна, поки наша суспільність боролася виключно за обряд і формальне українство, то духовенство в тій борбі представляло елемент додатний. Колиж наша суспільність мусіла зацікавитись загально-людськими культурними справами, коли наша література мусіла почати присвоювати собі здобутки нової науки, тоді духовенство почало щораз більше показувати свою властиву барву і дійшло до того, що вже зачинає бути в найвишнім степені gemeingefährlich для культурного розвитку нашої нації. Доказів на се — каже п. Лозинський — найшло би ся багато, а один з них, се крайно нетерпиме і вороже становище „Ниви“... Коли „патріотичне духовенство“ дійшло вже до того, що руйнує все, чим „пишаєть ся ліпша (???) частина нової людськості“, то пора подумати про боротьбу з сею грізною небезпєкою для нашого культурного розвитку.

Яка має бути ся боротьба?

„Основа влади і могутости церкви лежить в її панованю над людським умом, проте й боротьба проти неї мусить бути в першій мірі інтелектуальна“...

Такий плян борби з церквою (і духовенством) подає наш галицький Комб

Закінчим для доповнення виводи п. Лозинського еще двома цитатами, які вибираємо з різних уступів.

Історія релігій вчить, що причина, чому духовенство всіх релігій у більшій або меншій мірі мусить бути ворогом новочасної культури, лежить не в церковній організації, а в тій основі, а якій оперта та організація... Або церков або новочасна культура, всякіж компроміси між сими двома поняттями шкодять новочасній культурі, бо церков репрезентантка Бога на землі, не знач компромісів і всякий компроміс уважає насильством над собою, проти якого виступить при першій відповідній нагоді⁴.

„...Соціалізм і християнство, яке треба брати яко цілість в його історичнім розвитку, а не в формі кількох цитатів зі св. письма нового завіту, про які в додатку зовсім не знаємо, чи вони походять від Христа, чи від апостолів, чи від кого иншого — се два світогляди, які себе просто виключають“.

Пригляньмо ся тепер трохи ближше, бодай поверховно, тим выводам наших обох учених, бо ті виводи ілюструють нам якнайліпше ту нинішню культуру, з якою церква ніяк не може погодитись.

І так вперед каже п. Бачинський: Покиньте духовенство, бо оно для народа нічого не робить а що й робить (як закладане читальне), то тільки в своїм інтересі. — Як бачимо — чиста наука.

Зараз низше пише п. Лозинський: Ті уваги вказують лише на шкоди, які заподіяв клерикалізм і на дальшу небезпеку для суспільности з боку клерикалізму... — Деж ті шкоди, які они? Мільон латинників в східній Галичині? А чи то клерикали тому винні, що всі люди, а й самі латинники, називали і називають себе Поляками? На якій підставі можна посуджувати о се духовенство? Докажіть, що оно тому винно, що ми через клерикалізм стратили мільон душ, докажіть, а не балакайте безосновно, бо се не науково. Аби мішати обряд з народністю, до сего причинилась тільки темнота, а ніяк клерикалізм.

Дальше питаємо: деж, в чім та небезпека, що грозить суспільности зі сторони клерикалізму?

На се відповідає нам сам п. Лозинський: Коли наша література стала присвоювати собі здобутки новочасної науки, се, чим пишаєсь лінійна частина новочасної людскости — від тоді клерикалізм став у нас gemeingefährlich. — Коли здобутками новочасної культури має бути все те сьміте і та погань, яку поханцем наші учені старають ся перекласти на нашу мову, тоді дійсно не може бути згоди між церквою а такою культурою. Тількиж тямущі люди розуміють що иншого під наукою і культурою і та „культура“, проти якої не тільки наше духовенство, але кожний розсудний чоловік мусить поведати, не причинить ся ні крихітки до розвитку нашої нації, а навпаки, може їй дуже много пошкодити. Що автор

називає і себе і всіх прочих подібних ему культурників „ліпшою частиною новочасної людскости“, се вже річ особистої амбіції і самохвальби.

Цілком раціональна рада п. Лозиньського що до способу борби з церквою. Сею дорогою найскорше дійдеся до цілі, тим більше, наколи та інтелектуальна боротьба вести меть ся такою „інтелектуальною“ зброєю, на яку можуть здобути ся наші учені від радикальних редакцій.

Так отже зрозуміло, для чого не може бути згоди між церквою а новочасною культурою в розуміню п. Лозиньського і що причина тої незгоди лежить в основі самої церкви. Основою церкви — правда, основою новочасної культури п. Лозиньського — лож і злоба. Як не може бути компромісів між правдою а ложю, так само між церквою а згаданою культурою чи наукою.

Врешті про стійність новочасної культури свідчить і послідний уступ, який ми навели зі згаданої статі. „Ми зовсім не знаємо, чи св. письмо (цитати) походять від Христа, чи від апостолів, чи від кого иншого“... Длячого говорить тут п. Л. в чьсї многим, ми сего не розуміємо. Чи він виражає тут гадку цілого редакційного персоналу Л. Н. Вістника? Наколи се тільки звичайний pluralis majestaticus, то яка причина признаватись публично до такої кардинальної ігноранції? Тут, здаєсь, ученик задивив ся на свого геніяльного учителя. Як послідний весь розуміє і весь знає і про весь авторитетно пише, так видно і той перший хоче бути „всезнающим“.

Ми нарочно навели тут майже всі учені виводи зі статі п. Лозиньського, аби дати читачам зразок тої культури, яку деякі учені бажають впровадити в нашу суспільність, а якої суть і основа: лож, клевета, злоба і ігноранція. Як ми вказали в попереднім числі (4), правдива наука вірі противитись не може, а коли що противить ся їй, так се не буде наука, а карикатура науки, а те наукове сьмієте, яке нині так обильно росте по всіх наших „наукових“ часописях.

Нині популяризация науки, а не сама наука, бо у нас поки що так як би єї(власної) не було, виарендована (ужиемо терміну Д-ра Копача), она нині в аренді одної кліки (як деякі кажуть — одної фамілії), що мала щастє захопити в свої руки всі пригожі до того средства, але дасть Бог, а з часом змінять ся обставини і устане те неконтьольоване і свободне чуманенє та деморалізоване суспільности несовісними одиницями, які ще мають претенсію до назви учених і добродіїв України, які ще мають відвагу називати свою кириною — культурою

Вкінці звернемо увагу читачів еще на один вельми знаменний уступ зі статі п. Лозиньського. Сей уступ звучить в скороченому: Доки ходило о формальне україньство, доти духовеньство було потрібне; тепер, коли україньство стоїть вже на певних ногах, тепер проч з духовеньством! — Треба при сїм завважати, що се не тільки особистий погляд п. Лозиньського, а він висловлює тут погляд нашої сьвіцкої радикальної (значить майже цілої) інтелігенції. До сего предмету ми еще повернемо, а нині просимо лише наших деяких сьвящеників „націоналів“ призадуматись трохи над сими словами.

Ф. Грівец.

Проби злуки з грецкою церквою по Соборі Фльорентійскім.

(5. Продовженє).

Церков російска і руска.

Література.

- Акты историческіе собранные и изданные археологическою ком-
миссією I. томъ (1334—1598), Петербург 1841;
Акты относящіеся къ исторіи южной и западной Россіи, I.
(1361—1598) Петербург 1863; IV. (1657—59) Птбрг. 1863;
J. Fiedler, Ein Versuch der Vereinigung der russischen mit der rö-
mischen Kirche im 16. Jahrhundert (Setzungsberichte
der kaiserlichen Akad. d. Wiss. Bd. 40. p. 27—123)
Відень 1862;
J. Fiedler, Beiträge zur Geschichte der Union der Ruthenen in
Nordungarn (S. B. der kais. Akad. d. W. Hist. phil. Kl.
Bd. 39, p. 481—524), Відень 1862;
M. Harasiewicz, Annales ecclesiae Ruthenae — Leopoli 1862;
S. Lib. Bar. Herberstain, Rerum moscovitarum commentarii (p.
158—72: Pauli Iovii, de legatione Basili Princ. Moscov.
ad Clem. VII. liber), Basileae 1556;
A. Kanižlić, Kamen pravi smutuje velike — Osiek 1780;
Г. І. Кипріяновичъ, Историческій очеркъ православія, католиче-
ства и унії въ Бѣлоруссіи и Литвѣ², Вильна 1899;
М. Кояловичъ, Литовская церковная унія, Петербург 1859—61,
2 томи;
М. Кояловичъ, Лекціи по исторіи западной Россіи, Москва 1864;
I. Kulczyński, Specimen ecclesiae Ruthenicae, ed. Martinov S. I.
Paris 1859;
A. D. Kyriakos, Geschichte der orientalischen Kirchen (1453—1898);
з німецкого перекл. E. Rausch, Липск 1902;
E. Likowski, Historya Unii Kościoła ruskiego z rzymskim Po-
znań 1875.
E. Likowski, Geschichte des almaligen Verfalls der unierten ruthe-
nischen Kirche im 18. u 19. Jahrh. —перевід Тлочинь-
ского, Познань 1885—87, 2 томи;
E. Likowski, Unia brzeska, Познань, 1896 (є в німецкім і фран-
цузскім перекладі);
І. І. Малишевскій, Западная Русь въ борьбѣ за вѣру и народность,
Птб. 1897;
I. Marković, Cesarizam i bizantinstvo u poviesti iztočnoga razkola,
II. Загреб, 1891;

- I. Marković, Gli Slavi ed i Papi I. II. Zagreb 1897;
 N. Nilles S. I., Symbolae ad illustrandam historiam eccl. orient. II. Oenipotentē 1885;
 Памятники полемической литературы въ западной Руси, 2 томи, Птб. 1878 і 1882; тут входять:
 I. том: Дѣяніе Виленскаго собора 1509;
 Діаріушъ Берестейскаго игумена Атанасія Филипповича 1638;
 Л. Креоца, Obrona jedności cerkiewnej 1617;
 З. Копыстенський, Палинодія или книга обороны католической 1622;
 II. том: P. Skarga, O jedności Kościoła Bożego 1577;
 P. Skarga, Synod Brzeski i obrona Synodu Brzeskiego 1596;
 Apokrisis Christofora Philaleta (відповідь на згадане письмо Скарги) 1597—99.

Окрім того надруковані в обох томах ще деякі письма догматично-полемичного змісту.

- J. Pelesz, Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. Wien I. Bd. 1878, II. Bd. 1880;
 Philaret, Geschichte der Kirche Russlands (з російського переклад Blumenthal), Frankfurt a. M. 1872;
 A. Pichler, Geschichte der kirchlichen Trennung, II. Bd. München 1865;
 P. Pierling S. I., Rome et Demetrius d'après des documents nouveaux, Paris 1878;
 P. Pierling S. I., Antonii Possevini Missio Moscovitica (Ex annuis litteris S. I.), Paris 1882;
 P. Pierling, La Sorbonne et la Russie (1717—47), Paris 1882;
 P. Pierling, La Russie et le Saint-Siege, Paris I. том 1896; II. том 1897; III. т. 1891;
 P. Pierling, L'empereur Alexandre I-er est il mort catholique? (Un problème historique), Paris 1901;
 A. Possevini S. I., Moscovia et alia opera, Coloniae Agr. 1587;
 Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce, 2 томъ, Берлін - Познань 1864;
 E. N. Szeppin, Wer war Pseudodemetrius I.? (Archiv f. slav. Philologie, том XX. (1898) ст. 224—301; XXI, ст. 99—169, 158—606; XXII, ст. 320—432);
 М. А. Стелмащукъ, Политическая дѣятельность Петра Скарги (Университетскія извѣстія, Кіевъ 1903 ч. 2. ст. 81—149; ч. 3. ст. 151—210);
 P. I. Spillmann S. I., Die Union von Brest (Stim. aus M. Laach 1876);

- Aug. Theiner, *Monuments historiques relatifs aux règnes d' Alexis Michaelowitch, Féodor III et Pierre le Grand Czars de Russie* (extraits des archives du Vatican et de Naples) Rome 1859;
- Aug. Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, том II—IV. Рим 1861, 1863, 1864;
- P. Pierling, „Папсії Лигаридъ“ в „Русской Старинѣ“ 1902, кн. 2. (cf. „Христіанское чтеніе“ 1903, I, 661—63);
- Aug. Theiner, *Die neuesten Zustände der kathol. Kirche in Polen u. Russland, Augsburg 1841* — то само:
Vicissitudes de l'église en Pologne et en Russie, 2 томів, Париж 1843;
- A. I. Turgenev. *Historica Russiae Monumenta* — том I. II. Птб. 1841—42; *Supplementum ad hist. R. Mon.* Птб. 1848;
- St. Załęski S. I., *Czy jezuici zgubili Polskę?* Краків 1883;
- St. Załęski, *Jezuici w Polsce*, том I, II, Львів 1900, 1901.

Точніші давні літературні знаходять ся в Пієрлінга (*La Russie*) і в Ліковського (*Unia Brzes.*). Ріжні діла історичні про Польщу та Росію (Крамзін, Соловєз) годі було узглядяти, бо се задалеко завело би; так само не вихісеновано тут писем Мартінова Т. І. Гагаріва Т. І. і Фондінеого, бо вони дотикають нашого предмету або лиш посередно, або бльше сугь публіцистичні, як наукові.

К р и т и к а ж е р е л .

Ми зайшлиб задалеко, наколиб хотіли всю літературу, що тикаєсь відносин Руси до римско-католицької Церкви піддати основнійшій критиці. До давнійшої літератури на ежигь книжка Герберштайна, котрий яко австрійський посол (за Макс. I і Кароля V.) був два рази на дворі московскім.

Яко Країнець знає славянську мову; тимто міг він лекше, як хто не будь инший, виикнути в історію і характер московської Росії. Ёго уваги про тодішний стан Москви і єї погляди про відносини до папи — бистроумні і влучні; опираючись на личних спостереженнях та дипломатичнім досвіді, він не даєсь, як многі инні, поривати оптимістичним плянам і мріям. Ёго уваги про давнійшу історію Росії за надто загальні і неточні; цінні сугь звістки Павла Йовія, котрого Герберштайн взяв в свою книжку.

А. Поссевіно вправді не знав жадної славянської мови, однак мимо того ёго діло „*Moscovia*“ є знамените, бо окрім власних помічень використав всі тодішні звістки і жерела *). „*Moscovia*“ пере-виспає під кожним зглядом діло Герберштайна; воно зраджує великого духа великого дипломата.

*) Turgenev, *Supplem.* p 20—22, п. 10 вичислені ті численні жерела, з котрих користав Поссевіно.

Гарасевич має мало документів про відносини Росії до Риму і не много інших звісток; окрім послання митрополита Ізидора і приналежних документів его праця не оперта на основних дослідках і перших жерелах.

(Прочі уваги про се діло в уступі про Унію берестейську.)

І. Фідлер не знає точно ні російської історії, ні прочих відносин і тому его оєуд („Ein Versuch“...) є поверховний. Він використав передовсім находячі ся в Відни документи про той час (1514 — 52); понеже не міг узгляднити російських, тому не міг відкрити рішачого моменту при тих дивних пересправах Ганса Шлітте (що Шлітте іменно не мав жадного поручення від великого князя що до церковних справ) Фідлер міг користати з дуже скупих опрацьовань приготовляючих; недостачі его праці виступають яркїше в порівнанню з дослідями Пієр лінґа.

У Піхлера виступають не католицькі тенденції в тій часті его книжки дуже ярко. Література, котрою користував ся, незвичайно богата; поодиноких католицьких авторів критикує дуже строго, сам однак мало критичний, особливо там, де говорить про Рим. Про царя Александра I. користував ся пр. лишень схизматичкими та протестантськими жерелами, при тім не доглянув навіть історичних фактів, або оцінив їх не вірно і представив того доброго царя в неправдивім світлі; подібно і на інших місцях через свою гіперкритику зглядом Риму занедбав потрібну критику.

Пелеш обробив історію Церкви російської не точно і не науково.

Маркович в своїм, по кроацки писанім ділі (Cesarizam i bizantystwo) обговорює лиш мимоходом відносини Росії до римської Церкви із строго історичного боку. Хоть і Кроат, не знає російської (по російськи писаної) історичної літератури цілковито, що єсть значним браком его впрочім основної праці. Его суд тверезий, однак часом пересадно несимієтичний. З огляду на російську історію вже повнійше его діло: „Gli Slavi ed i Papi“.

Załęski в своїм першім ділі („Czy Jezuiści zgubili“) о скілько дотикаєсь нашого предмету не опирає ся на перших жерелах; задля своїх патріотичних тенденцій обчислене се діло лиш на земляків. Натомість діло: „Jezuiści w Polsce“ строго наукове; оброблене питань належачих до нашого предмету коротке.

„La Russie et le S. Siège“ Пієрлінґа єсть найліпшим ділом про відносини Росії до римської Церкви. Пієрлінґ не лиш опановує цілу славянську і західно-європейську літературу, що відносить ся до сего предмету, але він використав також матеріал рукописний всіх важніших європейських бібліотек і архівів дуже обильно. Его діло доказує наглядно, що без знання російської і споріднених літератур, точнійше і основнійше оброблене сего предмету не можливе. Пієрлінґ трактує свій предмет основно і вичерпуючо; на підставі як найточнійшої студії жерел вміє він своїм бистрим і безпристрасним оком доглянути і найменших подробиць та їх укритих мотивів. В сім ділі знаходить ся багато світлих характеристик, пр. характеристика Ізидора; місцями читаєсь се діло немов який роман історичний або

спос. В своїм безпартійнім, правдолюбнім і жадну партію не обиджаючим становиску він одинокий і тим вповні винагороджує за ту тенденційність, котрою грішать навіть з католицкого боку, і то там, де вона найменше на місці. Літературні звістки можуть з точки наукового погляду видаватись не точними; але Пієрлінґ хоче зробити своє оповіданє легким і світлим, тому не міг свого діла перерадовувати цитатами жерел: за те при кінці кожного тому подана повна література жерел. Діла Пієрлінґа також і в Росії високо цінять ся фаховими людьми; найменше вдоволені Росіяни, здаєсь, III. томом (про Псевдодеметрія), помимо того однак признають, що се найліпше діло в своїм роді.

„La Sorbonne et la Russie“ написане з тою самою основністю і освічує не одну темну точку ясним світлом; відносини Петра В. до римської церкви оброблені тут лиш мимоходом, але все яснійше і бистроумнійше, як у кого небудь перед тим. В короткім ділі про Александра I. доказане єго католицьке переконанє на підставі віродостойних документів.

Оба діла Кіпріановича і Малишевского вправді не наукові і тенденційні, однак мимо того віддають добрі услуги. Російська історія церковна Філарета подає в російськім оригіналі багато жерел, як се завважує переводчик в передмові. певної науковости не можна сему ділу відказати; Лебедев називає се діло пів-науковим. Філарет стоїть рішучо на становиску офіційальної російської Церкви; деякі місця писані так пристрасно, що устає тут всяка наука.

Кириакос] дає короткий і ясний перегляд; розуміє ся, не покидає свого становиска.

Видані Турґеневом і Тайнером документи суть властиво головним жерелом для історії відносин Росії до Риму. Деякі невірні дані у Турґенева поправив Пієрлінґ. Видані „Археограф. комісією“ „історичні акти“ подають документи лишень до внутрішньої російської історії; посередно дотикають они також нашого предмету.

Деякі діла оцінимо низше в уступі про унію берестейську.

(Д. 6.)

Джон Вілліам Дрепер і єго Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. Щепкович.

(8. Продовженє).

Коли автор приняв з Д'Алямбер'ом, що вселенна се однієнький факт, однієнька правда, то він іде послідовно дальше і виключає Бога і від сотвореня свѣта і від управи свѣтом. Так читаємо на стор. 179.:

„Коли така космогонія сонічної системи, коли такий початок планетних свѣтів, то ми мусимо розширити наш погляд на панованє закона і признати єго роботу і в сотворінью тай удержаню безчисленних куль, які товплять ся у вселенній“.

Видимо тутки загальний погляд автора і що до сотворення і що до удержання світа, або що до Провидіння Божого.

Особливож виявляє автор такі погляди:

а) що до Сотворення.

„Нема нічого такого як раптове сотворіння, раптова чудесна поява — є повільна переміна, повільний розвій із форми, яка існувала перед тим“ (стор. 142).

„Раптові, самовільні тай недоглядні творчі акти мали би показувати силу Божу; але ж той звязаний нерозривний ланцюх організмів, який протяг ся від палеозойських формацій до новіщих формацій..... показує не лише те, що творіння живин іде по закону, але й те, що той закон зовсім не перемінив ся. В його діянню протягом міряд віків (??) не було якого ніхитання, ніякої перерви“.

Як видимо з повисшого, то автор еволюціоніст. Виключивши Бога від сотворення, він чує, що стратив ґрунт під ногами. Щоби-ж ратувати ся, він змушений прийняти закон, як видно з повисшого. Якого рода сей закон, довідуємо ся на стор. 182.

„Отже такі застанови пруть нас очевидячки до виводу, що органічний поступ світа ведений був роботою невідмінного закону — а не визначуваний несупільними, неповязаними, самохітними вмішуваннями Бога. Вони схилиють нас до погляду, прихального радше ідеї про переміну одної форми в другу, як ідеї про раптові сотворіння“.

Коли автор відмовив Богу участі в сотворенню світа, а приписав тоє-ж невідмінному законові, то мусів виключити Бога і від управи світом і то:

а) від кермовання тілами небесними:

„Що-ж те все значить? (питає ся автор). А вже-ж (відповідає) те, що наша сонічна система не є перецінювана богами вмішуваннями, але стоїть під кермою невідмінного закона — закона, який сам є результатом математичної необхідности (стор. 176).

б) від Провидіння Божого зглядом чоловіка:

І так питає ся він знова на стор. 181.

„Чи м'шав-ж ся промисел божий до кожного з нас, коли ми о-так переходимо з одного ступня життя на другий? Чи може нам радше думати, що безчисленні міряди людських істот, які заселяли землю, були під кермою невідмінного, універсального закона?“

Хотячи неначе вбити в пам'ять своїм читачам, що невідмінний закон був не лиш початком світа, але его і удержує, він повторяє раз у раз о діланю того закона. Супротив сего нема і бесіди, щоби автор узнавав Бога; бо хотай би і як хто хотів для Бога знайти місце, то такого в книжці Дрепера не найде. Бо при сотворенню світа заняв місце Бога закон Дрепера, — при кермованню і удержанню світа також. Коли-ж вже тутки Бог випертий, то дійсно нема де его помістити. Тому то автор, хотай і говорить о Бозі в книжці, в показчику не видів вже потреби

помістити навіть Їго імени. Тож нема найменшого сумніву, що автор Бога не узнає.

Показчик мусить переконати і найбільше нерішучого, де поставити автора „Історії Боротьби Віри з Наукою“ чи помежи теїстів, чи атеїстів. Їму належить ся місце помежи тими послідними.

2. Що до душі.

Він пише на стор. 94.

„Людську психологію можна розв'язати вповні лише порівняною психологією. Ми мусимо розвідати з Декартом, чи душі звірів не своячки людській душі, мейше досконалі члени в тім самім ряді розвою. Ми мусимо звернути увагу і на те, що ми відкриваємо в розумному (?) принципі муравля, і на те, що ми розбираємо в розумному принципі чоловіка. Де була би людська фізіологія, як би вона не була пояснювана блискучим промінєм порівнячої психології?“

Який вислідок виходить з сего порівняння і яка гадка Дрепера в тім напрямі, пізнаємо з авторів, яких він наводить, і з висновків, які він з писем тих авторів випроваджує. І так:

„Броді, розглянувши факти всесторонно, (пише автор) каже, що дух звірів по правді той самий, що й людський“.

На доказ сего наводить як приміри собаку, слоня і малпу, що мають свідомість доброго і злого, а їх вчинки суть намірені.

„Усякий, хто знає собаку допустить, що се сотворіне розбирає добре від злого і свідімує, коли зробить помилку. В чимало домашніх звірів є тилк, і вони вживають відповідних способів, аби досягнути ціли. Кілько-ж то анекдотів розказують про намірені вчинки слоня та малпи! І сей очевидний розум не від удаця, не від їх товаришованя с чоловіком, бо дикі звірі, які не знають такого товаришованя, показують тоті самі прикмети“...

„Дю Буа Реймон робить ось яку мітку увагу: З великою пошаною та зачудованем мусить дослідник Природи дивити ся на отсю мікроскопічну молекулу нервової матерії, де є трудяща, будівлива, порядлива, вірна та смілива душа муравля. Вона розвила ся в свій теперішній стан через безконечний ряд поколінь“. Який навчаючий вивід ми можемо зробити з розвідок Губера, що так гарно писав про сю справу! „Коли ви придивляли ся одному муравлеви коло праці, то ви можете сказати, що він робитиме опісля!“ Він розглядає матерію і міркує, як робите й ви. Ось один із багатьох анекдотів, який дає Губер так вірно і просто:

„При обзорилах праці муравлем доглядачем, коли робітники почали класти дах за швидко, він розглянув єго і розібрав, підняв стіну так високо як треба, і нова стеля була зроблена з останків старої“. „Певно сі комахи не автомати (кличе автор), вони показують намір. Вони пізнають своїх давних товаришів, які були сховані від них на кілька місяців, і радують ся, що вони вернули

ся. Їїх мова вусяками спосібна до ріжнородного виразу; вона пристосована до середини муравлинка, де все темне“. „Тимчасом як одинокі комахи не живуть тільки, аби могли вихисувати своїх молодих, суспільні комахи, живуть довше, показують моральні почуття (?!) тай виховують своє потомство. Декотрі з сих невидних сотворінь, звірці терплячки та робітності, працюють по піснацяті або вісімнадцяті годин у добу. Мало людей спосібні до безпереривної духової праці довшої як чотири або пять годин“.

„Схожість наслідків, кличе автор, показує на схожість причин; схожість учинків показує на схожість органів. Я просив би читача сих параграфів, що знає звичаї звірів і особливо суспільні відносини тої чудесної комахи, про яку ми тільки що говорили, узяти девятнадцятий розділ мого твору „Історія Інтелектуального розвою Європи“, де він найде опис суспільної системи Перуанських Інкасів. То може, з огляду на схожість суспільних інституцій і особистої поведінки цивілізованих Індіан — невидної комашки і чоловіка — він изгодить ся зо мною, що „від бжіл і ос і муравлів і птахів, від усього сего нижнього звірячого житя, на яке чоловік дивить ся з горда, ему судило ся дізнати ся на-решті, що таке справді він“.

Так прийшов автор з кількох анекдот, які взяв з Бродого, Дю Буа Реймона і Губера до заключення, що чоловік повинен пізнати з бжіл, ос, муравлів і птахів, що він тим, чим і они, значить звірем. З сего виходить дальше, що коли душа чоловіка така сама, як бжіл, ос, муравлів і птахів, то і власности его душі мусять бути вівнож такі самі, як душі тих звірят. А що душам тих звірят ніхто не признає безсмертности, то не належить рівнож приписувати безсмертности і душі чоловіка. Іншими словами, автор заперечив безсмертність людської душі.

Зістає нам еще вказати, як задивляє ся автор на „Правду“.

На стор. 149 читаємо у него:

„Що таке правда?“ спитав ся палко Римський прокуратор при одній з найважніших подій в історії. І Божественна Особа, котра стояла перед ним і до котрої сей запит був обернений, не дала ніякої відповіді — хиба що мовчанка була відповідь“.

„Часто та марно гомонів сей запит перед тим — часто та марно гомонів він і після того. Ще ніхто не дав на него вдоволяючої відповіді“.

Ті реченя висказані автором змушують читача думати, що правди годі найти, бо ніхто не знає, ані де она єсть, ані в чім она лежить, коли на запит: „що таке правда“ не дав еще ніхто вдоволяючої відповіді. Так щож, коли автор хоче своїм читачам робити несподіванки. Так на стор. 149 читаємо: „Задля Науки найдемо ознаку правди в обявах Природи;“.... а на стор. 167. „Як часто лучало ся, що один чоловік, стоячи на вірному становищі, відкрив правду.“....

Хтож не видить сеї так в око впадаючої суперечности, яка заходить в тих реченях: „Ніхто не дав вдоволяючої відповіді

на запит, що то єсть правда“ і „часто один чоловік відкрив правду“.

Так маємо вже виготовлені погляди автора — про Бога, світ, його початок і управу, про людську душу та правду.

Колиж приглянемо ся добре змістови книжки Дрепера і порівнаємо його з висше наведеним письмом Вольтера і Д'Алямбер'а, на котрого він сам покитує ся, то побачимо, що наука філософів XVIII. століття і інших недовірок єсть тлом, на котрім Дрепер малює свої образи. У них, як і у Дрепера, багато черт спільних. Особливо пробиваєсь у них однакова ненависть вже не лиш до Церкви католицької, але до християнства взагалі. Средством, яким хотять побороти християнство то або чиста лож, або бодай перекручена правда.

Знаємо, що наука французких філософів з клябу Гольбаха, то було відсвіжене поганьство, якого початків належить шукати в гуманізмі. Для вияснення нового поганьства і науки Дрепера належить конечно перенести ся в часи Бруна, найголовнішого апостола новомодного поганьства. Він то і заслужив собі тим теплу згадку не тільки зі сторони автора, але і перекладчика, котрий мусів і від себе докинути бодай кілька слів.

Християнство і поганьство то дві річі цілком противні, бо они стоять до себе в такім відношеню, як правда до неправди. Помежи ними отже мусіла вийти борба, коли они стрінули ся. Під ударом науки Христової поганьство упало і довго не могло прийти до себе. Оно зістало ослаблене до того степеня, що навіть цісар Юліян Відступник не міг его воскресити. Однак потайки оно повзало серед секти гностиків, аж доки з Бруном не виповзло на зверх і не зачало борбу з християнством на ново. Борбу християнства належить тому поділити на борбу з старим поганьством і на борбу з поганьством відновленим. Під стягом того послідного воює і Дрепер. До помочи прикликав також поган старинних, а навіть в рядях своїх поставив всіх визначніших єретиків і таких людей, котрих здавало ся ему, що може ужити яко оружия в борбі чи то против св. Письма, чи то против науки Церкви. Тож під стягом Дрепера видимо і Арістотеля і Зенона і Стоїків, Бруна, Д'Алямбера, видимо Коперника і Галілея, Арія, Несторія, Лютра і Кальвіна і прч.

Що до способу веденя борби, то автор зумів бути справді дотепний. Видячи, що не зможе стати прямо против християнства, він собі радить в тей спосіб, що переменяє християнство на поганьство і виступає против християнства не яко такого, але як против поганьства.

Щоби показати безосновність такого твердження, мусимо вернути ся в часи поганські, вплинути в его суть, філософію і етику і показати, що то не християнство зістало опоганене, але що се опоганене християнства аб' лиш вилягло ся в уяві автора, або що він забавив в крайній своїй злобі кинути на Церкву Христову так

погаву клевету. В тій цілі приступаємо до представлення старинного поганьства, з котрим вперве стрінула ся молода Церков Христова.

(Д. 6.)

Праця, заплата і лихва.

Три конференційні бесіди Дра Декерта.

За дозволом автора переложив — о. А. Говда.

(4. Продовжене).

Гідний бо робітник свої за-
плати. (Лука 10. 7).

Но через се якраз она причинила ся до зменшеня платні робітників, ба також і свого мужа, бо звісна річ, що коли робітник тисає ся, платня упадає. І на тім кінчить ся, що она разом з мужем тільки заробляє, кілько заробляв перше сам муж. Тепер вже не стає иншого способу робітникови, як хйба сей, щоби і діти вислати до фабрики, но они знов роблять конкуренцію своїм власним родичам. Праця через наплив робітника побільшає ся, продукує ся що раз більше, за те платня опадає що раз низше, а робітник мусить за голодову платню робити. То є так званий „железний закон платні“, котрий в модернім, економічним порядку під панованєм свободної конкуренції розвиває ся і невисказану нужду на робітників спроваджує так що сьміло можна скізати, що робітник в теперішности під декотрими зглядами гірше стоїть, як невольник в старинности, бо невольник не діставав вправді жадної платні, но преці ніколи не голодував.

Як нелюдским є панованє свободної конкуренції і модерної продукції і як визискує ся через них навіть силу жінок і дітей, показують найвимовнійше збори робітничі в усіх майже краях. Ось примір для многих. В книжці Schaffl'a „Капіталізм і соціялізм“ таке читаємо: Один робітник англійський, по фаху тапетяр, на робітничих зборах розказував, що він свою 7-літну дитину що день приносив до фабрики і відносив. Хлопець робив 16 годин денно, дуже часто батько приклакував, аби малою жити підчас того, коли він при машині стояв, а не міг від неї відступити. Семилітня дитина, 16 годинна неперервана праця, хвильки часу на їдженє не було! Чи може нелюдскість ще більше степенувати ся? Як великою мусить бутї нужда в такій родині, коли родичі пристають на таке нищенє сил малої ще дитини? А платня за таку працю яка? Перед двома днями писала мені одна жєнщина з Wiener-Fünfhaus, що она за зробленє 12-и убрань дитинних для хлопців в віці від 7—14 літ дістає платні 1 зл. 92 кр.; отже пересічно за одно убранєчко 16 кр. До сего ще мусить дати свої гузики, спряжки і нитки. Таким чьном лишаєсь їй за роботу 10 кр. Кілько-ж така жєнщина в однім дни таких

убрань може зробити? Дуже пильно мусить працювати до вечера, аби їх зробила чотири. І за те працює денно аж 40 кр. Очевидно, що се трохи замало, аби жити, а забагато, щоби вмерти. То голодова платня! А она пише, що мусить бути вдоволема, коли жид дасть їй таку роботу. В кождім случаю є така платня лише визискуванем сил робітничих, несправедливістю, котра кличе до неба. „Проти неї — як каже Папа Лев XIII. в своїй енцикліці „*Regum novarum* — підносить справедливість бунт“.

Тому треба зарадити. Як?

Деякі надужитя старано ся звалити через охоронне для робітників законодавство. В сей спосіб обмежено законом працю дітей і жінок і впроваджено недільний відпочинок при великим незадовolenню підприємців. На случай нещастя, недуги і старости робітників пороблено деякі старання. Се признати потреба. Із свого боку робітники стремлять до того, аби законно установлено „мінімальну платню“ а „максимальний час праці“. Перше жаданє стоїть на християнській основі „гідний є робітник своєї заплати“. Також і друге жаданє основно є оправдане, бо деякі аж надто використовують силу праці робітника. Тут лише треба додати, що не при всіх родах праці належало би рівний „максимальний час праці“ установити, бо не у всіх случаях є праця так напружена і томляча, а до того суть і такі ще роботи, котрі потреба конче в недовгій, начеби приписанім часі покінчити (жину). Всего отже на одно кописто робити і тут не можна, бо се було би і несправедливо. В кождім однак случаю уміркованого часу праці треба раз, щоби робітник міг по часті посвятити ся родинаї, то знов, щоби міг духово образувати ся; словом, аби міг вести життя гідне чоловіка.

Аби хоть в часті ту нерівність помежи платнею а доходом з праці вирівнати, роблять нероз робітники штрайки т. є. змовляють ся, що доти не підуть до праці, доки їм платні не піднесуть.

Но соціал-демократичний конгрес в Бруксели (1891 р) сказав, що штрайки суть обоюдним мечом і шкодять так робітникам, як і підприємцям, а нераз і так діялось, що платня робітника ще обнижала ся.

Дотеперішні однак уступки що до голодової платні робітника не вистарчають. За иншим способом треба оглянути ся. За яким?

В продукції відгравляють велику ролю два чинники: капітал і праця. Часто прилучає ся ще і третій чинник, но не до праці, але до доходу з праці, віритель.

Ми пізнали, що робітник яко економічно слабший помимо особистої свободи в виборі праці, фактично мусить проти своєї волі піддати ся підприємцеві і так у него робити. Він має вправді вибір, але такий: або з голоду вмерти, або за голодову платню робити.

В нинішних часах напружені відносини помежи робітником а підприємцем основують ся на тім погляді, що підприємець уважає робітника за рід живої машини. Становиско робітника отже є чисто річеве. Підприємець має машини. Ті машини з'уживають

ся і за їх з'ужитє відтягає він собі часть з чистого доходу. Підприємець за таку живу машину уважає і робітника і за єї з'ужитє виплачує єму платню. Та на тім кінчить ся. Але рівночасно в тім самім містять ся ціла несправедливість і неподєкність, бо капітал, яко суцна часть усякої продукції, уможливляє підпиранє єєї несправедливости і нелюдскости.

Сам підприємець є також співробітником і достарчає так звану працю кваліфіковану. Він бере на себе ризико і всяку можливість страти. Вкладає свій маєток і свою робучу силу в інтерєз і тому має право до доходу за свою працю. Но чи-ж робітник не працює, особисто вкладаючи в працю свої тілесні і духові сили, не виставляє свого життя і здоров'я на небезпеку? Чи ті добра суть меншими, як добро підприємця і єго капіталу? Чи можна покласти на вагу жертвованє робітника серед праці і голодову єго платню? Ні. Все отже складає ся на те, що і робітник крім звичайної заплати має ще право до якоїсь відповідної части чистого доходу.

Тут треба шукати одинокої розсудної і справедливої реформи сучасної платні робітника. Через неї змінило би ся дотеперішнє чисте річєвє становистє робітника, на особистє і людскє. Тим чином став би ся робітник дійсно співробітником. А підприємство стало би ся живим організмом, в котрім всі ті ріжні члени лучили би ся і в тім самім інтерєсі працювали. Такі проєкти можуть бути всюди переведені і в сей спосіб можна зреалізувати то, що снує ся по голові соціал-демократів, а що є зараз і ідеалом бувшого начальника Церкви папи Льва XIII. Такий погляд не є утопічний, не є будівлює в воздуху. Подібні підприємства існують вже в Англії, Франції та Німеччанї. Робітники побирають там крім звичайної платні також *Tantième* (відповідну часть) з чистого доходу, який має підприємець, відчисливши всі кошта продукції. Ті підприємства ідуть добре. Се доказом, що они спочивають на здоровій і здібній до життя основі. Така участь робітників в чистім доході не лише поліпшила би платню робітників, але і цілий інтерєс богато би на тім зискав. Тоді робітники шанували би більше средства продуктивні, самі вироби були би здальші, а через те дохід з праці мусів би піднести ся. А що найпаче то те, що підприємець і робітник не були би ворожо до себе настроєні, клясова ненависть загинула би, а запанував би соціальний спокій. Аби отже до сєго довести, ніяка жертва не була би за великою.

Коли робітник таку платню дістане, буде міг він якось по людски жити і буде спосібнійший до праці. Буде міг жити життям родинним і родину удержувати. Він буде міг дещо заощадити, на що тепер дуже рідко може здобути ся. При таких відносинах мав би також надію, що колись стане економічно самостійним, що нині є майже виключеним і немислимим.

Така проєктована участь робітника в чистім доході, яку поставив християнський соціалізм, не була би жадною милостиною, але добрим правом робітників, котрого тепер не можуть мати через односторонній капіталістичний розвій промислу. Про-

ект сей є постулятом природної справедливости, а давленє єго гріхом „кличучим до неба“. Завинив тут цілий теперішній односторонній систем, якого майже всі підприємці руками та ногами держать ся. Він є сею „історичною категорією“ як каже Lassalle т. є. чимсь таким, що витворило ся серед довшого часу і стало ся історичним.

Поодинокі підприємці не знесуть єго при найліпшій своїй волі. Любов ближнього сама тажож не зробить перевороту, бо багато є таких підприємців, що не ведуть ся нею, лише крайнім єгоїзмом. Ба, у тих, що не суть християнами, не можна навіть на любов ближнього числити. Безсильним отже стає змаганє поодиноких людських патронів, бо як схочуть так робити-мусять загинути через те, що не раді їм по фаху братя знищать їх конкуренцією.

Передовсім мусить тут запанувати справедливість, а законодавство повинно сей проєкт зробити законом і то у всіх краях. І тому законодавство реформуюче систем платні робітника має бути міжнародне, бо інакше не допоможе ся вистарчаючо і тревало.

Чи через удержавленє всіх средств продуктивних. цілого капіталу, можна би ту ціль осягнути?

Соціал-демократи так твердять. Но учені національні єкономі, котрі о робітничім руху мають добру думку, суть того погляду, що такого проблему без наглого перевороту всіх економічних відносин в житє впровадити не можна а хоть би й дало ся що зрєбити, то не загально.

Дальше і то додати потреба, що через таку нову організацію праці, змінило би ся людську суспільність на інститут праці примусової, над чим і самі робітники добре мусіли би застановитись.

Однак із платнею тих, що людській суспільности, державі, церкві служать повинно так само бути. Урядники, учителі, священики і т. п. особи відповідно до їх служби і становиска в житю повинні мати рівнож і відповідне забезпеченє.

І то є також постулятом справедливости. То всео можна сказати і о урядниках при желїзницях, трамваях, почтах і телеграфях, бо тут треба судити після принципу: „гідний є робітник своїй нагороді“.

Хочу закінчити словами св. Ап. Павла: „Добре їам ви бачачі, плачете і ридаете над нуждою, яка вас жде“. З тих слів бачимо, що Апостол наче-б видів перед очима соціальну революцію, коли таке слово важке богатим проголошує. „Ось гляди — так говорять він дальше — платня робітників, котрі засіяли ваші ниви (а я додаю, котрі в ваших фабриках потом заливають ся і котрих лупите зі шкіри), а котру ви їм задержуєте, кличе до неба, а голос (утиснених) дійшов до Бога і домагає ся кари за се“.

Будова церков.

(Допись з Перемиського.)

Під повисшим заголовком повинен би бути сталий діл статей і дописий з наших Єпархій в „Ниви“, яко часописи посвячені справам церковним. Була би се правдива Нива церковна, на котрій представляло би ся живо перед людські очи зроджені на тій ниві овочі.

Без переченя, головними овочами на ниві церковній суть розправи богословські і з церковної історії, науки догматичні, катихитичні і моральні і т. п. теми, але не менше важними і гарними овочами суть будови і відновлення церков, жертви на церкви і взагалі все, що для добра парохій і для звеличення слави і чести Божої причиняє ся. — Такі діла становлять явне свідощтво не тільки зростаючої побожності і ревности для хвали Божої межи нашими вірними, але також змагаючої ся просвіти духової, — подібно як давніші нужденні церкви стояли свідками довголітної темноти нашого народа а подекуди і доси стоять.

Дописуватель з Сокальщини в 3. числі „Ниви“ прилюдно посвідчив, що в послідних десяти роках майже кожного року будьто основано, будьто вибудовано нову церков в Сокальським повіті.

Се свідощтво мож би розширити не лиш на Сокальську околицю, але взагалі на цілу Перемиську Єпархію, в котрій послідними десятиліттями кожного року не одну, але по кілька нових або обновлених церков основувано, будовано і благословлено.

По при ревности духовенства і добрій волі і змагаючої ся просвіти вірних диєцезан. суть се у великій часті також овочі печальности теперішнього Пресвященного Єпископа Константина Чеховича. Сей Архирей будьто через особисті осмогри, будьто через доставлені від Деканів справоздання, утворив собі докладну евіденцію о стані церков і будівель парохіяльних всіх парохій своєї Єпархії, а коли після сего дослідив, що в котрій парохії доси неотвітна церков або лихі будівлі парохіяльні знаходять ся, своїми пастирськими відозвами повними вітцівської любови і щирої жичливости дотичних парохів і парохіян, так довго взивав і заохочував до нових будівель, доки не дістав вдоволяючої обітницї.

Вже ті численні викази жертв на украшеня, відновленя і будівлі церков, появляючі ся від кількох літ в кождім числі Перемиського Вістника Єпархіяльного, — посвідчають, як гарно розширяє ся між народом побожність і ревність для хвали Божої в Єпархії Перемиській. — Докладніші і подрібні вісти о таких подвигах повинні би для повного образу появляти ся в „Ниви“ зі всіх повітів і Деканатів всіх трех Єпархій Галицьких.

Яко член клира з Перемиського повіту і Деканату, хочу отже читателям „Ниви“ представити, що і в Перемищині в послідних десяти літах або нові церкви, або нові будівлі парохіяльні або і відновленя старих церков отвітні вимогам теперішних часів майже кожного року звершали ся.

Цікавійший се буде обяв з того powodu, що як се взагалі кождому відомо — Перемищина с. є. найблизша околиця Перемишля у тім самім часі оголошеною була гніздом соціялізму і радикалізму, отже мала би се бути країна защепленої безбожності і атеїзму. Хто знає близше тепе-

рішніе місто Перемишль, міг би навіть припустити таке оголошене яко цілком правдоподібне.

В Перемишлі велика сила військовости і численна армія пролетарияту робітничого витворила вправді у самім місті велике число соціялістів а може навіть і радикалів. від котрих ідеї соціялізму дуже легко могли втиснути ся до поблизких сіл; але ті села суть переважно рускі, в котрих живе нарід сильно перенятий вірою християнською, по своїх предках одідиченою і плеканою через ревних душпастирів, отже не тільки не приняв ся в рускім народі соціялізм ані радикалізм, овшім, як се докажу фактами, кріпила ся віра і ширила ся побожність, котра обявила ся особливою жертволюбністю для хвали Божої.

Радикалізм окричаний в Перемискій околиці не був нічим иншим, як лиш клевета кинена на руский нарід з того powodu, що сей нарід вмісто призначеного верховодами князя Сапіги вибрав послом до сойму руского селянина з найближшої околиці Перемишля.

Нарід одушевив ся тим sukcesом і в тім одушевленню постановив собі і до думи державної вибрати щирого руского чоловіка. Аби того не допустити і нарід руский здискредитувати в сферах правительства, кинула верховодяча кліка клевету радикалізму на сей нарід, і так мешканців села Торки, з котрого села вибраний був руский посол і з сусідних сіл, котрі голосували на того посла, оклеветано радикалами, аби відтак знаними всім способами перешкодити в будущности виборови руского посла. Тая клевета радикалізму ще доси вирунає при всяких зближаючих ся виборах автономічних. — Але нарід, котрий раз одушевив ся, а не міг вже при дальших виборах против силі остояти ся, зачав в тім самім часі основувати читальні „Просьвіти“ по селах і якраз у тих читальнях люди набували того поступового духа, що їх спонукав до будівель нових церков, шкіл і будівель парохіяльних як і до всяких жертв ва ціли богоугодні.

Слідуючий виказ будівель нових церков, відновлень старих, будівель нових домів парохіяльних а навіть і нових шкіл в найближшій околиці міста Перемишля, дасть повний і наглядний доказ, що сей нарід оклеветаний радикалами — нічим иншим не був і не єсть, як лише щирим, вірним руским народом, котрий любить свій обряд і свою церков і многощастя не бажає, як лише того, аби мав у своїм селі красну церков і щоби міг жити для більшої чести і хвали Божої.

Зачну мій виказ від тих сіл, котрі суть найближше міста Перемишля на правім березі Сяну і в котрих живе переважно руский нарід ославлений радикалами з powodu виборів і основуваних читальнь „Просьвіти“.

Найближша міста Перемишля, о сім кілометрів віддалена єсть парохія Негрибка з філіями Сілець і Пикуличі У всіх тих селах є читальні „Просьвіти“. В селі Негрибці вимуровали парохіяни величаву нову церков в р. 1885, а в дочерних селах, іменно в Сільци, зістала нова церков вимурована і поблагословлена в року 1902, а в Пикуличах вимуровано і через Архисерея посвячено нову церков в році 1903. Ті дочерні села невеликі, по 500 душ, могли еще утримувати ся при старих церквах, однак-ожажали причинити ся для більшої чести і хвали Божої і добровільно жертвували на нові церкви, котрі коштували по 8 до 10.000 злр. з внутрішніми украшениями.

Побіч Негрибки, чотири кілометри від міста Перемишля, єсть парохія Коровники з читальнею „Просьвіти“. В селі Коровники, хоть церков стара досить обширна і в середнім стані, парохіяне збирають вже фонди на нову церков і посідають доси узбираного на тую ціль капіталу над 5000 злр.

Побіч сеї парохії, о 10 кілометрів від Перемишля, єсть парохія Яксманичі з філією Селиска і з читальнями „Просьвіти“ в обох селах.

В дочернім селі Селисках прекрасну і обширну нову, бляхою крыту церкву, вибудовано в р. 1886, а в селі Яксманичах вимуровали парохіяни нову церкву коштом кільканайцять тисяч злр., освящену через Архiereя в р. 1903.

Недалеко в сусідстві сеї парохії єсть, на 12 кілометрів від Перемишля віддалена, парохія Биків з читальнею „Просьвіти“. Мешканці села Бикова, в числі 700 душ, вимуровали в р. 1904 нову величаву церкву коштом кільканайцяти тисячів злр., вимуровавши безпосередно перед тим нову резиденцію для свого пароха.

Побіч села Бикова, 12 кілометрів від Перемишля, знаходить ся парохія Медики з філією Шешиве і з читальнями „Просьвіти“ у тих селах. В обох тих селах суть також мешканці лат. обряда, числом по над 1000 душ, котрі мають свій костел і свого лат. св'ященика, але помимо сего кріпко придержують ся рускої мови. Гр. кат. парохіяне обох тих сіл вибудували в р. 1900 до пів року всі нові будинки економічні, случайно пожежою знищені, для свого пароха, — а понадто гр. кат. парохіяни села Медики обновили в роках 1899 і 1900 свою церков коштом 6000 злр., іменно побільшили її замуrowаним бабинцем і цілу церков отинкували, помалювали і бляхою покрили; а гр. к. мешканці села Шешиве вибудували в роках 1903 і 1904 нову церков підмуrowану, тинковану, помалювану і бляхою крыту, коштом 7000 злр., котру церков Преосв'ящений Архiereй в р. 1904 освятив. Все тоє зробили добровільно без конкуренції в обох селах.

О чотири кілометри від Медики єсть село Торки, прославлене яко головна осада радикалів, з поводу того, що з того села був вибраний руский посол. Мешканці села Торки, заможніші від інших сіл, послали більше своїх дітей до шкіл навіть мійських і тим способом розширили просьвіту між собою скорше, як інші села і скорше оснували в своїм селі одну з найрухливійших читалень „Просьвіти“, — не дивниця отже, що з помежи св'ітлійших селян тої місцевости вибрано посла. Мешканці отже того села насамперед в р. 1896 вимуровали нову школу двокласову з помешканєм для учителів, а в р. 1901 вимуровали нову резиденцію для свого пароха. На нову церков збирають вправді фонди, а що доси не вибудували, була важна причина. Церков стара в Торках консервує ся поправками, яко памятник дуже старинний, відзначаючий ся незвичкою структурою будови з XVI віку. Єсть се найстарша може церков в цілій Єпархії з особливим дивом — іменно досить обширною каплицею над входовою половиною церкви, котра мала становити колись давно осібну церков для якоїсь иншої секти, з осібним входом з надвору і з осібним олтарем.

У видавництвах польских старинних памятників давної Польщі з Русію суть уміщені фотографії сеї церкви.

Шість кілометрів від села Торок єсть парохія Поздяч з філією Наклю і з читальнями „Просьвіти“ в обох селах. Мешканці тих сіл суть близько споріднені з мешканцями села Торки. Они суть також заможніші і сьвітліші від мешканців інших сіл і задля того розвивали більшу діяльність в читальні і вважались також радикалами.

В селі Поздячи вимувовали парохіяне в р. 1904 прекрасну нову резиденцію для свого пароха коштом 7000 злр., а на нову церкву збирали вже досить гарні фонди. В селі Наклі вимувовали мешканці сего села, самі Русини, перед кількома роками нову школу, а в р. 1903 вимувовали нову прекрасну церков коштом около 10,000 злр. Оба ті села суть невеликі, разом числять 1400 душ.

О чотири кілометри від Накла єсть село Стубно, в котрім єсть також лат. парохія, з філією Стубенко. У селі Стубні вимувовали гр. к. парохіяни того села величаву муровану церков, коштом 18,000 злр., котру наш Преосвященный Архиєрей в р. 1899 посвятив. Тїйже самі парохіяни вимувовали в р. 1901 нову резиденцію для свого пароха. В селі Стубенку відновили гр. к. парохіяне свою церков в р. 1901, а се відновлене коштувало також 3000 злр. В обох тих селах суть читальні „Просьвіти“ і гарні школи.

Від Стубенка 7 кілометрів віддалена — вже над самим Сяном — єсть парохія Барич з філією Грабовець, де суть також читальні „Просьвіти“. В тїй парохії вибудували парохіяни в р. 1895 нову резиденцію для свого пароха, а гр. к. парохіяни філії Грабовець відновили свою церков в р. 1901.

По лївім березі Сяну найблизша коло Перемишля єсть 7 кілометрів від міста віддалена парохія Журавиця з філією Бушковичі і Бушковички. Село Журавицю замешкують переважно жителі лат. обряду, в числі около 1500 душ, однакож Русини, около 500 душ, мають у тім селі муровану церков, поставлену в р. 1871. По причині малого числа руских парохіян, довгі літа не мала тая церков ані іконостаса, ані ніякого внутрішнього укрешеня.

Гр. кат. парохіяни того села, хоть так не численні, гуртуючись у своїй читальні, порадили ся добре і в р. 1904 справили новий іконостас і побічні олтарі, жертвуючи на тую ціль около 4000 злр. Але далеко єще гарнійше поступили собі гр. к. парохіяни села Бушковичі. В тім селі читальня „Просьвіти“ дуже гарно розвивала ся, а вслід за тим Бушковичани вимувовали прекрасну нову церков, коштом по над 10000 злр., котру Преосвященный Архиєрей в р. 1903 посвятив.

Близко Бушкович єсть село Перекопане, яко філія парохії Перемискої, числяче всего 500 душ, а в тім селі вимувовали парохіяни, коштом 8000 злр. нову церков, котру також в р. 1901 Преосвященный Архиєрей посвятив.

В другій парохії, по лївім боці Сяну, замешкалій також в більшости жителями лат. обряду, іменно в Уйковичах, обновили також гр. кат. парохіяне свою церков в р. 1903, а в невеликій філії в Батичах збудували і благословили парохіяни нову церков в р. 1902.

Крім повисших подвигів повстали єще нові домі парохіяльні в селах Буцові, Дрогойові, Сьвятім і в Сосниці — парохіях Деканата Перемиско-Загородского — а призирані вже суть значні фонди на будівлі нових церков в парохіях Буцові, Болестрашицях, Сьвятім, Сосниці і в Ра-

димні, в котрих то місцевостях на певно до п'ятих слідуєчих років повстануть величаві нові церкви.

Повисше поданий виказ з послідних десяти літ — нових будівель для більшої чести і хвали Божої — чейже послужить яко образ змагаючої ся побожності між руским народом, що замешкує найблизшу околицю Перемишля і Деканат Перемиско-Загородский.

Оказує ся, що в однім лиш Деканаті с. є. малій частині Перемиського повіту в послідних десяти роках відновлено значними коштами пять церков, вибудовано і поблагословлено 10 (десять) нових церков, вибудовано 10 нових домів парохіяльних і кілька шкіл і призбирано значні фонди на будівлі нових церков в найблизшій будучности в сімох (7) парохіях.

Признаю в повні великі заслуги Пресвященного Єпископа і дотичного парохіального духовенства в справі повисше виказаних нових будівель — однакож не могу поминути і тої примітки, що і змагаюча ся між народом просвіта через читальні дуже корисно причинила ся до таких подвигів, бо як повисші викази посвідчають, де в котрих селах założені були читальні „Просвіти“, там і нові будівлі церков повставали — а на відворот, де читальні нема, там і нових будівель не було.

Повисший обяв дасть ся з того випровадити, що читальні по селах по при інших часописях і книжочках дуже охочо записують видавництва О.О. Василяна з Жовкви і книжочки Місійні, що виходять враз з „Послаником“ О. Джулиньского. Дешеві ті видавництва звертають на себе увагу многих селян з powodu їх дешевости і приступного до понятя селян змісту статей.

Отже многі селяни — молоді господарі і господині — навіть молодці і дівчата, записують собі осібно ті видання — і читаючи їх дома, переймають ся духом побожності — навіть до того степеня, що основують в своїх церквах товариства звані Апостольствами молитви, вписують ся до брацтв Найсвятійшого Серця Ісуса Христа — і тим чином привязують ся до церкви і радби тую церков як найбільше украшати.

(Взячених з Перемиського повіта.)

„Ані взад, ані вперед“.

(Відозва або просьба.)

В Архєп. Відомостях єще з року 1903 під ч. 81 п ручила ВПр. Митр. Консистория під дн 20. X. до ч. 48(2) будову Церкви в Вербянах, прил до парохії Гумниска, дек Олеського — жертволюбивости нашого патриотичного Духовенства — і в наслідок сего надійшли тут жертви в загальній квоті 13 кор. (словом: Тринайцять корон), за котрі зложить ся в своїм часі ласкавим дателям подяку. Помимо сеї неуваги на справу, котра судячи по завзятій роботі наших ворогів чейже яє є маловажна, вже вторік поблагословлено фундамент і розпочато будову самої Церкви з мягкого матеріялу після плану п. В. Нагірного. Однак при тяжких місцевих обставинах та рівнож тяжких часах, які вторічна посуха спричинили (після припорученя даного мені оо. відпоручниками) з прошенем ви-

ла, дальша будова без посторонньої помочи стала ся неможливою. Не хочу в „плаксивий спосіб“, як о сїм виразився вторік один св'ященник-дописуватель „Діла“, видурювати жертв у нікого. Не моя вина, що прилучене до тутешньої парохії село ніколи до сего часу Церкви не мало — як також не мій се забав, (я не кандидат на похвали і відзнаки), що як раз тепер, коли у мене матрична Церков майже падає, — здоровий розум і св'іість велять мені, при дальших приготованях до будови Церкви матричної, як найщирше займатися будовою Церкви дочерньої. Треба бути тут на місці, щоби пізнати, як конечною і важною справою є будова сеї Церкви — а рівночасно як тяжко при даних обставинах її до кінця довести — а між тим она цілий порядок, природний хід і розвиток справ Церкви матричної перебиває і спинає. Для пояснення подаю коротко; Церков сю буде лише саме село — присілки відказали ся від участі, позаяк они лежать зовсім окремо від села і для них є Церков матр. догіднійшою; в самім селі є 30 мешканців гр кат. обр. се є десять родин середних господарів, решта загородники і зарібники а побіч них живе до 300 латинників, самих майже засібнійших людей; віддаленє села від Церкви матричної виносить 6 km. — а комунікація на весну і в осени неможлива — між тим як до костела всего лише 2 km. і то мурованцем.

Покликуючи ся на статю „Ратуюмоя!“ в 3-ім числі вторічної „Ниви“ — прошу о поміч всіх П. Т. Отців а ласкаві жертви своїх Церков і парохіян для Церкви під візв. св. рівноап. Володимира в Верб'янах прошу надсилати під адресою: св'ящ. Віктор Бзерский, голова комітету і парох в Гумнісках, почта Бук.

Хроніка.

Духовні вправи (реколекції) для св'ященників відбудуть ся у Львові в днях 6, 7, 8, 9 і 10. марця с. р. Зголошувати ся треба до о. Я. Левицького (пл. св. Юра ч. 5) найдальше до 4. марця. Ціле удержанє б. де стояти 8 К. Замісцеві будуть приміщені в домі при ул. Петра Скарги ч. 6. Перша наука буде 6. марця о 6. год. вечером. — *Від Виділа Тов. св. Ап. Павла.*

Загальні збори товариства св. Павла відбудуть ся дня 10. марця с. р. в сали засідань Митроп. Консесторії. Початок точно о 10. год Рано о год. $\frac{1}{2}$ 9 відправить ся в церкві св. Юра Службу Божу за померших членів Товариства. Видіт просить о численну участь.

В справі упорядкування конгресу одержуємо отсе письмо: На питання многих ОО. в справі конгресу і постійної пенсії для вдів і сиріт, тою дорогою (бо трудно мені кождому з окрема відповісти) подаю до відома: Зараз вечером того дня по нарадах, я відііс ся до комісії вдовичо-сирітських фондів у Львові і Станиславові.

разити свій погляд в тій справі і відповісти під адресою ВПр. о. Председателя комісії вдовичо-сирітського фонду в Перемишлі. Письма ті відіслав я за посвѣдками з почти в Перемишлі. Також переписувався я в тій справі з д-ром Стояном, котрий займаєсь тепер в парламенті сиравою конгруї, кладучи єму на серце судьбу наших вдів і сиріт, в цілі наділення їх постійною а достойною пенсією. Межи іншими я дістав від него письмо з 20. лютого, в котрім увіряє мене, що з всею щиростію постоїть за тую справу, що розбирав єї з нашими послами, та ходив до референта, щоби до жадань конгруальних доложили і наші сираведливі жаданя що до вдів і сиріт, та має повну надію доброго поалагодженя. Конечно, пише він, скорє надсилає петицій від сьвященства, а окремо представлення наших Пресєсьвященних Ординариятів по мысли петицій. На разі депутатів не треба посилати. — *О. Корнїло Кузик.*

Поясненє. В 17. ч. „Ниви“ з р. 1904. помістили ми надіслану нам статю „Глухота чи цинїзм“, в якій знаходять ся (в увазі, ст. 432) такі слова: Для викликаня сензаций радимо В. Спілці перевести: Dr. Brown Séquard: Die Verjüngungskur, щоби відмолоднів М. Павлик, або славнозвісне діло William Kinnear'a, після котрого Волод. Гнатюк може жити 200 літ в гаразді і здоровлю! — Поміщаючи отсей уступ, ми навіть не припускали, аби єго міг хто взяти за насмїшку з кого та за глузованє з чийгось здоровля. Се було би дійсно нечесно з нашого боку. Ми вважали єї слова як наглядний примір, що не кожда так зв. наука єсть правдивою наукою, що треба добре знати ріжницю між правдивою наукою а гіпотезами, нераз гаразд дурненькими. Колиж мимо того через поміщенє згаданого уступа дотичні особи чулиби ся нами обиджені, так ми їх з серця перепрашаємо і єще раз заявляємо, що ми не мали найменшої гадки в той спосіб їх обидити.

Про реколекції в Станиславіві дістали ми слїдуєчі уваги, які поміщаємо в скорочено: Розводитесь про вагу і значінє духовних вирав, про їх корисвий вплив і душевний пожиток — се, здає ся, цілком непотрібно. Кождий сьвященик знає се сам якнайліпше, а специяльно той, що вже брав участь в таких виравах. Тому з великим вдоволенєм привитали ми гадку нашого Пресєсьвященного що до урядженя реколекцій для цілого диєцезального клира. Автор сих уваг, як і прочі, що вже ті реколекції відправили, мусять виразитись про них з найбільшими похвалами, як рівнож подякувати Пресєсьвященному за ті труди, які положив і покладає коло сего так хосенного для наших душ діла. — Далі заявляє наш дописуватель, що хоч повисша гадка урядженя реколекцій для клира пілої диєцезії єсть дуже красна і похвальна то все таки спосіб їх переведеня (стягати всіх до Станиславова) не цілком щасливий, бо і непрактичний і за коштовний і треба єго конечно на другий раз змінити, улекшити і упростити. Всеж таки — кінчити — некоректно поступили собі ті деякі сьвященики, що виступили проти способу переведеня сих реколекцій аж в „Ділі“. Таке на будучє не повинно бути, бо досить напастий на церковну єрархію з боку наших ворогів, а ні, щоби ми єще самі, сьвященики, „натягали“ єпископів по часописях. Чи ми сим не даємо соблазни?

8767.

Ч. 6.

Львів, 15. марта 1905.

Рік II.

Жива

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Кожде число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

Під розвагу.

„Амінь глаголю тобі: не ізидеши оттуду, дондеже воздаси послідній кодрант“.

(Мат. V. 26.).

„Аще речем, яко не согрішихом, лжа творим Его і Слово Его нїсть в нас. (Йоан I. 10.)

Так! Всі ми грішники в більшій чи меншій мірі. Много „согрішаєм вси“. Всі нарушаємо закон Божій, противимо ся воли Божій, зневажаємо Величество Боже, затягаємо довг справедливости Божій. Чим же єсть гріх, хотьби і найлекший, знає кождий з нас добре, коли лише трохи ввійде в себе, коли погляне на окружаючий его сьвіт, коли загляне до іст рій людства, найбільшеж, коли взнесе очі душі своєї на Розпятиого Спасителя! Дійсно! „Се огнец Божій вземляй гріхи міра“. (Йоан I. 29.). Так! „Той язевен бисть за гріхи ната і мучен бисть за беззаконія наш. Язвою Его ми ісціліхом“. (Ісаія LIII. 5.). Христос доперва задосить учинив справедливости Божій за нас, відкупив нас, осьвятив нас. Щасливі ми проте, бо потребуємо лише користати з плодів жертви Его крестної, а маємо запевнене милосердіє Боже над нами, прощенє гріхів наших, дарованє вічної карі, отверте небо.

Сего однак ми собі не заслужили! Тому і з нашої сторони мусимо причинитись до задоситьучиненя справедливости Божій, мусимо поносити дочасні карі, мусимо чинити покуту. „Аще в сурові древі сія творят, в сусї что будет?“ (Лука XXIII. 31.). Що до того буде з нами, сьвященниками, слугами Христа, котрого місію маємо сповняти, в слїди Его вступати, діло Его совершити;

котрий дав нам образ, аби ми Ёго наслідували; того Христа, котрий сказав і так діяв: *„моє брїшно єсть, да сотворю волю пославшого мя і совершу діло Ёго“*. (Йоан IV. 34). Гляньмо лиш на наші безчисленні обовязки, а їх виповненє. Чи ж стрѣх не огорне нас, що буде з нами по смерті, що станєсь з непотрібними рабами? Тож за житя треба користати з часу, ділати, *дондеже день єсть*, задосить чинити ділами покутними справедливости Божій, аби муки чистилищні були короткі або і жадні. В тім ділі помагає нам на землі і Церков св. своїми ласками з полишеного її скарбу, св. відпустами. Она вірна заповітови Спасителя, котрий прийшов *взискати і спасти погибших*, як печалива мати ходить коло нас, помагає нам, ратує нас. Щасливий проте кожний, котрий з сих ласк користує.

Щасливий, котрий зійде з сего свѣта в ласці освящаючій, найщасливіший, котрого душа, опустивши тіло, ввійде *во двори Господня*. Та сих певно мало, бо покути мало. Майже всіх нас проте чекають кари чистилищні. Страшні се кари; після святяих Отців мають навіть рівнати ся карам невольним, одна ріжниця, що они тільки дочасні. Се нас чекає по смерті за грѣхи наші, коли зійдемо з сего свѣта в ласці Божій. Але і тут Церков св. не опускає своїх членів, жертвуючи за них плоди жертви безкровної, заслуги святяих, добрі учинки вірних. Се ділає взагалі за всіх страждучих, в якій цілі і посвятила в їх память і на їх поміч певні дні і часи перк. року. Щоби ж однак душа лично дістала поміч в чистилищі, мусять на неї памятати і за неї подбати члени живі на землі. На жаль, в наших часах члени перкви „воїнствующої“ замало памятають на своїх членів страждучих. Видимо то найлучше по парохіях, де память та кінчить ся звичайно з замкненєм гроба, а позагробова поміч єсть лиш спорадична. Се розумієсь у мірян, у котрих та память може легко відновляти ся в житю буденнім, бо ж они посіли доми своїх предків, поля, варетати і т. д.

Якаж доля дотерва чекає свѣщеника, котрого не раз опущений гріб єсть одиноким свѣдком колишньої діяльности замкнених в нїм тїлїнних останків! Ба! дуже часто і хреста не видно на гробі колишного воїна Христового! Родина полишена розбрелась по свѣті; вдога здана на Провидіне Боже з своїми діточками не годна помогти своєму страждучому мужеві! А кілька сходить зі свѣта свѣщеників, котрі давали приют многим особам, а сї загарбавши працю свого добродіє, за душу єго і не згадають.

Щож проте нам робити? Слїдує з сего, що ми за житя нашого на землі мусимо постарати і забезпечити собі поміч для душ наших по смерті. Се піднести єсть і наміром сих моїх стрічок, а цілію викликати дискусію і ви-
найти спосіб залагодженя сеї справи.

Правда! на се найлекшим способом єсть основуване бого-
служебних легатів і о се повинен кожний свѣщеник под-
бати, хотьби вчасно за житя, *дондеже день єсть*; незасібний може

ту квоту заасекуровати на случай смерті. Другим способом єсть братня поміч в яким брацтві чи товаристві. Ту був би хосен для всіх і вічний і скорий. На багаті легати нас не стати, а спускатись на одну Службу Б. легатову річно, то би прийшлося може і задовго терпіти в чистилищі. Підношу тепер голос, чи не далось би у нас оснувати яке краєве, руске, до нашого обряду прикресне брацтво літургійне, розумієсь спільне і для мірян. На сю гадку напровадив мене німецький союз літургійний в Інгольштадті (Messbund) під покровом Непорочно Зачатої, котрого спровадив я статуті. Як оно гарно розвиваєсь, яку поміч приносять, які ласки уділяє, можна собі представити з того, що пр. в р. 1904, мало 671.529 членів. Обовязком кожного члена мірського замовити, а священики відправити лачно Службу Б. в наміренню союзя в означенім дні року. Тож в році 1903-тім відправлялось денно в наміренню союзя звиж 1800 Служб Б. А які красні наміреня! 1) в честь Непорочної, 2) аби упросити собі її помочи в послідній годині, отже о щасливу смерть, 3) особливо за того, що найскорше умре, 4) за всіх живючих і померших членів, 5) особливо за того, що послідний помер.

Тож чи не можби, як сказано, оснувати у нас подібного брацтва в нашім рускім обряді при котрій катедрі, або при яким чудотворнім місці, або при котрім монастири ОО. Василиян. Тут здаєсь, булоб найлучше. Надто піддаю ще одну гадку. Можеби далось оснувати при наших катедрах чи капітулах яку касу, деби священики складали лепти свої на стипендії богослужебні по їх смерті. Після числа гроший чи уділів мало би відслужити ся за єго душу як найскорше певне число Служб Б. відручних. З сего бувби дуже великий хосен. Раз, священик спокійно замикав би очи, бо має надію на скору поміч єго спеціально душі; друге, біднійші священики одержували би стипендія, тож мали би запомогу; третє, багатші, чи чия зможність, могли би віддані їм стипендії жертвувати на яку Божу ціль, пр. основанє, заосмотрюванє церков і т. п.

Впрочім Вєч. Врята будуть ласкаві забрати голос в тій справі і взятись до сєго діла для слави Божої і спасєня душ наших і ближних.

Вкінці повинні ми щось і добровільно зробити для наших попередників. Відправляємо що річно по кілька або і кільканадцять часом Служб Б. офіціяльно без винагороди при різних торжєствах, чомуж би не мали ми сєго учинити за нашого попередника раз в рік. Тож моя гадка єсть, що кождий повинен кожного року в річницю смерті свого попередника жертвувати за него Службу Б. а так само за свого помершого сотрудника до кінця свого житя. Так само буде відправляти колись за єго душу єго наслідник. Щобиж се було обовязковим, сьмію просити наших Преосвящєних Владик, можеби то далось зробити законом нашим церковним краєвим. В такім разі, коли самі собою заопі-

куємось а і Висока Власть наша нам допоможе, будемо могли спокійно в ласці Божій сходити з сего світа і мати з св. Павлом радію на вінець Слави.

о. М. Баричко.

Ф. Грівец.

Проби злуки з грецкою церквою по Соборі Фльорентийскім.

(6. Продовженє).

В С Т У П.

Росайській Церкві припала по упадку Царгорода рішаюча роля поміж всіми східними Церквами; важністтю і впливом перевищає она много греко-єлиньску і всі прочі малі східні Церкви. Волив який посідали живла греко-єлиньскі у східній, Церкві перед Собором фльорентийскім, принав опісля Руси. Числом своїх вірних і могутостию держави, котрої сталась знрядом, виконує Церков російска рішаючий вплив на весь християньський Орієнт. Тому то зараз по упадку Царгорода були звернені очи папів з особлившою любовию до Росії при кожній нагоді. Коли зважимо, що велика часть нинішньої великої держави російської через пілі столітя була з'єдинена з римекою Церквою та по части ще й вині та лучність задержалась, то можемо сказати з Августином Пальмієрі, Ассумпционістом в Царгороді, що Росіяни суть небезпеченством і надією римської Церкви.

Зараз по упадку Царгорода пізнали папи змінене положенє в грецкій Церкві і звернули свій погляд до Росії, щоби Церкві католицкій здобути новий триумф та придбати сильного союзника проти споконвічного ворога християнства. От тим то бачимо в протягу століть змагання папів, щоби Русь під зглядом церковним і політичним зблизити з Заходом. Від часу до часу було для Руси політичне зближенє з Римом пожадане, і тому бували часами дуже тісні зносини між нею а Римом. Та хоч як укладались політичні відносини, то папи не спускали ніколи з ока головної ціли: сполученя рускої та російської Церкви з римекою і помимо всіх неудач та розчаровань стреміли до своєї ціли з подиву підною витривалостию і з тим благородним оптимізмом, котрий може бути впливом лишень віри, надії і любови.

Русь отримала віру християньску з Византиї в X. століттю; тому під зглядом церковним була від неї зависимою. Византийське духовенство намагало ся зорганізувати Церков на Руси після взору византийського та задержати єї в як найбільшій зависимості від Византиї. Митрополитів і єпископів діставала Русь з початку з Царгорода, а рускі єпископи мусіли ординувати ся

в Царгороді¹⁾). Тим способом зістала Русь втягнена поволи в схизму і наповнена відразою до латинників.

Перед собором фльорентийским Русь рідко коли стикала ся з Римом. Після нападу Татарів (в XIII. століттю) не було то легко. Зараз в початках татарського панованя стрічаємо одно важне приклученє. Папа Інокентій IV. післав (1245) Францішканина Fra Giovanni del Plano Carpino до хана монголів; підчас подорожи через Русь зіткнув ся він з руским князем²⁾. Монах мав то щастє уділити послїдню потїху умираючому великому князеві Ярославові з Суздаля³⁾. На те приклученє пам'ятає папа Інокентій IV. у своїм Breve до великого князя невского, пригадуючи єму, що батько єго Ярослав умер помирений з Церквою римскою; при тїм взиває єго, щоби пішов за прикладом вітця⁴⁾. Більше менше в тїм самім часі писав папа також до руского князя Данила галицького і обіцював єму королївську корону, наколи прийме уяїю з римскою Церквою⁵⁾; однак змаганя папи не мали тривалого успіху⁶⁾.

Унія фльорентийська в Росії.

В часі собору фльорентийского буз митрополитом всієї Русі Ізидор, одна із найвизначнійших личностей в історії Унії взагалі. Яко ігумен монастира св. Димитрія (в Царгороді) промовляв він в Базилей з цілим одушевленням своєї східної вдачі за унією⁷⁾. В р. 1437 післав єго грецький цісар яко митрополита до Москви, щоби тут причиняв ся до побіди великої ідеї, як виражає ся Пієрлінг. Хвиля здавала ся бути щасливою. Великі князі московські носили ся з гадкою зібрати всі сили руского народа, щоби остаточно скинути татарське ярмо. У вересни 1437 р. удав ся Ізидор зі своїми рускими товаришами на собор до Феррарі, а відтак до Фльоренції. На соборі був він одним з найревіційших заступників унії. Тут підписав він декрет унії і зістав іменованій легатом „a latere“ для розширювачя унії на Литві, Лівонії та цілій Русі Вертаючи з Фльоренції, оголосив він в Будапешті (1440) в посланню до Русинів доведене до кінця унії. В Києві і Холмі витали єго дуже радо яко звістуня з'єдинення, за те в Москві натрапив він на рішучий опір великого князя, духовенства і народу. Грецькі упередженя і неприхильність до латинства підсичувана Царгородом вже й на Руси глибоко вкорінилась⁸⁾. Великий князь і клир відкинули буллію про

¹⁾ Pitzipios, Die orient. Kirche, ст. 245 — 46.

²⁾ Turgenev, I. ст. 58 — 59 н. 65;

³⁾ Pierling, La Russie etc. I. ст. XV. — XVI.

⁴⁾ Turg., I. ст. 68 — 69, н. 78;

⁵⁾ Turg., I. ст. 61 — 62, н. 68.

⁶⁾ Annales Eccl. Ruth. ст. 7 — 8; в тїм місци Гарасевич не є точний, коли говорить о якійсь унії, не згадуючи цілого перебігу; зараз слідує папа Александер IV. мусів напаминати нещирого Данила до повороту до Унії (Turgenev, ст. 84 — 5, н. 96).

⁷⁾ Pierling I, стор. 11.

⁸⁾ Гадка Піцінія (ст. 247), будьто би великий князь був прихильний унії, описіа однак мусів уступити під напором ворожого унії клиру, не дасть ся історично доказати.

унію. Ізидор зістав вкинений до в'язниці, утік однак щасливо до Італії. Великий князь сповістив царгородського патріарха Митрофана, що Ізидор відпав від православ'я і приніс з Риму письмо з многими латинськими блудами; патріарх повинен проте прислати до Москви иншого митрополита.

Митрополитови удалося на якийсь час розтягнути свою юрисдикцію на цілу Русь. Здавалося, що унія в цілій Русі знищена. Однак Ізидор полишив тревалі сліди в цілій славянській сьвітлі помимо короткого побуту в Москві. Події великого значіння в'яжуться з тим іменем, котре задержало свою славу в історії. Передовсім датується від того часу поділ рускої Церкви на дві Митрополії. Митрополити московські лишилися все непримиримими ворогами Риму і флорентійського Собору. Російська політика руководилася византийством, національний елемент абсорбував релігійний, власть державна втикалася до святилища, порабощала клир і затемнювала поняття церковної свободи і незалежності. У Києві лишилася унія при відмінних обставинах якийсь час. Через внутрішні невгоди та національні упередження затемнилася відтак пам'ять на буллі пани Євгена IV. Однак зародок унії лишився в глибині серця, доки не видав обильного овочу при кінці XVI. віку.

Доля унії на українській та литовській Русі.

Від часу навернення Русі на християнство був Київ церковним осередком Русі. Після політичного поділу проявлялися також проби поділу церковного. І так в XIV. і XV. віку резидували рускі митрополити в Галич, однак з перервами. Так само були з початком XIV. століття з деякими перервами рівночасно митрополити на Литві і в Москві. Ізидор був митрополитом цілої Русі і таким вся Русь его визнавала. Хотів був змушений з Русі втікати, затримав однак титул і юрисдикцію на цілу Русь. З вибором Йони митрополитом московським зачинається дефінітивний поділ Русі на дві митрополії. Зразу намагалися московські митрополити привернути всіх руских єпископів під свою юрисдикцію; Йона виконував навіть, як ми то вже висше згадали, юрисдикцію над єпископами рускими в Польщі і Литві. Однак від часу київського митрополита Григорія (1458) мусіли обі сторони признати дефінітивний церковний поділ Русі.

[Д. 6.]

Джон Вілліам Дрепер і его Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. Щепкович.

(9. Продовжене).

Вираз „погавство“ єсть латинського походження і означає в першій лінії людей, що мешкають на селі. Коли християнство

розвинуло ся в римській державі, почавши від Константина Великого і обняло всі інтелігентніші круги, то при почитанню божків лишили ся селяни, як більше консервативний елемент. Поняття селянин і мнгобожник так зросли ся з собою, що вираз селянин став ся однозлучним з виразом політеїст або мнгобожник. Поганьство отже не єсть нічим иншим, як релігією, котра наказувала своїм ісповідникам почитати не одного правдивого Бога, але більше або менше число богів. Ті боги були звичайно не рівнорядними, але підчиненими одному найвишньому богови, котрому належала ся від них почесть і послух.

*

*

*

Релігія означає звязь, яка заходить помежи найвищим Єством, а чоловіком. Та звязь лежить в тім, що чоловік пізнає Бога і Їго любить. Він пізнає, що не тільки своє єствоване, але і всі ті добра отримав від Бога і тому, як з одної сторони чує свою зависимість від того Найвишнього Єства, так з другої сторони видить Їго доброту і любов до себе і починає Їго рівнож любити. В тім значіню, а іменно яко звязь помежи Богом а чоловіком, бере релігію Лактанцій¹⁾ випроваджуючи вираз *religio* від *religare* (= лучити, вязати).

В латиньскім язиці має вираз *religio* (= релігія) еще инше значіне, а іменно, бере ся в значіню почитання, яке належить ся для кривних і свояків або старших. Дятого почитане зглядом родичів, приятелів, старших, настоятелів і прч. називає ся також релігією. Однак в стислім значіню, означає релігія тільки відношене чоловіка до Бога. В тім то значіню беруть єї не тільки писателі християнські, але і поганьські.²⁾

В тім посліднім значіню бере релігію також св. Тома Аквінатський, котрий в питаню 81. артикулї 1. каже: „Чи слово релігія походить від частого відчитування, чи від повторного вибираня сего, що через недбальство утратили ми, чи походить від поновного лученя, релігія означає властиво відношене до Бога: бо Він єсть тим, з котрим повинні ми бути злучені неначе з невисихаючим жерелом; до котрого також повинен відносити ся кожний наш вибір, яко до послідної цілі; котрого також повинні ми відзискувати через віру і явне оказуване віри, так як з недбальства утратити ми єго через грїх.³⁾

¹⁾ Лактанцій в *Divin. instit.* 1. 4. ст. 28. у К. Маццелі в трактаті *De Religione et Ecclesia* ст. 1.

²⁾ Mazzela loc. cit. стр. 2.

³⁾ *Divi Thomae Aquinatis „Summa Theologica“ Secunda Secundae Partis — Romae MDCCCXCIV. — Quaestio LXXXI. Articulus I. під заголовком: „Utrum religio ordinet hominem solum ad Deum“*, де читаємо по словах св. Августина „Religat nos religio uni omnipotenti Deo“ дальше так: „Sive autem religio dicatur a frequenti relectione, sive ex iterata electione eius, quod negligenter amissum est, sive dicatur a religatione, religio proprie importat ordinem ad Deum: ipse enim est, cui principaliter alligari debemus tamquam inefficacienti principio; ad quem etiam nostra electio assidue dirigi debet sicut in ultimum finem; quem etiam negligentes peccando amittimus, et credendo et fidem protestando recuperare debemus“.

Так отже в яким небудь возьме ся значіню релігію чи в загальнім, чи етимологічним, она означає все якусь звязь, яка заходить помежи чоловіком а Богом; і тому то не можна пізнати сути релігії, як довго не пізнасть ся докладно тої звязи. Хотай вправді заходить межи Богом а чоловіком нескінчена різниця, то однак чоловік може бути получений з Богом найтіснішим узлом; бо так як чоловік не може існувати без Бога, так не може бути також призначений для иншої ціли, як для Бога, яко остаточної ціли і йому мусить бути підчинений.

Та звязь, яка лучить чоловіка з Богом, може бути двояка: фізична і моральна.

Фізична звязь лежить в фізичнім відношенню, в яким залежать від Бога сотворіння так розумні, як і нерозумні, яко від свого Сотворителя і Управителя. Моральна звязь лежить в тім, що сотворіння наділені розумом і свобідною волею є підчинені Богу, яко послідній ціли, яко своему сьвятому Законодавцеві і справедливому Судії.

Релігія лежить як раз в тій звязи моральній. З того видно, що та звязь помежи Богом а чоловіком опирає ся на пізнанню розумом правд, що відносять ся до Бога і на добровільнім виповненню обовязків зглядом Бога. Звідси повстає різниця помежи теоретичною а практичною релігією, однак така, що они не становлять двох різних релігій, але суть частиами одної і тої самої релігії. Сума отже правд, які зазначають ясно і докладно відношення помежи Богом а чоловіком, становить релігію теоретичну; обовязки, які із сего відношення випливають, а котрі чоловік має виконати, се становить релігію практичну.¹⁾ Релігію можна взяти еше підметово або предметово; підметовою називає ся тоді, коли єї возьмемо так, як она єсть в чоловіці, що єї визнає; предметовою, коли так єї беремо, як она єсть сама в собі.

Предметово взята релігія єсть то збір всіх правд і обовязків, які означають моральні відношення помежи Богом а чоловіком.

Підметово взята релігія єсть чеснота в чоловіці, що ті відношення і узнає і усовершає; або єсть то саме привязанє до виспе сказаних правд і виконанє повиспих обовязків.

Звідси виходить, що релігія взята загально розтягає ся ширше, чим релігія як осібна чеснота; бо тамта обнимає всі правди і обовязки, що зміряють до якої небудь услуги зглядом Бога; тота єсть чеснотою моральною, що склоняє чоловіка, щоби віддав Богу честь і славу, яка йому належить ся задля Їго виспости. Тому то Бог має особлившу виспість, бо Він весь безконечно перевисшає, тож йому належить ся особливша почесть. Річ має ся подібно як у людей. Не всім однакова належить ся почесть, але се залежить від виспости чоловіка, і тому инша почесть належить ся вітцєви, инша кородеви і так дальше.²⁾

¹⁾ Гл. „De Religione et Ecclesia“ Camill. Marzella S. R. E. Cardinalis Editio quarta — Romae 1892. стр. 3.

²⁾ Пор. Св. Томи з Аквіну „Summa Theologica“ 2—2 Qu. LXXXI art. IV сор. 569 римске виданє з 1894.

Св. Августин дефінює релігію: „Почитанє Бога.“ Ся дефініція, коли має примінити ся до правдивої релігії, повинна властиво виражати ся словами: „Належне почитанє правдивого Бога, так як каже св. Тома: „Релігія єсть чеснота, силою котрої віддає ся правдивому Богу належна слава і честь.“

Бо кожда честь, що віддає ся або не правдивому Богу, або правдивому виправді Богу, але в неналежний спосіб, єсть почитанєм не релігійним але суєвірним; бо правдива релігія вимагає не лиш властивого предмета, але і властивого способу почитаня.¹⁾

Тота релігія, що має правдиве понятє і віру о Бозі і віддає Богу честь правдиву і належну, називає ся релігією правдивою. Колиж релігія віддає Богу фалшиву честь то називає ся релігією неправдивою або ложною. Ділить ся дальше релігія на природну або обявлену. Природна релігія єсть та, яку диктує сам собі лишений розум, і до котрої тягне сама природа; або єсть то збір засад і обовязків, що відносять ся до почитаня Бога, о скілько они можуть бути звисні природному розумови і о скілько можуть бути виконані природними силами.

Релігія обявлена єсть та, що опирає ся на надзвичайній і над-природній обяві Божій, котра не належить ся природі людській.

Правдива обявлена релігія ділить ся після різних епох і ставів на первісну, що була дана Адамови і патриархам; на жидівську, яку дав Бог жидам через Мойсея і християнську, котру обявив Бог через Ісуса Христа цілому людському родови.

Первісна релігія не заховала ся чистою, але зістала скривлена що до понятя о Бозі. Се видно вже хотьби з того, що коли би люди переходили єї в таким стані, в яким єї Бог людям обявив, то она була би всюди однаковою. Тимчасом видимо, що она єсть у одних однобожна, у других двобожна, у инших знову многобожна. Ба навіть у одного і того самого народа релігія змінєє ся з бігом часу. Так видимо з історії Єгиптян, що у них перед пантеїстичною релігією була релігія монотеїстична.²⁾

В часах же історичних видимо, що всі старі народи, що зістали по собі сліди, з виїмком одних Жидів, були многобожниками (політеїстами).

Дальше історія учить нас, що та многобожність розвиває ся, але розвиває ся розкладово. З поступом часу і культури множать ся боги і богині, а з їх розростом упадають що раз то низше понятя релігійно моральні.³⁾

(Д. 6.)

¹⁾ De Rel. et Eccl. — Camil. Mazzella стр. 4.

²⁾ Гл. Źródła historyczne Wschodu одноśnie до Писма św. przez Ks. Władysława Zaborskiego стр. 54.

³⁾ Тамже під заголовком Asyrologia стр. 168 і 169.

Замітки двох російських професорів духовної

Академії про наші церковні відносини.

(З. Продовжене)

І Загальні замітки — історична доля Галичини.

Автор зачинає від сконстатовачя факту, що відколи Галичина, колишнє удільне руске князівство, зістала у XIV. в. через Польщу відірвана від цілости руского народного організма, від сего часу вже не судило ся їй „возсоединиться съ единоплеменною ей Россією“. За політичним відокремленем прийшло, хоть і не так скоро, роз'єдиненє релігійне а нарешті і яzikове. Однак проф. Титови не імпонує ані одно, ані друге. Роз'єдиненє релігійне, яким називає (ст. 2.) унію, не імпонує ані своєю історією, ані теперішнім станом. Історія унії в Галичині тим поперше свідчить на свою некористь, що унія дуже довго тут не принимала ся, хотя в Західній Руси вона була введена вже під кінець XVI. в. По друге, що доперва особливим мірам хитрости польского правительства удало ся у послідній чверти XVII. в. і з початком XVIII. перетягнути на унію єпископів двох православних єпархій: галицько-львівського Йосифа Шумлянського і перемиського Інокентія Винницького, та і ті сприяли унії лише „по своимъ личнымъ разсчетамъ и выгодамъ“ і (каже Автор по третє) не нашли послуху у народа. Бо хоть польске правительство оголосило обі єпархії уніяцкими, однакож в самім ділі ані низше духовенство, ані простий нарід унії не хотів, ані не приняв. Таким чином ся унія була довгі часи чисто номінальна, бо духовенство і нарід далше уважали себе православними і такими полишили ся, та непомогли на се навіть правила Замойского собора, ані псованє богослужебних книг. Тому то і по нині унія не має ані симпатій, ані впливу у руского народа в Галичині. Противно, „среди старѣйшаго поколѣнія галицко-русскихъ уніатовъ и доселѣ еще живы симпатіи къ православноі Россіи“... і *„духъ Наумовича не умеръ и доселѣ среди русскаго духовенства въ Галиціи“* (ст. 5.)

Така в очах нашого Автора доля унії в Галичині. Але на сїм еще не кінець, бо съвяц. Титов безпосередно по своїм історичнім очерку такий факт констатує: „Но, съ другой стороны, тѣ же наблюденія привели насъ и къ тому заключенію, что въ послѣднее время наступили для Галиціи такіа тяжкія — и внѣшнія и внутреннія — условія, которыя угрожаютъ серьезною опасностію той сравнительной цілости и неповрежденности древлеправославной церковности и той внутрєнной симпатіи къ православію, якіа доселѣ сохранились среди русскихъ Галичанъ. Обѣятихъ тяжкихъ условіяхъ жизни русскаго духовенства и народа въ Галиціи, ми скажемъ нѣсколько позже“... Гаразд! ми дуже радо послухаємо і дуже вдячні за се отверте признание. А наколи п. Автор каже нам еще трохи пождати, ми тимчасом повер-

немо еще хоть на хвильку до его історичного представлення нашої унії.

Воно ані не нове, ані не одинокє. Ті самі погляди, та навіть з більшим еще драматизмом, вже давно висказали ті, що писали про історію нашої церкви — більш чи менш фахово. Почавши від Бантинш-Каменского,¹⁾ Коялович,²⁾ Крачковский,³⁾ Хрущевич,⁴⁾ Чистович,⁵⁾ Стрільбицкий,⁶⁾ Малишевский,⁷⁾ Кипріянович,⁸⁾ а навіть проф. Жукович⁹⁾ і митрополит Макарій (Історія русекой церкви, т. IX—XII.) — всі вони в більшій чи меншій мірі мають один, можна сказати, типовий спосіб задивлюваня на історію нашої унії — односторонно і ворожо проти неї, так, що можна его назвати традицією російської школи.

В другий знова екстрем попадають польські історики і — годї правди діти — наші так, що на разі чисто об'єктивної і наукової історії нашої церкви і унії нема еще,¹⁰⁾ — і, відай, довго еще прийде ся на неї ждати, доки уми не успокоять ся і доки всякі бічні згляди не уступлять... Та, якнебудь не можна сказати, що історія нашої унії належить до найсвітліїших, але і не можна вже єї відмовляти всякого права і всілякої логіки!

Коли проф. Титов каже, що наколи унія так довго не приймала ся в Галичині, „то это зависѣло больше всего отъ той любви і той преданности къ отеческой православной вѣрѣ, которыя одушевляли русское духовенство (преимущественно низшее) и простой

1) Бантышъ-Каменскій Историческое извѣстіе о возникшей въ Польшѣ уніи, Москва 1805.

2) М. Кояловичъ, Литовская церковная унія. 2 т. Петербургъ 1859—1861, Лекції по исторіи Западной Россіи, Москва, 1864, Историческое изслѣдованіе о Западной Россіи, Петерб. 1865.

3) Ю. О. Крачковскій, Очерки уніятской церкви (Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ исторіи и древностей російскихъ за 1871 р. кн. I і II, за 1876 р. кн. III і IV).

4) Г. Хрущевичъ Исторія замойскаго собора, Вильна 1880.

5) И. Чистовичъ Очеркъ исторіи западно-русской церкви 2 т. Петербургъ 1882 84.

6) Священникъ Іоаннь Стрѣльбицкій Уніятскіе церковныесоборы съ конца XVI вѣка до возсоединенія Уніятвъ съ православною церковью, Изд. 2. Одесса 1891.

7) И. И. Малышевскій Западная Русь въ борьбѣ за вѣру и народность, Петерб. 1897.

8) Г. Я. Кипріяновичъ, Историческій очеркъ православія католичества и унії въ Бѣлорусіи и Литвѣ съ древнѣйшаго до настоящаго времени, 2-е изд. Вильно 1899.

9) П. Жуковичъ. Борьба противъ унії на сеймахъ, Петерб. 1897 і Сеймовая борьба православнаго западно-русскаго дворянства съ церковной уніей (до 1609 года). Петерб. 1901.

10) Поп.: „Eine objective Geschichte der unierten Kirche in Russland besitzen wir noch nicht“, Prof. *Albert Ehrhard* Die orientalische Kirchenfrage und Österreichs Beruf in ihrer Lösung. Wien 1899, ст. 52, ув. 1.

русекий народъ въ Галиціи“ (ст. 2.) — на се згода. В виду сего, що питання віри суть для кожного народа найбільшої ваги і кожний е твердо переконаний, що єго віра є найліпша, навіть одиноко правдива, розуміє ся, чому то із вєляких перемін, які стрічають ся у люцкім житю, переміни на поли релігійнім стрічають ся з найбільшим опором.

Отже нема зовсєм дивоти, що наші предки так довго і сильно держали ся православя. Вони жили у нїм цілими віками у найліпшій вірі, обряд грецко-с-авянський прикував до себе душу народа, і був на ті часи одиноким забором рускої народности. Значіня і ваги унії ані низше духовенство ані нарід не розуміли, а ті, що єї пропагували, т. є. польске правительство і польский клир, робили се з напором і без щирости, з мотивів вузко політичних, а не задля слави і сили церкви католицкої, бо у многих случаях ділали проти виразної волї Пап¹⁾

Нарід відчував се і бачив, тай звідки мав набрати симпатії до унії? Крім сего і наш Автор каже, що Галичани не бажали добровільно приймати не на вислої їм унії. Так, ненавидженої, але через то, що Галичани були ближе Греків, отже і більше під їх впливом — а вони виховували нас у ненависти до римської церкви²⁾. Побіч сих зверхних причин були еще і внутрені. У наших сторонах брацтва церковні стояли в XVII в. на висоті свого розвитку і діяльности, — а в них концентрувала ся оборона православя³⁾ і православні школи були по взору католицких добре з'організовані⁴⁾ а врешті Петро Могила привернув у нас законну і польским правительством признану єрархію, упорядкував єї внутренне житє: устрій і адміністрацію.

Серед таких обставин православє могло і мусіло було у нас

1) Вистарчить вказати на факти, зібрані у: О. Бродовича. *Widok przemocy na słabą niewinność srogo wywartej*. Историч зап. Львів 1861. Сборникъ документовъ, уясняющихъ отношенія латино-польской пропаганды къ русской вѣрѣ и народности, Вильно 1864. М. Малиновского *Die Kirchen und Staatssatzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien*, Lemberg 1861 ст. 16—225. *E. Likowski*, *Geschichte des allmaeligen Verfalls der unirten ruthenischen Kirche im XVIII. u. XIX. Jahrhundert...* ins Deutsche übertragen von A. Tloczyński I. Bd. Posen 1885, ст. 294—304.

2) П. Милюковъ, *Очерки по исторіи русской культуры*. Часть II. Церковь и школа. 2-ге изд. Петерб. ст. 20: „По внушеніямъ в сточной церкви нельзя было даже ѣсть и пить изъ однихъ сосудовъ съ латинами“.

3) Пор. А. Папкова *Братства*. Очеркъ исторіи западно-русскихъ православныхъ братствъ. Петерб. 1900 цитов. у Титова крит-библіогр. Обзоръ II. ст. 37 і 39.

4) К. Харламповича, *Западно-русскія православныя школы XVI. и начала XVII. вѣка*, отношеніе ихъ къ инославнымъ, религиозное обученіе въ нихъ и заслуги ихъ въ дѣлѣ защиты православной вѣры и церкви. Казань 1898, ст. 277—369.

сильнійше і довше держати ся, але годї толкувати се на некористь унії. Противно єї побіда серед таких обставин свідчить про єї силу!

Проф. Титов, переходячи відтак до бесіди про наших перших уніяцких єпископів Шумлянського і Винницького, закидає їм, як вже вище було згадано, що лише різні приманки польського правительства перетягнули їх на унію і що вони зрбили се задля личних користей (ст. 3). Що тикає ся Шумлянського, то про єго діяльність у заключеню унії годї мати ясний толк доси, доки єго довге хитанє на обі сторони, католицьку і православу, не буде основно і документами розяснене. На кождий случай не мож підсувати єму низкого єгоїзму у заведеню унії. Так можна би було думати єще про той час, коли ходило єму о поперте в спорі з протиєпископом Свистельницьким о поїзданє престола, або о ласку короля Собієского, прихильника унії.¹⁾ Але коли Шумлянський приступив до унії явно вже 1700 р. то є довго по смерті Свистельницького (†1676) і 4 р. по смерті Собієского, та витрєвав у ній вже до кінця євого житя (†1708) серед опозиції ставропигійського брацтва, — годї казати, що він зробив був се для личвої користи і вигоди. Не гірше має ся річ із другим єпископом Інокентієм Винницьким. Що правда, шляхта обрала єго перемиским єпископом єще тоді, коли на владичім престолі сидів законний єпископ Малаховський, який і оісля удержав ся у своїх преділах, а навіть жив єще 12 літ (†1692). Однак і Винницький не завів унії у своїй єпархії 1692²⁾ р „по своимъ личнымъ расчетамъ и выгодамъ“. Вже само видвигненє єго на престол проти правного владика каже додумувати ся якоїсь ціли у тому — а вже ніякої иньшої як праці для унії. Отже Винницький мусів був вже ранійше, відай єще перед вступленєм до чина, одушевити ся до сеї ціли і яко такий вже бути знаний, коли по році перебуваня в унівскім монастирі зістав рукоположений в єпископи (1680). І справді, сейчас по рукоположеню заявив свою готовість прийняти унію і слідуєчого року зложив у Варшаві визнанє віри католицької після форми приписаної для східних. Від предпринятої мети вже не дав відклонити ся ані намовам луцкого єпископа князя Четвертиньського, ані погрозам царя, патріярха московського, ані царгородського³⁾

Отже характеристика наших владик в книжці проф. Титова не цілком вірна і несправедлива. Так само не можна згодити ся на єго слова, що „по правді ані низше духовенство ані простий руский нарід оселений в єпархії перемискій і львівській не хотів навіть чути про унію“ (ст. 3). Бо чей на диєцезальнім соборі в Самборі 1694 р. явно прийняло унію 22 деканів і велике чисо є свіцького і монашого клира, то є, як сам Винницький писав до Папи Інокентія ХІІ, 800 церков, 3000 шляхти і много тисяч вір-

¹⁾ Pop. Pelesz, Gesch. der Union II. Wien 1880 ст. 338.

²⁾ А вже найпізнійше мож сказати 1694 р. а не 1696, як проф. Титов ст. 3. ошибочно подає. Pop. Pelesz, Gesch. der Union II. ст. 349 сл.

³⁾ Pelesz, Gesch. der Union II, 348 сл.

них.¹⁾ Хоть у львівській епархії діло унії йшло трудніше в виду опозиції клира, головно монашого, шляхти і крестоздвижного брацтва, — то і тут годі прямо говорити, що ані низше духовенство, ані простий нарід не хотіли чути про унію

Простий нарід у таких справах звичайно не визнає ся, лише йде за своїми провідниками. А знова низше духовенство сьвіцке якраз перейшло на сторону Шумлянського, коли сей на соборі 1694 р. заявив ся за унією.) Пізнійше, то є в році остаточного і тривалого заключення єдності з католицкою церквою 1700, той сам клир зложив 1. липня католицке визнанє віри.³⁾ Навіть і ставропигійске брацтво не опирало ся довше, як всего 8 літ.

Таким чином назване проф. Титовим первісного переходу Галичан на унію „совершенно номинальнымъ (ст. 3) треба уважати історично невірним. Він не лиш, що не каже, коли то ми вже дійсно прийняли унію, але ще доповідає, що та унія в Галичині через цілих 200 літ була лише поверховна, слаба і такою полишила ся до нині, бо дух Наумовича ще доси не загинув серед руского духовенства (ст. 4 5).

Задовольючи відповідь на таку тезу можна дати лише річевою історією нашої церкви за сих 200 літ — що переходить наші теперішні рами і нашу ціль. Тут можна лише то сказати, що *нема ніякої історичної звязи ані схожости з нашою опозицією проти унії з XVII і XVIII. в. з теперішнім*, як его Автор називає *духом Наумовича!*

Поминувши вже сей факт, який сам Автор признає, що сей дух Наумовича вже належить до історії, бо послідними часами, як каже, зайшли иньші обставини тоді, коли він був у нас голосним, перед двадцяти літами, він не був впливом такої традиції, про яку думає проф. Титов, т. є. давної традиції православної, але як раз реакцією проти традиції, але цілком иньшого напрямку. Від коли цїсар Йосиф П. знє Скит Манявский, православє стратило послїдну свою підпору у нас. Колись сильне, з кожним десятком XVIII. ст. слабło, врешті почало природною смертю замирати, так, що вже у початку XIX. века цілковито завмерло. Від сего часу не то нема у нас вже ніякої типічної прояви православя, але противно, вже у другім десятку XIX. в. виходять з нашого нутра апостоли унії серед православних, які навіть за унію смерть понесли.

¹⁾ Monumenta vetera Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia, ed. Aug. Theiner. T. III. Romae 1863, ст. 732 і 746.

²⁾ Kongregacya Grecko-Ruska Diecezji Lwowskiej w roku 1694 miana za Josepha Szumlańskiego, уміщена в додатку до Ліковеского Gesch. des allm. Verfalls der unirten ruthen. Kirche т. II. ст. 289: „Episkop... Duchowienstwo świeckie iakto Namiestnikow у Prezbyterow Parochialnych do osobliwszey kaplicy w Cerkwi S. Jerzego konwokował, y z tym co у w Cerkwi oświadczył się (т. є. унією). Na co wszyscy unanimi voce zezwolili.“

³⁾ Тамже ст. 290.

Коли далматинський сербський єпископ Венедикт Кралевич хотів 1818 р. завести унію в Дачмації і в тій цілі заложив в Шибенику семинарію, митрополит Левицький післяв йому 1819 р. настоятелів і професорів: каноніка Алексія Ступницького яко ректора і професора богослов'я морального і пастирського, священика: Якова Честинського, яко професора церковної історії і права, диякона Якова Геровського, яко професора догматики і наук біблійних і до їх помочи еще одного священика Василя Терлецького. За то православні Сербі счинили заговор на єпископа Кралевича, але місто него забили 1821 р. каноніка Ступницького і еще одного з наших професорів семинарії.¹⁾

(Д. 6.)

Праця, заплата і лихва.

Три конференційні бесіди Дра Декерта.

За дозволом автора переложив — о. А. Говда.

(5. Продовжене).

„І чому не дав ти сего мого гроша купням, а я був би прийшов, і взяв би був від них з лихвою?“

(Лука 19. 23).

В Новім Завіті слово „лихва“ подибуємо два рази. Раз в притчі о царю, котрий своїм слугам роздає таланти, а по своїм повороті жадає від них строгого справоздання що до їх уживання. Ту саму притчу розказує Матей і Лука в подібний спосіб. При кінці притчі читаємо: Прийшов також слуга, котрий сховав свій талант в хустину і закопав; а виправдуючи ся, так сказав до царя: „Знав я, що ти є строгим паном; береш то, чого не положив, а жнеш, чого не сів. Тому то сховав я Твій талант. Відбери отже, що є Твоїм“. На тотаку цікаву від царя почув відповідь: „Злий і лінивий слуго; ти знав, що я є строгим паном? Чом же не зложив моїх грошей в банку, а я по моїм приїзді був би відобрав собі з „чиншом“. (Так толкує Allioli. Однак там має бути не „з чиншом“, но cum usura, отже з лихвою.)

¹⁾ Переписка о унії далматинського єпископа Венедикта Кралевича съ австрійськимъ правительствомъ. У Београду, Државна книгопечатня, 1863. ст. 8 і 94; документи ст. 24. 29. 34 і 68. сл. 39 46 і 78. сл. До сего пор.: Автобіографија прото-синджела Кирила Цвјетковича и његово страдање за православље. Приредно Димитрије Руварац, протојереј. (Сриска краљевска академија). Београд Државна штампарија Краљевине Србије 1898 ст. 131 і сл. 242. Дуже цікаві книжки для історії далматинської церкви і, як видно, небезінтересні для нас.

Ось слухайте тепер, як вороги християнства кажуть: Християнство само учить і поручає лихву. Слуга, котрий не дав грошей на лихву, був укараний і вкинений в темницю. Ті знов слуги, що дали гроші на лихву і віддали їх разом з нею своєму панови, були нагороджені.

Такий закид зробив жид Др. Кароль Лірре, лікар і великий учений в Талмуді, (він називає себе спадковцем рабінської мудрости), що проживає в Яссах Сей то жид обвиняє християнство в своїй книжці затитулованій: „Евангелиє Матея в світогляді Талмуда“, що оно учить лихви. Автор того саркастичного письма прислав мені сю книжку з присвятою для мене, котра однак цілком не підхлібно звучить. Я єму о стільки за се вдячний, що він відкрив мені в ній неодну незнану точку науки Талмуда і спонукав до того, що я на добре Талмудом заняв ся. В сій книжочці розходить ся о порівнанні з Евангелия, котрого однак не можна толкувати після єго зміслу словного, но треба уважати на єго зміст. Що-ж хотів Христос Спаситель через те порівнянє сказати і научити? Хотів нам живо представити, що кождий чоловік дістає від Бога певні природні дари і ласки, котрих повинен шанувати і уживати на добре, бо з них мусить колись перед Богом обчислити ся. Образцево назвав Спаситель ті дари талантом, грошем, що на наші гроші значилоб 6000 зл.

А понеже вже тогді жиди через позичку гроша на векслі великі тягли зиски, використав отже Спаситель того образу, аби вказати, як лівим було оправдуванє слуги. „Чи не міг ти твоїх дарів без великого напруженя використати?“ Ось такий то є змісл сєго порівнянє. В тїм випадку Христос Спаситель не мав на гадці справедливости або несправедливости лихви. Тому то і не можна з того місяця доказувати, що християнська наука учить лихви і єї похваляє. Противно, читаємо у Луки гл. 6, 35: „пожичайте не надїючи ся нічого“. Отже, не лише наказує Спаситель брати лихву, ба навіть виключає з того згляду всяку сподівану кїрсть. Заки ще приступимо до начерквеня поглядів католицької Церкви о лихві, розберім кілька місць Старого Завіта, що говорять о лихві.

В книзі Исход, 22, 25, читаємо: Як позичаєш гроші мому бідному народови, котрий з тобою мешкає, то ти не повинен тиснути єго, як гнобитель і лихвою гвести. — Слова ті можна взяти за цілковитий закон проти всякої лихви, як також за такий закон, що ограничає лихву. Коли вже даєш на лихву, то хоть не тисни так, не гнєти, не вигітай богато. Як бачимо, з сєго місяця годї з цілою точністю означити, яка є наука Тог-и о лихві. За се викажєсь она ясно зі сїдуючих місць. В книзі Левит, 25, 36—37, читаємо: „Ти не повинен (від убогого брата) брати ані лихви ані ніч більше від того, що єму дав“. Тут вже виразно наказує ся лихва. Ти не повинен брати лихви т. є. чиншу за позичений грїш, ані жадного причинку, як позичиш якусь річ до спожитя. Памятатя однак належить що тут бесїда о убогїм братї жидї, в протиположеню до Nokri т. є. не жида.

Як знов має заховати ся жид з огляду на чужинця що до лихви, о тім навчає нас місце в книзі Второзак: 23 19. Там так говорить ся: Ти не повинен своєму „брату“ ані грошиї, ані овочів, ані иншої річи позичати на чинш (ad usuram), тільки чужинцеві. Своєму братови повинен ти позичати без чиншу, чого потребує. — Річ отже ясна. Тут вже категорично означена різниця між братом а чужинцем, між жидом а не жидом. Таким чином за-
казано брати жидови лихву від жида; від чужинця, стже від не жида, вільно єму брати лихву.

Се якраз місце без сумніву зачисляє ся до недосконалостей Старого Завіта і єго в Євангелію наш Спаситель згаив. До таких місць недосконалих Thor-и належить також місце, де говорить ся о полігамії, о книзі розпустній і и.

Мойсей дозволив Жидам брати лихву, правдоподібно задля „їх завязатости“, або ще більше задля наклону „їх серця“. Він допустив і дозволив менше зло, щоби устерегти їх від більшого т. є. від побирання лихви від своїх власних братів т. є. жидів. Но се не удало ся єму. Пророки, передовсім Єзехііл, нарікають на побирання лихви від своїх, а Єздра по визволеню Жидів із неволі вавилонської багато наборов ся проти того блуду. Розд. 5 другої книги Єздри найвимовніше свідчать о тім. В 71. Псалмі (месіянським) говорить ся о Месії. „Він увільнить душі від лихви і несправедливости“. Отже бачимо, що даного позволення на лихву через Thor-у ті слова не похваляють.

Талмуд знов не лише держить ся цілко позволення даного Thor-ою що до лихви, но іде еще дальше.

Суть декотрі місця в Талмуді, котрі — гадав би ти — за-
казують лихву побирати. В однім місці читаємо там: „Хто свої гроші на лихву позичає, тратить свої власні гроші і чужі“. На иншім знов місці каже ся: „Також від не Жида побирана лихва не має основи“. Но преці ті і тим подібні місця не заключають в собі жалної заборони лихви і не змінюють ніч позволення Thor-и: „Від Жидів лихву брати не позволено, від чужих по-
зволено“.

В compendium Талмуда Schulchau Aruch — котрий у всіх нинішних правдивих Жидів має значінє — в розділі Iore dea 155, 1, каже ся: „Вільно нам після Thor-и Акум-ови (не жидови) позичати на лихву. Давнійше позволяли нам стілько брати лихви, кільки до життя потрібно; но нині всїяко вільно“. Се місце не потребує хиба більшого поясненя.

Декотрі учителі Талмуда просувають ся навіть дальше. Они змінюють позволенє Thor-и на приказ Божий, ба називають єго „святим обовязком“.

Так приміром учить найславніший рабін, Maimonides: „Бог приказав нам від Goj-а (не жида) брати лихву і лише тогді єму позичати, коли єму через ту позичку не помагаємо, но шкоди-
мо“. А в Aboda sarah: 77, 1, piske Tosephot читаємо: „Є за-
казано Goj-ови без лихви позичати; но на лихву вільно“. Хто би в тім згляді не міг утвердити ся в певности, най прочитає собі

через мене переложену книжку професора Pralaitis-a: „Християнство в жидівськім Талмуді“, передовсім ті уваги, що подано там о лихві. По прочитанню її счезне усякий сумнів, а крім того довідає ся читаючий з неї много інших річий. Одна високопоставлена особа недавно писала мені, що через її прочитане набрала пересвідчення, о скільки небезпечним є жида талмудисти.

Се значило би очі свої на правду замикати, коли би хотів хтось перечити, що лихва є злом, яке по предках дістало ся Жидам в спадщині.

В середніх віках була лихва їх привилеєм.

Християнам тогді лихва і всякий чинш за позичку грошей був строго заборонений так законами церковними, як світськими.

Лихвою займатися уважано за річ крайню нечесну. Лише Жидам позволена була лихва і тому то они як можна було використовували сей привилей, ссучи безкарно народ християнський. Прийшло до кризи грошевої; і не релігійний фанатизм християн, але нелюдська лихва була причиною того, що в середніх віках Жидів переслідовано.

Коли при кінці середніх віків середня торгівля стала ся світовою і коли нові товариства кредитові розвинули ся, тоді то Жида почали жити своїм життям. Менше засібні остали шахраями, більше засібні стали банкірами. Одні і другі однак займали ся лихвою і використовували працю інших. Коли знов пізнійше через зростаючий промисл і машини праця зістала поділена, а средства продуктивні від праці відділені, коли дальше через конкуренцію егоїзм до великанської дійшов сили, а економічно слабші на ласку і неласку сильніших були віддані, тогді як раз найліпше вело ся Жидам. Опісля прийшла їх еманципація і як каже жид Счетісих: „Жид став ся паном епохальним“.

Маятки тогді спливали рапідним темпом в їх руки. Цілий національний маяток Німців обчислюють на 450 мільярдів марок. Кілько-ж з того єсть в руках жидівських? 270 мільярдів т. в. 3/5. Отже більше, чим половина національного маятку німецького є в руках чужого племені, котре заледво творить 1% всієї людности Німеччини. Подібно і в Австрії. У Франції ще гірше.

І тут знов скаже хтось, що я підбурюю та знов назве мене капеляном-бурителем з Weinhaus. В дійсности я не є ніяким капеляном, а радше парохом. Християнському знов народови сказати правду, не може звати ся підбурюванем его. Коли взагалі може тут бути бесіда о якімсь підбурюваню, то в першій мірі я є тим, проти котрого підбурюють.

Коли я з початком року ледво першу свою бесіду конференційну „О найстарших і найнебезпечніших ворогах християнства і християнського народу“ виголосив, сейчас знайшов ся в парламенті такий, що удавав ліберала (вільнодумного) і в імя, розуміє

ся, свободи і толеранції оскаржив мене перед правительством — та зажадав — мого покарання тюрмою і суспензією.

А преці я лише чисту історичну правду християнському народови викладав. Яке-ж се підбурюване? А як то жидівські часописи тогді на мене з гори напали, яку лож о мені розсївали, се знають мої слухачі. І то робили не лише жидівські часописи в Відни, но і в Німеччинї, Франції і Англії, ба навіть на Америку рознесли ся вісти тих часописей. Коли отже хоче ся вірно стояти при правді, то не можна говорити, що капелян з Weinhas підбурює; но противно, що він є тим, проти котрого підбурюють.

Ще перел 20 літами читав я в книжці: „Föderalismus“ Константина Frantz-а уваги гідні слова: „Жидівський дух шахрайський опановує ціле наше житє, прошибає всі наші інституції, занепокоює нашу совість, заражує нашу мораль“. Тогді не розумів я ще так добре далекосяглости того висказу. Нині знов підчеркую ті реченя слово в слово. Се є очевидна правда. Жидівське лихварство є пятном нашого часу; его можна назвати гріхом суспільности, гріхом, який менше або більше поповнює ся.

(К. 6.)

Хроніка і бібліографія.

Реколекції у Львові. Товариство св. Апостола Павла урядило як кожного року, так і сего, в днях 6, 7, 8, і 9. с. м. в Семинари реколекції для святичеників. — Провідником був Вп. о. Калиш, Вассилиянин. В реколекциях брало участь через весь час 37 святичеників з поза Львова; а крім тих також місцеві святиченики на науки приходили.

Дивною єсть річю, длячого так мале число святичеників з цілої Архидієцезії бере участь в тих вправах духовних. Видно з того, що упереджене до реколекцій, яке у нас було з давен давна, єще не уступило, єще триває дальше, а походить се хиба з ігноранції, яка єсть у тих людей, котрі вправ духовних єще віколи не відбували, бо як каже ся — *ignoti nulla cupido*. — Що оно дійсно так єсть, нехай посвідчить о тім той вельми цікавий факт, що на реколекції рік річно переважно майже ті самі святиченики перебувають... А то власне єсть яєним доказом, що хто бодай раз був на реколекциях, так пізнав їх потребу, так в тих науках засмакував, що відчуває їх конечність і важність для житя духовного.

Тому належало би Товариству св. Апостола Павла постарати ся конечно о то, щоб дати спроможність всім своїм членам бодай хоть раз до року відбути реколекції та стягнути не 30 ані 40 святичеників, але 300—400. А тоді би дійсно завдане своє сповнило як найкраще.

Дятого гадаю, що то була добра гадка, на яку впав Преосвящений Григорій, що приказав сего року явити ся всім священикам своїй епархії на реколекції. Богато о тім дискутовано *pro i contra*. В місяці січні с. р. мав я нагоду говорити з кількома священиками Станиславської дієцезії, котрі не тільки що противні, але навіть озлоблені були — *sit venia verbo* — таким вимогам зі сторони Владики, угажуючи реколекції яко річ зовсім непотрібну. Але коли перед тижнем здивав ся я з тими самими вже по відбутих реколекціях, то они не мали слів похвали, формально одушевлені були реколекціями і кожний заявив, що від тепер щорічно буде відбувати ті вирази духовні...

Думаю отже, що ліпшого доказу кінцевої потреби і вартости реколекцій не треба шукати...

Отець провідник в своїх науках переходив всі ті найважливіші правди віри, які звичайно переходить ся в правах духовних; а в розважаннях і іспитованнях розтрясав обовязки стану священичого. Науки були логічно переведені. А покора і спокій, які малювались на лиці о. провідника і які пили з наук і розважань його, проникали всіх учасників і майже одушевляли.

Одно, що було недобре т. є. то, що не було оголошено порядку, але треба було аж розпитувати, коли наука а коли читаве...

о. Садовский.

Загальні збори товариства св. Ап. Павла. Дня 10. с. м. відбули ся в рускій духовній семінарії звичайні щорічні загальні збори Товариства св. Ап. Павла. Членів явило ся 60. Зборами проводив Вп. о. декан Кмицікевич з Фрагії. По уділенню уступачоному виділові абсолюторії, вибрано на сей рік таких виділових: предідателем Вп. о. мітрата Л. Туркевича, заступником предідателя Вп. о. сов. Ев. Гузара, дальше Вп. о. ректора дра І. Жука, Вп. о. Л. Луницького, Вп. о. Лежогубского, Вп. о. В. Лиска, Вп. о. М. Галіянта і Вп. о. Я. Левицкого; заступниками виділових вибрано: Вп. о. дра К. Ермі-ого, Вп. о. С. Мохнадко-го і Вп. о. Л. Куницького.

З товариства св. Ап. Павла. Виділ тов. св. Ап. Павла подає отсим до відома, що на своїм засіданю (13/III с. р.) вибрав з поміж себе скарбником Вп. о. В. Лиска, а секретарем Вп. о. М. Галіянта. Виділ просить своїх Вп. членів адресувати всі письма до Товариства на руки секретаря (Львів, ул. Мартина, ч. 11 а.) а всякі грошеві посилки на руки скарбника (Львів, ул. Вагилевича, 1.)

З товариства св. Ольги. На дни 7. марта с. р. відбули ся конститууючі збори групи деканальної Олеської товариства св. Ольги в Олеську. Предісдательсько вибрано Вп. П. Дуткевичеву з Цішок; до виділу ввійшли Вп. ПП.: К. Левицка з Олеська (яко заступниця предісдательки), А. Дзєровичева з Топорова, Леонтовичева з Чех і К. Єзерска з Гумніск (яко секретарка). Виділ прийняв за свій перший обовязок основанє груп парохіяльних по всіх парохіях Олеського деканату.

Головний виділ товариства св. Ольги подаючи се до відомости всіх Вп. Пань сьвященних всіх деканатів наших руских дієцезій в Галичині і Буковині, просить усильно всіх Пань, щоби вступили в сліди Пань деканату Олеського. Спосіб основаня групи дежачальної в мисль постанов статута подасть призначений до сего делегат виділу Вп. о. Д. Танячкєвич, парох в Закомарю п. Ожидів, до котрого просимо о дотичні інформації удавати ся.

Дальше складає головний виділ прилюдну подяку Всєсв. і Високопреп. о. шамбелянови і деканови Словицкому з Буска за щедрий даток 100 корон в користь товариства.

Від головного виділу товариства св. Ольги.

Львів, дня 9. марта 1905.

Галышка Гузарєва, председателька

Стефанія Лежюгубска.

На тих самих принципах. В однім з найновіших чисел (з 26. лютого с. р. ч. 35). признав ся знова наш православний головний орган між католиками „Галичанинъ“ до своїх тенденцій, які силоміць, ріжними способами, форсує серед нашої суспільности. Кажемо знова, бо недавно тому, в ч. 145 з р. 1904. (гл. „Нива“ ч. 8 з р. 1904) взивав „Галичанинъ“ отверто наших Галичан до національної, полігійної і релігійної єдности з великим русским народом. На тепер, в згаданім в горі числі, ограничив ся „Галичанинъ“ тільки до сконстатованя факту, що „Галичанинъ“ продовжаєть розвитіє тѣхъ принципівъ, которыи въ свое время защищало „Слово“. Для нас досить. Пригадаймо собі тепер, які се яєраз принципи защищало „Слово“? Докладне понятє о тих „принципахъ“ дає нам статя п. О. Маковєя: „Дещо з кореспонденції Лебєдинцева до історії галицької суспільности 60-их років“ (гл. Л. Н. Вістник, т. III. р. 1898). Тут доперва побачимо в правдивім сьвітлі всіх тих з під сьязу „Слова“, а тепер „Галичанина“ і „Русского Слова“, тут доперва побачимо, які се ті „принципи“, за якими заступав ся Наумович (гл. „Місіонар“ проти „Русского Слова“ — з р. 1903), Б. Дідицкій, Я. Головацкій і т. и. „Не можемъ... отстояти отъ языковой, литературной, церковной и народной связи со всеміъ русскимъ міромъ“ — отсе принцип „моральний“. („Слово“, ч. 59 — гл. Л. Н. В. ст. 38). — Який принцип „матеріальний“? Рублі і ще раз рублі. (гл. тойже Л. Н. В. ст. 39, 42, 44, 45, 46 і т. д.). Колиж нивішний „Галичанинъ“ и „Русское Слово“ продовжає традицію „Слова“, колы „защищає“ ті самі принципи, так чи не слушно назвали ми першу часопись („Галичанина“) головним органом православним між католицкими Галичанами?

Нове економічне товариство. Дістаємо таке повідомленє: З днем 14. марта 1905. починає свою діяльність нове економічне товариство: Дім торговельно-промисловий „Достава“, товариство зарєєстрованє з обмеженою порукою, в Станиславові. Цілю сего товариства є: поміч в торгівлі і промислі, а то через обопільну доставу, то є: товариство всякі доставки приймає і всякі доставки виконує.

Приймає до перепродажи всякі вироби нашого промислу (килями, топірці, кожушки, сїрачки і т. п. — також старі річи) і про-

дукти краєві (збіже, мід, віск, олій, прядиво, піре, покладки, сир масло, повила і т. п.).

Доставляє тож само, також машини господарські, в першій лінії нашого виробу (плуги, вози, млинки), дальше — штучні навози і всяке насіння.

Приймає посередництво при купнї, продажі і наймі льокалів, реальностей, фільварків, млинів і т. п. по селах і містах.

Доставляє кушів, уділяє всяких інформацій і дає позички на піддержане торгівлі і промислу.

Приймає посередництво при купнї, продажі худоби, особливо расової, курий, кріликів, канарків і т. п. Доставляє матеріяли до будівель, як цемент, дахівки, вапно і т. д.

В заступстві: Продає карти корабельні (шіфкарти) до всіх частий світа, до Кянзиди, Бразилії і т. д. — і асекурує на жите, на ренти і придане. Одним словом: Наша достава — всьо, чого Ви потребуєте. Ваша достава — всьо, що маєте до збутя.

Се товариство наміряє також виратовати „Підгірську Спілку“ і її на ново в рух пустити. А коли ще зважить ся, що товариство має на цілі основане бурси торговельно-промислової і що кожного року буде давати із чистого зиску 5% на будову другої церкви в Станиславові — то є надія, що кожний щирий Русин буде се нове товариство всіми силами попірати.

Один уділ виносить 10 корон а вписове 1 кор. Порука одноразова. Хто хоче приступити в члени, просимо дуже. Однакож більше просимо о те, щоби Вл. Родимці у всіх своїх потребах удавали ся найперше до сего товариства.

Рада надзираюча: Др. В. Янович, о. Іер. Барищ, І. Келебай, Т. Чернявський, П. Столярчук, Д. Баладюк, П. Кісляк і С. Когут. Комітет контрольний: Е. Якубович, П. Дуткевич і Т. Величко. Дирекция: К. Андрухович, адміністратор, П. Боднарчук, касієр, С. Гайдима контрольор; заступники: А. Яновекий, П. Могильовский і П. Малинович.

Примітка І. На відповідь треба все залучити марку поштовою або карту переписну. Примітка П. Канцелярія товариства містить ся тимчасово в „Рускій Хаті“ (площа Франц-Йосифа ч. 3. І. поверх). Години урядові: рано від 9—12, пополудни від 3—6.

Адреса: Дім Торговельно-промисловий „Достава“ в Станиславові.

Просимо тих Вл. оо. предилатників, що помимо рекламації не одержали доси 2 ч. з сего року, аби зволили почекати еще кілька двїв, аж вийде те число другим накладом. — Просимо також дуже не замовляти у нас книжок, яких на складі не маємо, а за якими треба хйба шукати по книгарнях (книгарня Тов. ім. Шевченка, ул. Театральна, ч. 1. і Ставропигійська, ул. Руска ч. 3).

Др. Іоаннъ Бартошевскій. Науки на мѣсяць Май. Львѣвъ, 1905. Накладомъ автора. Зъ печатнѣ В. А. Шийковскаго. Ст. VI.+140, 8^о цѣна 3 кор.

В сих Науках (всіх є 31) переходить автор всі чесноти Пр. Д. Марії і то в таким порядку, що рівночасно подає нам ціле жите Бого-

родиці, від Благовіщення аж до Успеня. Підносити стійність сих Наук ми не потребуємо, бо вже назвиско автора говорить само за себе. Завважаємо тільки, що мова сих Наук єсть далеко чистійша, чим бувало передше.

ПАРОХІЯ дуже добра, під кожним зглядом вигідна і супо-
кійна з причин родинних до заміни. Зголошення устні або пи-
сьменні до адміністрації „Ниви“.

Опустили печатню:

НАУКИ НА МІСЯЦЬ МАЙ, уложені через Дра Іван^а Бартошевского. Тих Наук єсть 32 о чеснотах і состраданю Пр. Діви Марії. Науки о состраданю Пр. Д. М. можуть бути уживані також яго Проповіді Страстні. Ціна тих Наук виносить 3 кор. — Ціна Проповідий Похоронних (обох частий) тогоже автора знижена з 5 кор. на 4 кор. Єсть тих проповідей 120. — Ціна давнійших Проповідий Страстних тогоже автора знижена з 2 кор. на 1 к. 40 с, єгож Проповіді Недільні продають ся по давній ціні 4 кор. — Всі ті книжки можна набувати або в книгарнях: Ставропігійській (Львів ул. Руска 3.) і ім. Шевченка (ул. Театральна 1.) або у автора (Львів ул. Домса 5.); у автора також erga intentiones. — Друге виданє ПРОПОВІДИЙ ПРАЗНИЧНИХ сего автора не єсть єго накладу і тому можна їх набути виключно в згаданих книгарнях.

„Руска Хата“ ілюстрована часопись літератури, штуки і сучасного життя, виходить 5. і 20. кожного місяця в обемі 2 до 3 аркушів друку під редакцією Дениса Сембратовича. „Руска Хата“ містить: поезії, оповідани, описи подорожий, як і наукові розвідки зі всіх галузей науки. Цілорічна передплата виносить 12 кор. Адреса редакції і адміністрації: Львів, ул. Бляхарська ч. 8.

В Товаристві св. Ап. Павла (адресувати треба до Вп. о. Совітника Євгена Гузара, Львів, ул. Длугоша ч. 17.), можна купити:

Духовна лѣкарня (аптика) для всѣхъ, що хотять вѣчно жити книжочка поучаюча списана пѣсля Ернеста Маріи Миллера, Епископа Линцкого через Дра Климента Сарницкого. — Ціна 20 сот.

Наука о Найсв. Тайнѣ Евхаристіи списавъ Др. Климентій Сарникій. — Ціна 20 сот.

„Хощу, очистися!“ або приступна наука о Святой Тайнѣ Покаянія пояснена многими примѣрами. Написавъ свящ. Стефанъ Доноровичъ. Ціна 20 сот.

„Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ.“ Начеркъ науки религіи въ першій класѣ народної школи. Уложивъ свящ. Л. Лужницькій. — Ціна 20 сот.

Слава Непорочної Діви. Обявленє і чуда Діви Марії в наших часах). — Ціна 20 сот.

Богословскій Вѣстникъ, річник 1900 і 1901 — по 2 кор. 40 сот. і перший випуск з р. 1903 — по 30 сот. враз з поштовою пересилкою.

Зміст 6. ч: Під розвагу (о. М. Баричко); Проби злуки з грецькою церквою по Соборі флорентійскім (дальше); Джон Віліям Дрепер і его Історія Боротьби Віри з Наукою (дальше); Замітки двох російських професорів духовної академії про наші церковні відносини (дальше); Праця заплата і лихва (дальше); Хроніка і бібліографія. Як додаток: 12 Наука катехитична 13. Наука катехитична і 14. Наука катехитична.